

Debreceni Egyetem
Informatikai Kar
Komputergrafikai és Könyvtár-informatikai Tanszék

Az olvasási kultúra fejlesztési lehetőségei Magyarországon

Szakedolgozat

Konzulens:
Dr. Suppné Dr. Tarnay Györgyi
Egyetemi adjunktus

Készítette:
Kovácsné Eördögh Rita
Informatikus-könyvtáros szakos hallgató

Debrecen

2007

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1.1 Az olvasás jelentősége az egyén és a társadalom szempontjából	3
1.2 A tudásalapú társadalom olvasási kultúrája	4
2. Nemzetközi olvasási felmérések	6
2.1 IEA-felmérések	6
2.2 PIRLS-felmérések	8
2.3 PISA-vizsgálatok	10
2.4 OECD-felmérések	12
2.5 Egy brit olvasásfelmérés tapasztalatai	14
3. Az olvasási kultúra Magyarországon	18
3.1 Olvasási helyzetkép az 1980-as évektől napjainkig	18
3.1.1 Az olvasók érdeklődésének alakulása, az olvasás mint szabadidős tevékenység	21
3.1.2 A televíziózás, a számítógép és más kulturális területek kapcsolata az olvasással	23
3.1.3 Ízlésvilágunkat és az olvasást befolyásoló társadalmi és szociális tényezők	24
3.1.4 Következtetések	27
3.2 A tudásalapú társadalom olvasáskultúrpolitikai stratégiája	27
3.2.1 Az Európai Unió regionális és közösségi fejlesztési programjai az információs társadalom megvalósítása érdekében	27
3.2.2 Oktatáspolitikai és olvasásra nevelés Magyarországon	31
3.2.3. Magyar könyvtári szakma stratégiai céljai	35
3.3. Megmozdul a könyvtáros szakma	38
3.3.1. Országos mozgalmak: „A könyvtárba mentem, gyere utánam!”	38
3.3.2. Regionális mozgalmak	42
3.3.3. Helyi, intézményi kezdeményezések	43
3.3.4. Az Európai Unió regionális és közösségi olvasásfejlesztési programjainak megvalósulása Magyarországon	53
3.4. A társszakmák lehetőségei és összefogásuk az olvasókért	54
3.4.1. A MKKE és a kulturális kormányzat együttműködése	54
3.4.2. A könyvkiadás és a könyvkereskedelem útjai	55
3.4.3. Turizmus és még sokan mások	57
3.5. Nemzetközi kitekintés	58
3.5.1. Egyesült Királyság	58
3.5.2. Az észak-európai államok: Finnország, Norvégia, Svédország és Dánia	64
3.5.3. Németország	69
3.5.4. A tengerentúlról: Japán és az Egyesült Államok	70
4. Következtetések – az eddig elért eredmények értékelése	75

1. Bevezetés

1.1 Az olvasás jelentősége az egyén és a társadalom szempontjából

Ki vitatná az olvasás jelentőségét napjainkban, a számítógépes információs kultúra szédületes lendületű fejlődésének időszakában is? Aki nem tud írni-olvasni, még az interneten sem tud tájékozódni, nem tudja saját életének kisebb és komolyabb ügyeit intézni, egyszóval állampolgári jogait gyakorolni, nem válik teljes értékű tagjává a társadalomnak. Az egyén boldogulása mellett még szólni kell az információ feldolgozó-megértő képességnek a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepéről. A kielégítő információs-kommunikációs képességek hiányában szenvedők óhatatlanul kiszorulnak a munkaerőpiac szélére, csak alacsony szintű munka ellátásra képesek, és ez alacsonyabb életszínvonalat eredményez. Mi több, az őket követő nemzedék is ilyen szociokulturális körülmények közé születik, így az írás- és olvasástudatlanság újratermelődik.

Az írástudatlan ember kizárja magát a közügyek intézéséből, a társadalomból magából, és az életlehetőségek perifériájára szorul. Az olvasás és a szövegértés hiánya igen nagy terheket ró a közösségre és egyénre egyaránt. Nemcsak elszűrkiti, megnehezíti a mindennapokat, a közigazgatásra és a civilszervezetekre ró olyan megoldandó feladatokat, melyeket sokkal egyszerűbben meg lehetne oldani az iskolapadban, hanem igen-csak aláássa a társadalmi kreativitást. Amennyiben egy társadalom felnövekvő vagy éppen már felnőtt nemzedéke alapvető képességek elsajátításával van elfoglalva, ahelyett, hogy a jövő felé tekintene és társadalmi, gazdasági, környezeti problémák megoldásán fáradozna, akkor igen keveset tud tenni az adott közösség előrehaladásáért.

A jó írásolvasás-készség persze nemcsak az információterjesztés és az információhoz való hozzájutás eszköze. Ennek kialakulását meg kell előznie a kisgyermek ösztönös megismerési, kísérletező, érzékelő, felfedező tanulásának, melynek semmi köze sincs a felnőttek által vezérelt és elvont, főleg verbális úton irányított tanuláshoz. A kisgyermek a saját környezetében tapasztaltakat egy speciális lelki szűrőn keresztül, átalakítva építi be saját emlékezetébe. Megtanulja „olvasni” a világot a szó megértés-felfogás jelentése értelmében, még a tanórák és a tanterv szigorú rendjének kialakítása előtt. Amennyiben ez sikeres, akkor később is, a saját maga által vezérelt tanulási rendjébe tudja illeszteni az iskola algoritmizált, formalizált megismerési eszközeit¹. A szerencsés gyermek a maga által spontán megszerzett ismeretek világába sikeresen tudja integrálni a pedagógusok által tanított ismereteket. Iskolai előmenetele és ismereteinek gyarapodása nemcsak a három alaptechnika: írás, olvasás és számolás helyes elsajátításától, hanem a tudományos szemlélettől, kreativitásától, történelmi érzékétől, erkölcsi és szociális érzékétől is jelentősen függ.

Az olvasás megtanulása hosszas előkészítő folyamatot igényel, sokféle készség és képesség kialakulása és begyakorlása vezet el oda, hogy a kisgyermek dekódolni tudja a papírra vetett szöveget, számára értelmet nyerjenek az írásjelek, és tanulásra, szóra-kozásra, környezete megismerésére tudja használni az írásrendszert.

¹ Képernyő, tanulási környezet, olvasás.../Bessenyei István, p.81-82.

A valóság megismerésében – természetesen – később már segítik az olvasmányélmények, és a vizuális élmények is, mert a „lelki szűrő” később is működik, és ehhez szüksége van a meghitt, személyes átélésre.

A valóság persze nemcsak fizikai, kémiai és biológiai folyamatokból áll, hanem emberi sorsokból, élethelyzetekből, tapasztalatokból, nyomorból, boldogtalanságból és boldogságból, az emberi érzelmek végtelen palettájából. Mindezek alakítják a gyermeki lelket, amíg kialakul éntudata, erkölcsi tartása. Az egészséges éntudat, a személyiség kialakulásához bizony nagyon sokat kell elolvasni az előző generációk nagyjai által alkotott klasszikus szépirodalmi és ismeretterjesztő művekből.

Ami mindennél nehezebb, felülemelkedni az *én* határain, hogy közösségi lény legyen belőle, aki betartja az emberi kötődés és összetartozás írott és íratlan szabályait, vagy ennek éppen az ellenkezőjét teszi. Ebben kulcsfontossága van az olvasásnak: az olvasási folyamat során drámai konfliktusok alakulnak ki, melybe a gyermek beleéli magát, nyugtalankodik, megnyugszik, együtt örül vagy szomorkodik a hősökkel, próbál megoldást találni, esetleg örül, hogy nem vele történt mindez. Már a mesékben rejlő élethelyzetek is kiválóan alkalmasak a világ megismertetésére, a gyermek szocializációjára.

Az olvasás hatása az egyén pszichológiai fejlődésére egyértelműen bizonyított a tekintetben, hogy milyen a jövőképe, a magánélete, s annak hatása a társadalmi kapcsolatokra, milyen mértékű a családok jelentősége és a nemzedékek egymásra hatása. Az olvasás megfelelő képessége végső soron a társadalom emocionális biztonságának záloga.

1.2 A tudásalapú társadalom olvasási kultúrája

A világ vezető gazdasági nagyhatalmai, de a gyorsan fejlődő kisebb államok is már régen rájöttek arra, hogy a vezető, élenjáró pozíció tartópillére a szellemi tőke és a társadalmi kreativitás. Ezek folyamatos fenntartásában nélkülözhetetlen az információ és az olvasás. Mindenki előtt nyilvánvaló, hogy egy kutató, gazdasági szakember, egy kereskedő vagy bankár naponta mekkora információmennyiséget kénytelen átolvasni, akár elektronikusan, akár hagyományos formában ahhoz, hogy a mindennapi gazdasági versenyben talpon tudjon maradni ill. előre tudjon lépni.

Számtalan oka lehet annak, ha valaki írástudatlan vagy funkcionálisan analfabéta. Eredhet társadalmi, szociális helyzetből, a fokozott társadalmi mobilitásból, nemzetközi migrációból, a közoktatás szakmai gyengeségeiből, oktatáspolitikai vitákból, emberi magatartásformák változásából. Az olvasás hiánya erőteljes visszahúzó erő, társadalmi teher, melynek kialakulását minden eszközzel segítenünk kell megakadályozni.

A társadalmi fejlődés szempontjából azonban az sem mindegy, hogy valaki az olvasni tudásnak milyen szintjével, képességekkel és ízlésvilággal rendelkezik.² Az aktív és a jelentős olvasói teljesítményre képes, értékesebb műveket kedvelő olvasók három másik tulajdonságcsoportban is magasabb színvonalat mutattak: általában kreatívabbak, mint a

² Olvasáskultúránkról – szociológiai nézőpontból / Gereben Ferenc, p.52-53.

kevésbé értékes műveket előnyben részesítő társaik, vagy a keveset olvasók³. Nyitottabbak az emberi világra, saját embertársaikra, s ebből következően toleránsabb személyiségek is. A másikhoz odafordulás, segítőkészség erősebb közösségi köteleket is jelent, bizalmat kelt, és erőteljesebb társadalmi elkötelezettséget eredményez. A harmonikus személyiségek mindenképpen hasznos és nélkülözhetetlen tagjai a társadalomnak. Előrelátóbbak, szélesebb látókörűek és nemzeti identitásukat tekintve is elkötelezettebbek, mint nem olvasó vagy csak a napilapokra vagy kizárólag a szóra-koztató irodalomra koncentrázó embertársaik. Az identitás gyökerei fiatal korban alakulnak ki, az olvasással erősödnek, az olvasmányok megválogatása és a kulturális kötődés ezt csak tovább erősíti.

A tájékozottabb, többet olvasó, erős civil kultúrából érkező emberek erős „belső irányítással” rendelkeznek⁴, normarendszerük stabilabb, ők a sarokkövei a kiegyensúlyozott társadalmi szerkezetnek, a hatékony parlamenti demokráciának. Mindezek jelentik a társadalmi tőkét, melynek egyre nagyobb szerepet tulajdonítanak egy társadalom gazdasági és szellemi fejlődésében.

Az olvasás tehát számtalan társadalmi értéket köt magához, melyek könnyen veszendőbe mehetnek az olvasás háttérbe szorulásával. A társadalom fejlődése az információ előállításának, közvetítésének és feldolgozásának függvénye, de ugyanakkor a „szép új világ” szindróma kialakulását elkerülendő, és egészséges társadalmat építendő igencsak szükség van minél többet, jól és jól olvasó, kreatív emberekre is.

³ National Literacy Trust: Social exclusion and reading / Christin Clark, Rodie Ackerman, p.8.

⁴ Modernizáció: globalizáció, amerikanizáció? / Nagy Attila, p.476.

2. Nemzetközi olvasási felmérések

Az olvasás jelentőségét támasztják alá azok az olvasásvizsgálatok, melyeket nemzetközi szervezetek időről-időre elvégeznek. Ezek egyrészt általános tájékoztatást adnak az egyes országok kulturális, társadalmi és gazdasági helyzetéről, másrészt tájékoztatnak az egyes oktatási rendszerek sajátosságairól és az olvasási teljesítményekről.

A vizsgálatokat a szakmai szervezetek mellett a Világbank és az Amerikai Egyesült Államok több kormány szerve is támogatja; ez is azt mutatja, hogy az olvasási képesség alapvető fontosságú egy társadalom életében, és lényeges, hogy könnyen hozzáférhető, összehasonlítható információk álljanak a szakemberek rendelkezésére. Fontos az egyes felmérések eredményeinek összehasonlíthatósága, és az egyes országok írásbeli kultúrájától független, közös kulturális kompetenciák megtalálása.

Ezek a vizsgálatok az oktatáspolitikai irányítói számára fontos visszajelzést adnak a tanítás-tanulás hatékonyságáról; a tanulási folyamat befolyásolására változtatásokat kezdeményezhetnek.

2.1 IEA-felmérések

A legjelentősebb és legnagyobb mértékű összehasonlító vizsgálatokat az IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) nevű szervezet végzi. A szervezetet 1959-ben alapították, hogy nyomon kövesse a Föld országainak oktatáspolitikáját és oktatási gyakorlatát. Az eltelt 48 évben a szervezetben részt vevő országok száma 50-re emelkedett, központja Amszterdamban van, és emellett Hamburgban is működik egy adatgyűjtő és -feldolgozó központ. Jelentéseik az oktatás szinte minden területét felölelik, a legmesszebbmenőkig figyelembe veszik az egyes országok sajátos fejlődését, de az eredményeket igyekeznek nemzetközi összefüggésbe helyezni.

A közelmúlt első jelentős olvasási felmérését⁵ – az általános iskolás korútól az érettségiző korosztályig bevonva –, a természettudományos ismeretek, az irodalom és az állampolgári ismeretek terén 1970-71-ben végezték el. Ebben az olvasást, mint automatizált készséget vizsgálták, nem pedig mint funkcionálisan fontos képességet. Ezt támasztották alá a kiválasztott módszerek; feleletválasztós kérdésekkel előre megadott válaszokkal tesztelték a gyerekek szó- vagy mondatértelmezését, a szövegben rejlő információ megértését, az írói szándék megértését és a szövegértés alapján levont következtetéseket.

Az 1991-es IEA-felmérést 32 országban végezték el.⁶ Hasonlóan a 20 évvel ezelőttihez a 9, 14 és 18 éves tanulók olvasási képességeit vizsgálták, az olvasott szöveg felfogásán és használatán keresztül különböző szöveggörnyezetben (iskola, munka, vallás, otthon és civil szervezetek munkanyelve) és háromféle típusú szövegben (elbeszélő, magyarázó-értelmező és hivatalos dokumentum stílusában).

⁵ Ki tud olvasni / Cs. Czachesz Erzsébet, p.22-23.

⁶ PIRLS-IEA reading literacy framework: comparative analysis of the 1991 IEA

Háromféle szempontból közelítették meg az olvasás folyamatát:

- a megértés
- az olvasás célja
- olvasási magatartás és viselkedés

Ennek a vizsgálatnak 10 év elteltével lett folytatása: az IEA Reading Literacy Study 2001-es felmérésében 9 ország vett részt 9-10 éves tanulók bevonásával. Magyarország mind az 1991-es, mind pedig a 2001-es vizsgálatok aktív részese volt. A felmérések teljes összehasonlíthatósága érdekében megismételték az 1991-es tesztek, és a tíz évvel azelőtti kérdőíveket, valamint kiértékelési módszereket használták.

Az összehasonlító vizsgálatok során megállapítást nyert, hogy Görögország, Izland, Magyarország és Szlovénia diákjai jelentős olvasási teljesítménynövekedést mutattak. Nem volt kimutatható eltérés a tíz évvel korábbi állapothoz képest Olaszországban, Új-Zélandon, Szingapurban, és némi csökkenő tendencia mutatkozott a svéd diákok teljesítményében.

Érdeemes egy kicsit elgondolkodni viszont az olvasási trendek értelmezésekor:

- a vizsgálatban részt vevő 9 ország közül hétben csökkent a napi olvasás, beleértve a napilapok olvasását is;
- Izlandot kivéve minden országban csökkent az olvasási kedv és a kikapcsolódásból, szórakozásból olvasás;
- 1991-ben a részt vevő országok diákjainak 30-60%-a arról számolt be, hogy otthon 100-nál több könyv van; ez a tíz év alatt 6 országban 10-11%-kal csökkent, sajnos ide kell sorolnunk Magyarországot is;
- Az 1991-es felmérés megkérdezettjei 88%-ban a felmérés nyelvén tanultak az iskolában, és otthon is ezt a nyelvet használták, ez tíz évvel később csak Olaszországban (69%) és Szingapurban (42%) csökkent, ami némiképp rontja az olvasásteljesítményt, de garantáltan többnyelvűvé teszi az embert;
- 2001-ben a diákok 57-66%-a volt rendszeres könyvkölcsönző valamely könyvtárban Új-Zélandon, Szingapurban, Szlovéniában és az Egyesült Államokban, 42%-ban Izlandon, és 20-30%-ban Magyarországon, Görögországban, Svédországban és Olaszországban. Az 1991-es adatokhoz képest ez 5%-os csökkenést mutatott Magyarország, Szlovénia, Svédország és Szingapur esetében;
- A szépirodalom olvasása irodalom- és olvasásórán heti rendszeres tevékenység volt az összes megfigyelt országban, kivéve Magyarországot! Összességében a szépirodalom rendszeres olvasása hanyatlott minden országban;
- Még a tankönyvek rendszeres napi olvasási gyakorlata is megváltozott: országonként ez 14-71% között mozgott 2001-ben, de az 1991-es adatokhoz képest ez is hanyatlást mutatott.

2.2 PIRLS-felmérések

A PIRLS (Progress in International Reading Literacy Studies) 2001-ben lebonyolított vizsgálata némiképp eltért az IEA-felméréstől⁷. Míg az IEA a szövegek típusára helyezte a hangsúlyt, a PIRLS-vizsgálat az olvasás célját tette előtérbe, és összetettebb, hosszabb és átfogóbb szövegeket alkalmazott. Az IEA vizsgálat az információ beazonosítására és a fő téma felismerésére irányuló tevékenységeket követte figyelemmel. A PIRLS azt figyelte, hogyan hat a szöveg az olvasóra, miként interpretálja a tartalmat, és minként épül be tudásába az információ. A 2001-es vizsgálat tehát mindenképpen mélyebb gondolkodásra készítette a diákokat, és az elsajátított tudás alkalmazása alapján értékelte teljesítményüket.

Lényeges különbség volt még, hogy csak egy korcsoportban (9-10 évesek) végezték a felmérést, 35 ország részvételével. A vizsgálatban a legtöbb európai ország részt vett, a tengerentúlról Kanada, Izland, Szingapúr, Hongkong Argentína, Belize, Kolumbia és az Amerikai Egyesült Államok.

Az olvasás-szövegértési képesség alapján a legjobb teljesítményt Svédország, Hollandia, Anglia, Bulgária, Lettország, Kanada Litvánia és Magyarország diákjai nyújtották.

Az értékelés igen sok értékes következtetést hozott. Egyértelműen beigazolódott, hogy az iskoláskor előtti mesemondás, éneklés, betű- és szóképjátékok rendszeres gyakorlata – arányosan a ráfordított idővel – növeli a későbbi önálló olvasás teljesítményét. Az angliai és skóciai szülők 80%-a rendszeresen mesél, énekel és foglalkozik gyermekével iskoláskor előtt, míg az iráni, török szülők soha nem foglalkoztak így gyermekeikkel.

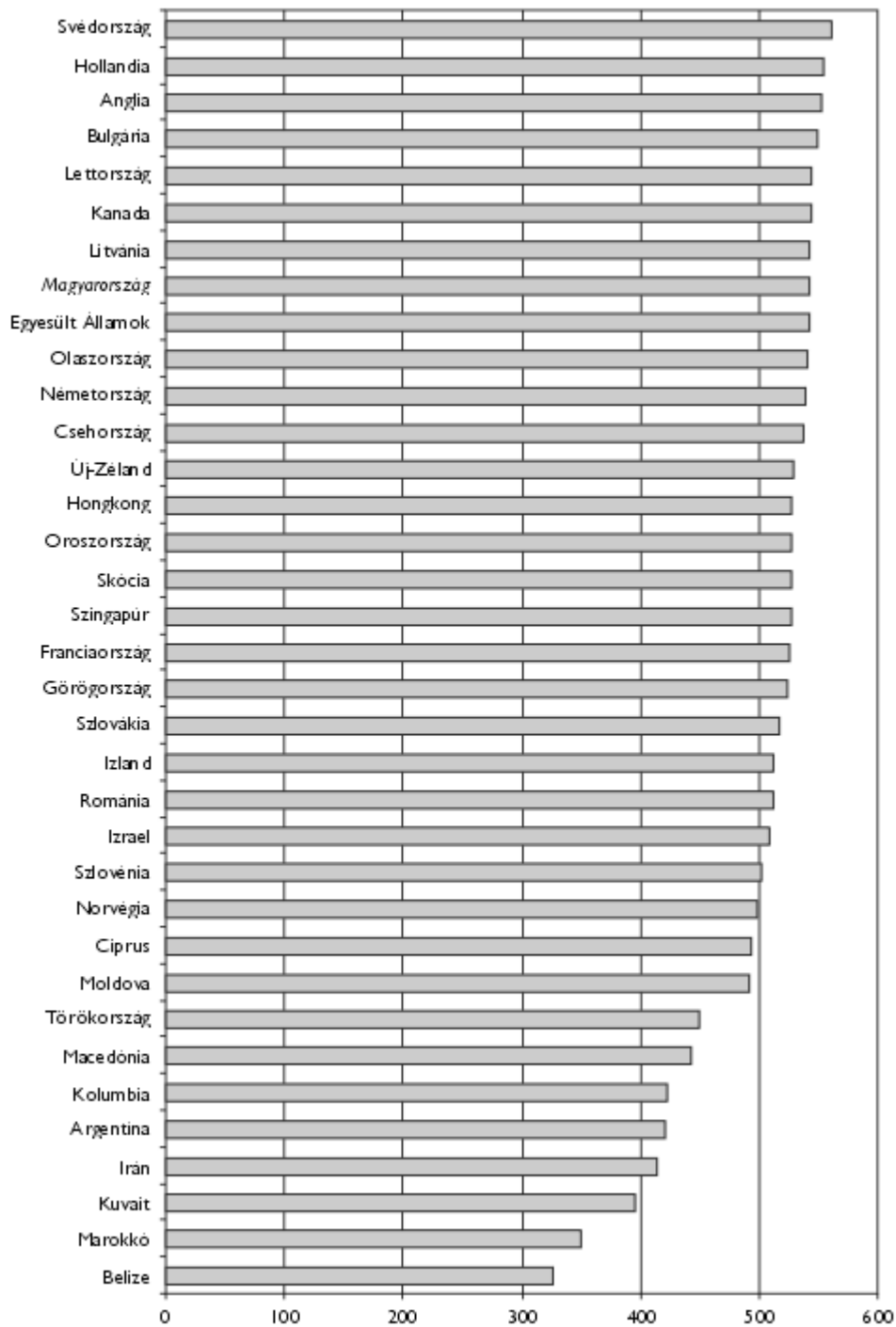
Hasonlóan az iskolák felszereltsége, számítógépes ellátottsága, a könyvtár felszereltsége, illetve léte vagy nemléte, és természetesen a tanárok aktív, hangos közreműködése az olvasásban mind-mind pozitívan tudják befolyásolni a tanulók olvasáshoz való viszonyát.

A számítógép hiánya különösen negatívan hatott a macedón, bolgár, török és a szlovák gyermekek olvasására.

Családi könyvtár (200-nál több könyv) Norvégiában, Németországban, Magyarországon és Bulgáriában segíti a legjobban az olvasó gyermeket, míg Kuvaitban, Argentínában, Kolumbiában, Iránban és Romániában a legkevésbé (0-10 könyv).

⁷ Nemzetközi olvasásvizsgálat – PIRLS 2001, p.7-8.

A 4. évfolyamos tanulók olvasási-szövegértési képességnek alakulását a következő ábra mutatja, a vízszintes tengelyen az elérhető standard pontszámokkal:

1. ábra. A 4. évfolyamos tanulók olvasási-szövegértési képessége a PIRLS-vizsgálatban részt vett országokban

Külön értékelték az élményszerző és az információszerző olvasási teljesítményt. Az szinte kivétel nélkül minden ország tanulóira elmondható volt, hogy az élményszerző olvasás teljesítménye meghaladta az információszerző olvasás eredményeit. Különleges hatással van az olvasásra, ha a gyermek nem az anyanyelvén tanul az iskolában, ezt az értékelésnél külön figyelembe kellett venni.

Az olvasásteljesítmények alakulásának vizsgálatakor az egyik legfontosabb kérdés, hogy mi történik az iskolában az olvasás eredményes elsajátítása érdekében? Felkészültek-e a gyerekek kellőképpen, mire iskolába kerülnek; mennyi animációt, játékoságot visznek bele a pedagógusok az olvasmányok feldolgozásába; mennyi a heti óraszám; milyen a pedagógusok felkészültsége, különösen a megtanítandó anyagok kiválasztásánál ez fontos szempont; milyen eszközöket használnak az iskolai oktatásban, csak tankönyvet vagy más szemléltető irodalmat is alkalmaznak; gyermekkönyvet, gyermekfolyóiratot, nem szépirodalmi műveket is felhasználnak-e az olvasásoktatásban?

A gyermekek felkészültsége alatt a néhány betű, szó ismerete, azok olvasása, netán mondatok olvasása és néhány szó leírása szerepel a jelentésben. Az ilyen jellegű „felkészültség” nem annyira jelentős a későbbi olvasási képességek minőségének meghatározásában, mint a szülők hangos meseolvasása, éneklése. Aki iskola előtt már tud néhány szót írni-olvasni, nem feltétlenül válik belőle később zseni, aki viszont ezek teljes ismerete nélkül megy az iskolába – de kellő rátermettséggel –, gyorsan behozza „lemaradását”.

Az oktatás színesítése, illusztrálása főleg Kanadában, Angliában, Skóciában és a Cseh Köztársaságban elterjedt, Törökország, Románia és Oroszország a sereghajtók. Csak a tankönyvre hagyatkoznak Bulgáriában, Romániában és az orosz iskolákban. Az olvasmányosorozatok, kiegészítő szövegek, gyermekkönyvek alkalmazása a skót iskolákban a legjellemzőbb (95%), Angliában, Franciaországban (48% és 46%). A nem szépirodalmi művek felhasználása viszont eléggé elterjedt: Argentínában 88%-ban, Norvégiában 60%-ban, Svédországban 68%-ban jelennek meg non-fiction művek az irodalomórán, s még a kissé lemaradó Cseh Köztársaságban is 31%-ban alkalmaznak ilyen jellegű szövegeket.

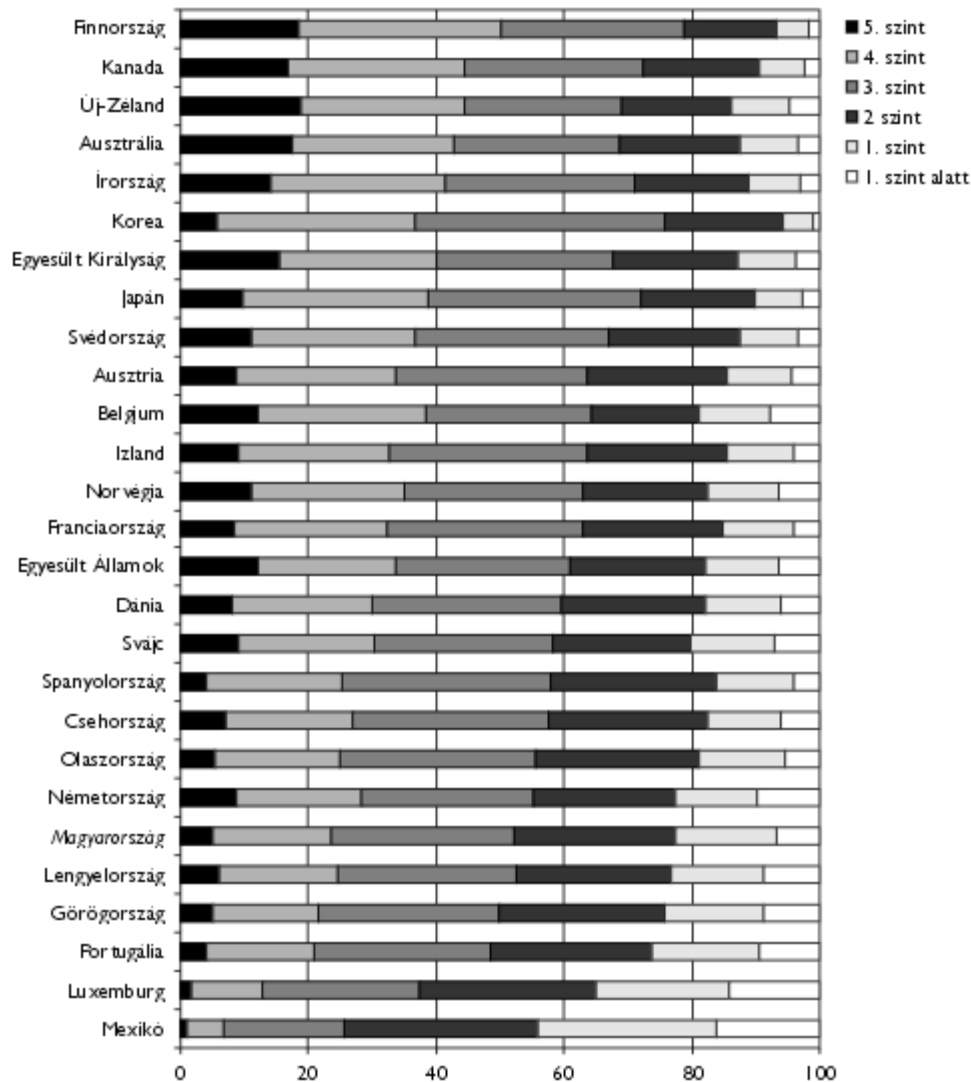
2.3 PISA-vizsgálatok

Hasonló kompetenciavizsgálatokon alapultak az OECD keretében folytatott PISA-felmérések is 2000-ben⁸, melyek az olvasás-szövegértés, a természettudományok és a matematika területén vizsgálták a tanulók képességeit. Ezek a felmérések is már aszerint mérték a gyermekek tudását és képességeit, hogy milyen igénybevételre lesz szükségük felnőttként a munkahelyen és a mindennapokban. Ezért elsősorban az alapvető kulturális kompetenciákat, a tantárgyközi jellegű képességeket és a munkaerőpiaci boldogulás és a továbbtanulás szempontjából fontos képességeket vizsgálták. Az olvasás-szövegértés területe nemzetközileg is kiemelt jelentőségű.

A felmérést 14-15 éves tanulók körében végezték.

⁸ Gyorsjelentés a PISA 2000 vizsgálatról / Vári Péter, Auxné Bánfi Ilona, Felvégi Emese, p.39, 56-58.

A különböző olvasási teljesítményszinteket elérő 15 éves tanulók aránya a 2000. évi PISA-vizsgálatban, országok szerint, %-ban a következőképpen alakult:

2. ábra. A különböző olvasási teljesítményszinteket elérő 15 éves tanulók aránya a 2000. évi PISA-vizsgálatban

A PIRLS és a PISA-felmérések eredményeiből levonható következtetések több szempontból összecsengenek. Mindkét vizsgálat azt állapította meg, hogy a szülők iskolai végzettsége és foglalkozási státusa meghatározó volt a gyermekek szellemi fejlődésében és olvasási képességeikben. Ugyanígy pozitívan hatott a gyermekekre, ha mindkét szülőjét vagy legalább az egyiket rendszeresen olvasni látta, tehát az otthoni viselkedésminta.

A magyarok számára a PISA-vizsgálat nem hozott olyan kedvező eredményeket, mint az 1991-ben végzett IEA-vizsgálat, mely a magyar diákokat olvasás szempontjából az akkori nemzetközi élmezőnybe sorolta. A 2000-es PISA-felmérés más eszközökkel és

eltérő megközelítéssel figyelte a 15 éves fiatalokat, és már csak a 22. hely jutott a 32 résztvevő sorában. Ez a nemzetközi átlagnál jóval gyengébb teljesítményt mutatott.

Az egyes nemzetközi vizsgálatok jelentős elméleti megközelítésbeli és mérésgyakorlati különbségekben térnek el, ezért az egyes felmérések koncepcionális alapjait figyelembe kell venni az eredmények értékelésekor és a következtetések levonásakor. A vizsgálatok fejlődése tükrözi az elméleti és társadalmi elvárásokat is: ma már nem az olvasás és narratív szöveg értése a fő szempont, hanem az olvasott ismeretek elsajátításával szerzett tudás aktivizálása, hasznosítása, a problémák megoldása.

A különböző nemzetközi felméréseken skandináv országok, főleg Svédország és Finnország nemcsak szövegértési és matematikai, hanem a természettudományos teszteken is a nemzetközi átlag felett teljesítettek. Az angolszász országok következetesen jobban teljesítenek, mint a közép- és kelet-európai államok, mely azt sugallja, hogy ezek az országok jobban felkészítik a diákokat a társadalmi és közéleti részvételre, az önálló problémamegoldásra, véleményalkotásra és a közösségi kommunikációra.

Természetesen a tanulók gazdasági-szociális háttere nem hagyható figyelmen kívül az egyéni teljesítmények alakulásánál, de mint a nemzetközi felmérésekből kiderül, az iskola jelentős mértékben képes a negatív hatásokat ellensúlyozni, sőt a merev és nagy tehetetlenséggel rendelkező oktatási rendszerek rugalmasabbá tételével fejleszteni lehet a diákok tanuláshoz való általános viszonyát, motivációikat, az egyes tárgyak és az olvasás iránti érdeklődésüket, elkötelezettségüket és aktivitásukat.

2.4 OECD-felmérések

A nemzetközi felmérések nemcsak a diákok olvasási teljesítményét vizsgálják hanem a felnőtt írásbeliséget is. Ezen a téren az OECD tett jelentős lépéseket (Organisation for Economic Cooperation and Development), mely elsősorban a tagországok gazdasági és szociális jólétét volt hivatva fenntartani és fejleszteni, egymás gazdaságpolitikájának összehangolásával és közös fejlesztési célok kitűzésével⁹. Ezen célkitűzések megvalósításában az OECD az egyik legfontosabb tevékenységnek az egyes államok oktatását tekinti, ezért ennek kutatására és fejlesztésére külön Oktatókutató és Innovációs Központot hozott létre. Az OECD-nek jelentős érdemei vannak abban, hogy az egyes országok oktatásának eredményességének összehasonlítását lehetővé tette a különböző oktatási indikátorok kidolgozásával és az oktatásstatisztikai mutatók alapján még ajánlásokat is megfogalmaz bizonyos negatív irányú folyamatok befolyásolására.

Az OECD 1994-ben indította az első, 1996-ban a második és 1998-ban a harmadik felnőtt írásbeliség-vizsgálatot 16-65 éves korú lakosságon.

Az olvasásfelmérés célja a funkcionalitás volt – lévén felnőttekről szó: ki mire tudja az olvasási képességét használni, az olvasás segítségével hogyan tudja saját életét alakítani, hogyan tudja kontroll alatt tartani saját maga és a társadalom hasznára.

⁹ Ki tud olvasni? / Cs.Czachesz Erzsébet, p.26-28.

A kutatók különböző teljesítményszinteket állapítottak meg, mivel nincsenek nemzetközileg elfogadott szintek egyéni és társadalmi szellemi teljesítményre, fejlettségre¹⁰. Az öt teljesítményszinthez különböző mértékű aktivitást, funkcionalitást és hatékonyságot rendeltek, és a harmadik szint felett húzták meg azt a határvonalat, mely a minimális boldoguláshoz szükséges.

Ennek megfelelően, pl. az első szintbe kerültek azok, akik még az orvosságos dobozon levő utasításokat sem voltak képesek értelmezni. A második szinten világosan elkülöníthető, egységekre rendezett szövegeken kellett, nem túlságosan bonyolult műveleteket végrehajtani. A harmadik szinten már több információforrás párhuzamos feldolgozása, és összetett műveletek végrehajtása követelhető meg az egyéntől. A negyedik és ötödik szinten pedig magasabb rendű információfeldolgozási képességeket kellett bizonyítani a kísérletben résztvevőknek.

A vizsgálatban csak nyitott kérdéseket alkalmaztak, a kulturális relevanciát többszörös nyelvi ellenőrzéssel, oda-vissza fordításokkal igyekeztek biztosítani.

A legmagasabb átlagpontoszámokat Svédország, Finnország, Hollandia és Norvégia érte el, a legalacsonyabbakat Chile, Lengyelország, az Egyesült Államok és Magyarország.

Az észak-európai államok felnőtt lakosságának 60-65%-a teljesített a harmadik szint felett, míg a magyar lakosság 20-25%-a. (Ez némiképp kedvezőbb a kvantitatív feladatok terén, számolásban a lakosság 40-45%-a elfogadható teljesítmény nyújtott.)

Mivel eltérés mutatkozhat az egyes országokban az egyes korcsoportok iskolai végzettsége között, ezért külön végeztek korcsoportok közötti összehasonlító vizsgálatokat is. Sajnos a magyar mintában még az egyetemi és főiskolai végzettséggel rendelkezők összehasonlító eredményei is meglehetősen gyengére sikerültek.

A vizsgálat egyik érdekes konklúziója volt, hogy bár az iskolai végzettség igen fontos az írásbeliség színvonalának kialakulásánál, az egyes országok eredményei nem kizárólag ezzel az egy paraméterrel határozhatók meg. Példaképpen kell itt megemlíteni a svéd eredményeket, ahol az alacsonyabb végzettségű populáció is magasabb szinten, legalább a hármas, sőt a feletti szinten teljesített.

Az iskolázottság mellett igen fontos tényező a családi háttér, vagyis a magasabb iskolázottsággal és jobb szociokulturális adottságokkal rendelkező szülők gyermekei, és az azokból váló felnőttek jobb lehetőségekkel indulnak az életben az írásbeli kulturáltság terén. Az egyes országokban viszont elérő a fent említett kapcsolat erőssége a fennálló szociális és gazdasági körülményektől függően. Pl. Svédországban a családi háttér és szülői támogatás jelentősége kisebb a magasabb szintű írásbeliség kialakulásánál, mint pl. a közép-európai országokban, ahol az alacsony iskolai végzettségű szülőktől származó egyének számára sem az iskolarendszer, sem pedig a civil szféra nem tud megfelelő felzárkózást biztosítani. Ez a megállapítás Magyarországra is igaz.

A vizsgálati eredményeket meghatározó faktor az életkor is: a fiatal korosztály a vizsgált országokban kivétel nélkül nagyobb arányban részesült magasabb szintű és hosszabban tartó képzésben, mint az idősebb. Ez az erőteljesebb képzés nem ellensúlyozza az idősebb korosztály igen gyakran emlegetett tapasztaltságát, még az igen magasan képzettek esetében sem. Az írásbeliségi teljesítményt a foglalkozás, az élethosszig tartó tanulás, a

¹⁰ Felnőtt-írásbeliségvizsgálat.../ Vári Péter, Andor Csaba, Bánfi Ilona, et al., p.5.

rendszeres informális és egyéb munkahelyi képzéseken való részvétel egyértelműen pozitívan befolyásolta.

A skandináv országok jelentősen jobb teljesítménye erőteljesen összefügg a magasabb szintű szociális ellátás biztosításával, a szociálisan alacsonyabb szinten álló egyének hátrányainak csökkentésével. A vizsgálatban gyengébb eredményeket felmutató országok számára ajánlott tennivalók között is elsősorban a hátrányos helyzetű fiatalok szociális és gazdasági körülményeinek javítása, ill. kiemelt, intézményesített képzésük szerepel.

Az egyes kutatásvizsgálatok igen nagy hozadéka a prezentált adatok mellett az is, hogy tovább finomodott az olvasáskutatás koncepciója: az olvasás képességi jellegének és funkcionalitásának vizsgálata mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap az értelmezett szövegre való reflektálás, az olvasásnak, mint értelmezési folyamatnak az egyénre, majd pedig a társadalomra kifejtett indukciós, kreatív hatása.

2.5 Egy brit olvasásfelmérés tapasztalatai

Nagy-Britannia a világ vezető nagyhatalma, és már évszázadokkal ezelőtt felismerte az olvasás, szövegértés, az információkezelés jelentőségét. Az utóbbi 10-20 évben mutatkozó negatív tendenciák első jeleinél – és azóta folyamatosan – számtalan ténymegállapító felmérést és esettanulmányt végeztek (egyebek mellett) az emberek olvasási, könyvvásárlási és könyvkölcsönzési szokásairól.

Nagy-Britanniában az Oktatási, Kulturális és Sportminisztérium mellett számos hivatalos, de nem a kormány által finanszírozott intézmény segíti a hivatalos kultúrpolitika megvalósítását. A National Literacy Trust 2005-ben 8206 brit általános iskolás és középiskolás tanuló körében végzett felmérése azt vizsgálta, miként befolyásolja a diákok szocio-ökonómiai háttere az olvasási teljesítményüket és az olvasáshoz, irodalomhoz fűződő kapcsolatukat¹¹.

A vizsgálatot 57 általános és 41 középiskolában végezték el, 23 nyílt kérdést tartalmazó kérdőívvel. A legfiatalabb megkérdezett 5 éves, a legidősebb 17 éves volt, de a válaszadók 49%-a a 12-13 éves korcsoportba tartozott. A tanuló szociális helyzetét egyetlen tapintatos kérdéssel fedték fel: kap-e a diák napi többszöri ingyenes étkezést az iskolában. (Ez Nagy-Britanniában a felmérésekben általánosan elfogadott és használt indikátor.)

Az elemzés négy fontos összefüggéscsoportot vizsgált:

- A szociális helyzet és az olvasás szeretetének összefüggése
- A szociális helyzet és diákok otthoni tanulási segédeszközei/forrásai közötti kapcsolat
- A szociális helyzet és család viszonya az olvasáshoz
- A szociális helyzet és a diák viszonya az olvasáshoz

¹¹ Social inclusion and reading / C. Clark, R. Ackerman

Az első összefüggés vizsgálatából egyértelműen kiderül, hogy a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek szinte alig olvasnak az iskolán kívül, mindössze 15%-uk olvas otthon. Egyértelmű az olvasáshoz fűződő gyengébb emocionális kapcsolatuk is, és önkritikusan nem tartják magukat olyan jó olvasóknak, mint jobb körülmények között élő társaik.

	Szociálisan hátrányos helyzetű tanulók	Szociálisan kedvező helyzetű tanulók
Iskolán kívül is olvas (%)	15	22
Iskolán kívül soha nem olvas (%)	39	31
Nem szeret olvasni (%)	14.7	10.7
Jó olvasónak tartja magát (1-10-ig pontértékben)	6.89	7.22

1. táblázat.. Brit iskolás gyerekek olvasási szokásai szociális helyzetük függvényében (2005)

Az otthon rendelkezésre álló források: házikönyvtár, napi- és hetilapok, számítógép és a saját íróasztal is a szociálisan kedvező helyzetűek olvasási képességeit támogatja.

	Szociálisan hátrányos helyzetű tanulók (%)	Szociálisan kedvező helyzetű tanulók (%)
Van saját íróasztala	63	75
Van számítógépe	82	93
Saját könyvek	83	90
Legalább 1 napilap van	63	73
Vannak otthon folyóiratok	79	86

2.t áblázat. Brit iskolások otthoni tanulási segédeszközei szociális helyzetük szerint

Vajon, a Magyarországon elvégzett felmérések produkálnának-e hasonló adatokat a hátrányos helyzetű családokban? Van-e nálunk a hátrányos helyzetű tanulók 63%-ának saját íróasztala, stb.?

A brit adatok szignifikáns összefüggést mutattak nemcsak az olvasás élvezetével, hanem az olvasási képesség magabiztosságával is. Itt a kutatók megjegyzik, hogy természetesen ezt az összefüggést befolyásolja a szülők iskolázottsága is, de ez megint csak elválaszthatatlan az otthoni szellemi környezet kialakításától. Egy másik fontos megállapítás, hogy bár a tanulók szocio-okonómiai státusza erőteljes hatással van a gyermek szellemi fejlődésére, ha egyszer „megfertőződött” az olvasás és szellemi javak birtoklásának hatalmával, akkor a szükséges szellemi forrásokat megtalálja a könyvtárban vagy barátoknál, ismerősöknél.

Mekkora a nagy-britanniai gyerekek (és szüleik) házikönyvtára?

Házikönyvtár nagysága (db könyv)	Szociálisan hátrányos helyzetűek (%)	Szociálisan kedvező helyzetűek (%)
0	2.6	1.0
1 – 10	15.6	6.9
11 – 50	29.9	18.1
51 – 100	21.1	22.5
101 – 250	14.0	22.5
251 – 500	8.6	16.2
>500	8.2	12.8

3. táblázat. Házikönyvtárak nagysága Nagy-Britanniában a család szociális helyzetének függvényében (2005)

A szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek családjában tehát kevesebb könyv van otthon, és ők maguk sem szeretnek olvasni. Igazán jelentős eltérés, mint azt a táblázat utolsó két sorából kiolvashatjuk, a műveltebb, magasabb iskolázottságú családok nagyobb méretű könyvtárainál érzékelhető. Ennek oka többek között abban is rejlik, hogy a brit emberek 60%-a beiratkozott könyvtárral, az egyszerű brit az olvasmányait főleg onnan szerzi be, nem a meglehetősen borsos árakkal dolgozó könyvpiacról. Az elektronikus ügyfélkapu-szolgáltatások meglehetősen komplex és közérthető formában a nap 24 órájában lehetővé teszik az állampolgári ügyek intézését, akár a mindenki számára ingyenesen elérhető Interneten keresztül, akár a késő estig nyitva tartó közkönyvtárakban.

Az eszközök mellett még fontosabb a családi minta, az olvasáshoz viszonyuló szülő magatartás a gyermek motivációjának kialakulásakor.

A lányok elsősorban az anyai magatartásra érzékenyek, míg a fiúk főleg az édesapa magatartását követik, és az ő ösztönzésüket fogadják el.

A szociálisan hátrányos helyzetű családokban az olvasási tevékenység ösztönzésének hiánya, sőt a nem-olvasás 15-20%-kal gyakrabban fordul elő, mint a kedvezőbb helyzetben lévő családoknál. A felmérést végző kutatók arra a megállapításra jutottak, hogy mivel a családokban (mindkét csoportra igaz!) kétszer annyi férfi/apa nem olvas, és nem is ösztönöz, mint nő/anya, ezért a kedvezőtlen helyzetű fiúgyermek olvasási képességük szempontjából (is) kétszer annyira veszélyeztetettek, mint a kislányok.

A gyermekek tekintet nélkül helyzetükre mind egyetértettek, hogy az olvasás fontos, és szeretnek is könyvajándékot kapni.

Arra kérdésre, hogy miért olvasnak, a következő válaszokat adták (fontossági sorrendben):

- Életre szóló előnyöket lehet szerezni az olvasással
- Segít munkát találni
- Segít információhoz jutni
- Szórakoztat

- Segít megismerni a körülöttünk lévő világot
- Megmutatja, hogyan élnek mások
- Kikapcsolódást nyújt
- Segít önmagunk megismerésében
- *Azért olvasok, mert kell*

Nagy százalékban adtak azonos válaszokat a szociálisan érzékenyebb és a kontroll csoport tagjai. A szociálisan kedvező helyzetben lévők 5%-kal jobban kiemelték az olvasás szórakoztató és kikapcsolódást nyújtó funkcióját, míg a hátrányos helyzetűek a munkaszerzésben tulajdonítottak nagyobb jelentőséget az olvasásnak. Az olvasást kötelező tevékenységként megjelölők 22%-ban fordultak elő mindkét csoportban. Ennek sem örülnek a brit kutatók, de kérdezzünk meg egy magyar olvasáskutatót!

Ez a vizsgálat rámutatott arra, hogy a szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek olvasásfejlesztésére külön oda kell figyelni, mert az iskola önmagában ezt a problémát Nagy-Britanniában sem tudja megoldani.

3. Az olvasási kultúra Magyarországon

3.1 Olvasási helyzetkép az 1980-as évektől napjainkig

Magyarország több mint 30 éve vesz részt a nemzetközi összehasonlító felmérésekben, de ezekkel párhuzamosan vagy megelőzően is folytak olyan felmérések, melyek a lakosság különféle kommunikációs formákban való részvételéről és ennek hatékonyságáról tájékoztatták a szakembereket.

A magyar Tömegkommunikációs Kutató Központban, 1984-86-ban végzett felnőtt írásbeliség-felmérés¹² adatai szerint az aktív dolgozó 31%-nak az írás, olvasás, számolás és rajzolás, mint kommunikációs műveletek egyikét sem kellett gyakorolnia rendszeres napi munkája során. Ez egyrészt a gazdaság alacsony műszaki-technikai felszereltségével, színvonalával, másrészt a vizsgálatban résztvevők alacsony iskolai végzettségével függött össze. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a vizsgálatot kor, nem, iskolázottság és lakóhely szerint, országosan reprezentatív, 1000 fős mintán végezték el, kiképzett kérdezőbiztosok segítségével.

A felmérésből az is kiderül, hogy a megkérdezettek 20-25%-a a mindennapi életben sem kerül az írásbeliség közelébe, ügyeit kizárólag szóban intézi; ez a réteg főleg az alacsonyabb szociokulturális háttérrel rendelkezőké. A vizsgálat tehát mind a magánszféra, mind a munka szempontjából vizsgált írásbeliség igen alacsony szintjére mutatott rá.

1996-ban Terestyéni Tamás azonos mintavételi elvvel és eljárásokkal lefolytatott vizsgálata¹³ szerint a megkérdezettek 47%-a sem az olvasást, sem az írást mint kommunikációs tevékenységet nem végzi munkája során. 26% legalább az egyiket, de ritkán gyakorolja; 30% pedig legalább az egyiket, de gyakran teszi munkavégzése közben. Az életkor növekedése és az alacsonyabb iskolázottság lényegesen alacsonyabb szintű írásbeliséget mutatott, mind a magánszférában, mind a munkavégzésben. A fent említett, több, tízéves intervallumokban megismételt vizsgálat egymással összeegyeztető adatai igen jelentős és a társadalmi fejlődésre makacs veszélyforrást jeleznek. A veszély elhárítására összetett és alaposan átgondolt kultúr- és oktatáspolitikára van szükség; magától nem fog megoldódni, sőt az információs technológia felgyorsult fejlődésének köszönhetően elmélyíti a szakadékot a változásokhoz alkalmazkodni képes, rugalmas néprétegek és a funkcionálisan írástudatlan, lemaradók között.

Napjainkra elfogadottá váltak az oktatási rendszer hatékonyságát mérő pedagógiai vizsgálatok, értékelések szakmai berkekben és a közvélemény körében is.

Az Országos Közoktatási Intézet 1986 óta rendszeresen végzi az ún. Monitor-vizsgálatokat a 9-14 éves korosztály körében¹⁴. Az olvasásértelmezési vizsgálatok eredményeinek trendje, sajnos, egyértelmű hanyatlást mutat, főleg 1986 és 1995 között; 1995-99 között pedig stagnálást. A településtípusokhoz kötött adatok feketén-fehéren jelzik azt is,

¹² Felnőtt írásbeliség-vizsgálat / Vári Péter, Andor Csaba, Bánfi Ilona, et al., p.6.

¹³ Ld.uo. p.7.

¹⁴ Stagnálás, romlás vagy olvasásfejlesztés? / Nagy Attila, p.47.

hogy a kistelepüléseken élő gyermekek szövegértése romlott, a kis- és közepes városokban élők szinten maradt, míg a fővárosban lakók, jelentős infrastrukturális és technikai előnyöket élvezve, fejlődtek ezen a téren. A társadalmi és kulturális különbségek tehát tovább növekedtek.

Mind a hazai, mind a nemzetközi összehasonlító felmérések egyértelműen alátámasztják, hogy a 9-10 évesek olvasás-értelmezési képességei gyengébbek a 14 éves korosztályénál¹⁵. A harmadik megvizsgált korcsoport eredményei még az első korcsoportnál is gyengébbek. A 14 éves kori „csúcst” oktatási szakemberek a pályaválasztás első nagy állomásához való érkezéssel, a jobb oktatási intézményekbe bekerülés reményében való intenzívebb készüléssel magyarázzák.

Populáció	Vizsgált terület	Magyarország ranghelye
10 évesek	megértés	10.
	gyorsaság	11.
	szóismeret	11.
14 évesek	megértés	8.
	gyorsaság	11.
	szóismeret	9.
érettségizők	megértés	11.

4. táblázat. Magyarország helye az 1970-71-es IEA-olvasásvizsgálat eredmény-rangsorában (14 ország között)

Az 1990-91-es vizsgálati eredmények a magyar színekben javulást mutattak. A társadalmi elvárások változásához hasonlóan a felmérés módszerei is kissé változtak: a feleletválasztós tesztek mellett megjelentek a tanulók maguk fogalmazta kifejtős válaszai is. A korábbinál is több gondot fordítottak az olvasmányok, táblázatok, feladatok és a kérdések kulturális relevanciájára. Kerülték az egyes nemzeti kultúrákhoz erősen kötődő szövegek használatát. Törekedtek a műfaji és tárgyi változatosságra is. A 9-10 éves korosztályban igen jelentős visszaesés mutatkozott, a 14 évesek eredményei, kis jóindulattal, egy helyben topognak.

Populáció	Vizsgált terület	Magyarország ranghelye
9 évesek	elbeszélő feladat	16.
	szövegkifejtő feladat	17.
	dokumentum feladat	17.
14 évesek	elbeszélő feladat	9.
	szövegkifejtő feladat	9.
	dokumentum feladat	8.

5. táblázat. Magyarország helye az 1990-91-es IEA-olvasásvizsgálat eredmény-rangsorában (31 ország között)

¹⁵ Ki tud olvasni? / Cs.Czachesz Erzsébet, p.24-25.

A három OECD felnőtt írásbeliség-vizsgálat eredményeit összevonva az eredmény-rangsor a következőképpen alakult:

Populáció	Vizsgált terület	Magyarország ranghelye
16-65 évesek	próza	18.
	dokumentum	18.
	számolás	17.

6. táblázat. Magyarország helye az 1994-1998-as OECD-olvasásvizsgálatok eredmény rangsorában (22 ország között)

Végül álljon itt egy olyan összehasonlító táblázat, mely Magyarország eredményeit azon országok között vizsgálja, melyek mindhárom vizsgálatban részt vettek.

életkor	IEA, 1970-71*	IEA, 1990-91**	OECD, 1994-98***
9 évesek		elbeszélő szöveg: 6. kifejtő szöveg: 6. dokumentum: 6.	
10 évesek	megértés: 6.		
14 évesek	megértés: 5-6.	elbeszélő szöveg: 6. kifejtő szöveg: 6. dokumentum: 3	
érettségizők	megértés: 6.		
16-65 évesek			próza értése: 7. dokumentum: 7. számolás: 7.

7. táblázat. Magyarország helye az összehasonlító nemzetközi mérések mindegyikében részt vevő hét ország (Belgium, Finnország, Hollandia, Magyarország, Új-Zéland, USA, Svédország) * összesen 14 ország, ** összesen 31 ország, ***összesen 22 ország

A vizsgálatok között eltelt időt tekintve stagnálás mutatkozik a képességekben, ha viszont az egyéni teljesítményeket nézzük, fel kell tennünk a kérdést, hogy mi történik egy magyar tizenévesrel, mire leérettségizik vagy elvégzi az egyetemet, főiskolát? Elfelejt olvasni?

És mit tanult meg ezzel szemben egy finn vagy svéd gyermek az iskolában, mit hozott a családjából? Mi az az indíttatás, melyre még egy északi-európai földművelő is kezébe veszi a társadalmi drámát, a magyar kollégája pedig nem, sőt nem tudja kitölteni az adóbevallását sem, esetleg 12 év iskolapadban töltött idő után sem? Talán nem is a közoktatási rendszerük fejlettebb a miénknél, talán társadalmi hagyományaik mások.

3.1.1 Az olvasók érdeklődésének alakulása, az olvasás mint szabadidős tevékenység

Az olvasást mint életünk egyik fő eszközét nem lehet elválasztani annak örömszerző, pihenést jelentő funkciójától. Az olvasás mint szabadidős tevékenység (a felnőtt lakosság körében) a Központi Statisztikai Hivatal felmérése szerint a férfiak esetében egyharmadára, nők esetében háromnegyedére esett vissza az 1986-1999 közötti időszakban¹⁶. A 15-19 éves fiúknál szintén egyharmadára, a lányoknál felére esett vissza a naponta olvasásra szánt idő.

A napi olvasásra szánt idő alakulása 1977-1997 között:

Vizsgált időszak	Olvasásra szánt idő naponta (átl.) percben		
	felnőttek	15-19 éves fiúk	15-19 éves lányok
1977	21.6	39	33
1993	11.3		
1997	9.2	13	17

8. táblázat. Napi olvasásra szánt idő alakulása 1977-1997 között

1966-ban a gimnazista fiatalok 39,6%-a jelölte meg az olvasást, mint szabadidős tevékenységet az első helyen¹⁷. 1996-ban a 16 éves fiúk mindössze 3%-a teszi az olvasást az első helyre, a lányok 13%-a. Az 1966-ban 5. helyezést elért zenehallgatás 1996-ra az első helyre került. Elgondolkodtató, hogy nagyon sokan jelölték meg az alvást, pihenést, mint legszívesebben végzett szabadidős tevékenységet. A naponta 10-11 órát tanulással eltöltő diáktól talán nem is meglepő válasz!

Az olvasáson belül az irodalom és a művészetekre szánt idő csökkent a leglátványosabban, bár nemzetközi összehasonlításban a magyarok még mindig több fikciót olvasnak, mint Észak- és Nyugat-Európa polgárai.

Lőrincz Judit, magyar és Pertti Vakkari, finn olvasáskutatók által végzett összehasonlító vizsgálat szerint a finnek 1991-ben közel 33%-ban olvastak ismeretközlő műveket, a magyarok 24%-ban¹⁸. A nívósabb szépirodalom a könyvek 50%-a mindkét nemzetnél, viszont az olvasmányszerkezet az egyes foglalkozási ágaknál – fémmunkás, tanár, könyvtáros, mezőgazdasági dolgozó, mérnök – jelentős eltérést mutat. A finn gazdálkodók és fémmunkások szívesen olvasnak krimi, humoros műveket, de történelmi, életrajzi és lélektani regényeket is gyakran vesznek kezükbe. Minden foglalkozási csoportban kedvelt a dokumentum- és visszaemlékezésirodalom. A fémmunkások kivételével rendszeresen olvasnak novellát és verseket.

A magyarok verset nem olvasnak, kivéve a tanárokat. A lélektani regényeket, társadalmi és történelmi témájú regényeket viszont a finneknél jobban kedvelik minden foglalkozási csoportban.

A felmérés eredményeinek értékelésénél figyelembe kell vennünk azt a tényt is, hogy a felmérés idején, 1990-1991-ben, a rendszerváltás kezdetén, a magyar könyvkiadás éppen

¹⁶ Stagnálás, romlás vagy olvasásfejlesztés? / Nagy Attila, p.47.

¹⁷ Mit olvas a diák? / Baricné Kocsis Éva, p.71-73.

¹⁸ Távoli rokonok – közeli barátok... / Lőrincz Judit, Pertti Vakkari, p.50-56.

csak elmozdult a szociálpszichológiai, szociológiai, a történelmi és társadalmi tényfeltáró irodalom kiadása felé.

Mára már az olvasási tendenciákban is megjelentek a társadalmi talponmaradás igényének és a haszonelvűség erősödésének jelei: hódítanak a „csináld magad”, „hogyan legyünk gazdagok” típusú művek; az olvasók a gyorsan aprópénzre váltható ismereteket közlő műveket részesítik előnyben, mások kilátástalanságukban az áltudományokhoz fordulnak.¹⁹

S.sz.	1978*	1996**	1996***	2005****	2005*****
1.	Jókai Mór	Lőrinc L. László	Jókai Mór	Gárdonyi Géza	D. Brown
2.	Berkesi András	Robin Cook	Rejtő Jenő	A.A. Milne	Daniel Steel
3.	Szilvási Lajos	Stephen King	Mikszáth K.	G. Garcia Marquez	Jókai Mór
4.	Dallos Sándor	Daniel Steel	Örkény István	J.R.R. Tolkien	Wass Albert
5.	Alexander Dumas	Rejtő Jenő	Gárdonyi Géza	George Orwell	Rejtő Jenő
6.	Gárdonyi Géza	Margaret Mitchell	Fekete István	Szabó Magda	Moldova György
7.	Moldova György	Moldova György	Móricz Zsigmond	A. de Saint Exupery	Vujits Trvtko
8.	Móricz Zsigmond	Biblia	Karinthy Frigyes	Fekete István	Lőrinc L László
9.	Mikszáth Kálmán	Jókai Mór	Móra Ferenc	M. Bulgakov	Kertész Imre
10.	Henry Charriere	Robert Merle	Arany János	J.K.Rowling	Márai Sándor
11.	James F. Cooper	V Fable	Ady Endre	Molnár Ferenc	
12.	Ernest Hemingway	Ken Follett	Molnár Ferenc	Jókai Mór	
13.	Rejtő Jenő	Evelyn Marsh	Lőrinc L László		
14.	Szabó László	Berkesi András	Nemere István		
15.	Szabó Magda	Agatha Christie	Szabó Magda		
16.	Jules Verne	Szilvási Lajos			
17.	Alberto Moravia	B. Bradford			
18.	Passuth László	E.M. Remarque			
19.	Benedek Elek	Wilbur Smith			
20.	Charlotte Bronte	Dallos Sándor			
21.	Lev Tolsztoj	Passuth László			
22.	Gusack	K Woodiwiss			
23.	Gál György S.				
24.	Joseph Heller				
25.	Németh László				

9.táblázat. Szerzői népszerűségi listák(*Gereben Ferenc közlése²⁰, **Nagy Attila közlése, *Baricné Kocsis Éva közlése, ****A Nagy Könyv 12-es listája, *****TÁRKI-felmérés, 2005)**

¹⁹ Modernizáció: globalizáció, amerikanizáció? / Nagy Attila, p477.

²⁰ A felnőtt népesség olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai / Gereben Ferenc, p.22.

Az olvasók ízlésvilága alaposan átalakult, ez az olvasók által kedvelt első 25 író rangsorát összehasonlító táblázatból is kiderül (1978-tól, 2005-ig).

Az összehasonlítás ugyan nem tökéletes, a harmadik oszlop eredményei nem reprezentatív minta alapján készültek, de az rögtön látható, hogy nem csak egyszerű olvasási divathullámról, egyik vagy másik szerző előtérbe helyezéséről van szó.

A szórakoztató irodalom (krimi, kalandregény, bestseller, ponyva, stb.) olvasása 1978-tól 1996-ig 29%-ról 41%-ra növekedett; a klasszikus és modern széppróza, valamint a realista regény részesedése 46%-ról 27%-ra csökkent²¹.

Az irodalmon belül a lektúrok olvasottsága tízévente 20-25%-kal növekszik, a szépirodalmi művek aránya pedig csökken. Az élen Daniel Steel és Robin Cook állnak, még azon a szerzői listán is, melyet 500 hazai pedagógus megkérdezésével állítottak fel²². Ők maguk nem kapnak filmesztétika-képzést, gyermekirodalomból órákat, viszont maguk is az illúziókat, álmvilágot idéző műveket kedvelik; mit adnak akkor tovább a felnövekvő nemzedéknek?

3.1.2 A televíziózás, a számítógép és más kulturális területek kapcsolata az olvasással

A napi 10-11 óra tanulás-olvasás után a diák a televízió előtt keres kikapcsolódást, s majdnem 3 órára ott is felejtí magát a képernyő előtt.

Sajnos a mai műsorszerkezeteket ismerve, ez a képernyő nem készítet olvasásra, tömegkultúra közvetítése helyett tömegbutítást végez. A szülők nem felügyelik gyermekeiket, nem fűznek magyarázatot a tévéműsorokhoz, a gyermek félreértelmezi a látottakat. Szép csendben lelki sérüléseket szenved, és emocionális intelligenciája nem fejlődik helyes irányban. Nemcsak a program összetétele jelent problémát az egyre szaporodó magyar és külföldi kereskedelmi csatornák megjelenésével. A showműsorok, igénytelen sorozatok egyre több embert szögeznek le a képernyő elé: az 1990-es évek elejéig napi 3 órát televíziózással töltők 18%-os aránya az évtized végére 55%-ra nőtt²³.

	1964	1985	2000	2005
Az utóbbi 12 hónapban nem olvasott könyvet	41	38	52	60,2
1-3 könyvet olvasott	36	22	23	7,5
Negyedévenként legalább egyet		23	13	15,9
Havonta egyet	23	17	12	16,4

10. táblázat. A könyvolvasás időbeli változása a megkérdezettek százalékában(2005, TÁRKI)

²¹ Modernizáció: globalizáció, amerikanizáció? / Nagy Attila, p.481.

²² Veszélyek és esélyek olvasási kultúránk alakulásában / Nagy Attila, p.28.

²³ Olvasáskultúránkról – szociológiai nézőpontból / Gereben Ferenc, p.54.

A képernyő előtt eltöltött idővel együtt fordítottan arányosan csökkent a klasszikus magyar regények, novellák televíziós adaptációinak a száma, a magyar és külföldi kortárs irodalomról szóló beszélgetések száma, szakemberekkel vagy nélkülük. Eltűntek a versműsorok – nem tudni, hogy a közkedvelt Lyukasóra c. műsor vajon meddig tartja magát még a Duna TV-n –, a filmesztétika-órák, és velük együtt a klasszikus regényolvasási magatartás.

A könyvolvasók száma az 1960-as évektől kezdve a felnőttlakosság 60-65%-áról az 40%-ára csökkent²⁴.

A számítógépet gyakran szidjuk, hogy jelentős időt vesz el a minőségi szinten eltöltött „vigalmi időből”. A Play Station játékok igen, de aki információkeresésre, kapcsolattartásra, netán zenei ritkaságok letöltésére használja a világhálót, az igencsak próbára teszi olvasási képességét, sőt idegennyelv-tudását is! Megbízható, alaptudással és strukturált ismeretekkel és ítélőképességgel kell rendelkeznie annak, aki az interneten a releváns információt ki akarja szelektálni a rendelkezésre álló tömegből. A könyvet nem olvasók 80%-a számítógépet sem használ, a rendszeresen olvasók döntő többsége (75%) viszont az internetet is rendszeresen használja munka és tájékozódás céljából

A számítógép sohasem fogja a kikapcsolódást jelentő kedvenc könyvet helyettesíteni, nem arra való, de okosan felhasználva sokat segíthet az olvasásfejlesztésben. Korunk alapvető eszköze, s a gyermekek sokkal jobban tudnak bánni vele, mint szüleik. Ezt az affinitást kellene kihasználni, mint arra már számos külföldi példa is mutatkozik.

A zene, a filmkultúra, a színház- és a képzőművészetek területén hasonló visszaesés tapasztalható a felhasználók táborában, mint az olvasás terén.

A szabadidős tevékenységek népszerűségi listájában az 1986-os és az 1993-as eredményeket összevetve²⁵ a listavezetők a családi összejövetelek és a televíziózás, az olvasás megőrizte 6. helyét. (A képeslapok olvasása a 9. helyről a 18.-ra, a folyóirat-olvasás a 13.-ról a 17.-re esett vissza a népszerűségi listán.) A rádiózás a 3. helyről a 7.-re szorult vissza, a mozibajárás a 18. helyről a 25. helyre került. A múzeumok és komolyzenei koncertek látogatása a rangsorban egy-egy helyet léptek előre, ill. hátra, ami nem mondható szignifikáns változásnak.

Az emberek viszont mobilabbá váltak: az utazás a 8. helyről a 4. helyre, a természetjárás a 12. helyről a 9.-re lépett előre. Öröndetes a nyelvtanulás térhódítása: a 28. helyről a 21.-re került.

3.1.3 Ízlésvilágunkat és az olvasást befolyásoló társadalmi és szociális tényezők

Társadalmunk politikai és gazdasági átalakulása igencsak igénybeveszi tagjainak szellemi és fizikai tűrőképességét. A mindennapi megélhetés egyre több embernek jelent problémát, az infláció, a szocializmusban ismeretlen munkanélküliség, a reáljövedelmek csökkenése mind-mind kedvezőtlenül hatnak kulturális aktivitásunkra. Erősödött az elidegenedés, az eddig érvényben lévő erkölcsi normák fellazultak. Az emberek túlterheltté váltak, célirányos, haszonelvű tevékenységek léptek a csendes, családi, baráti együttlétek helyébe. Új szórakozási formák: videózás, DVD-zés, pénzköltés vagy a

²⁴ Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat / Nagy Attila, p.32.

²⁵ Könyv, könyvtár, közönség / Gereben Ferenc, p.20-21.

céltalan lődörgés jelentek meg. Az olvasói társadalom fokozatosan leszakadó rétegei és az „elhúzó”, az anyagilag jobb helyzetben lévő kényelmes, azonnal gyors élvezetet keresők a bevásárlóközpontok csillogó világában találkoznak, de sajnos nem a könyvesboltban, még csak nem is a könyvtárban.

Vajon miért is nincsenek a bevásárlóközpontokban könyvtárak??? Ha a hegy nem megy Mohamedhez, miért nem visszük mi a könyveket a fiatalokhoz? Miért nem tolják a kismamák a babakocsikat a könyvtárba (is)? Pedig az olvasás felé vezető út, az érdeklődés felkeltése, a fantáziavilág kifejlesztése a család feladata (lenne). A maga körül látott viselkedésminták, a szülői-baráti ösztönzések alakítják a kisgyermek olvasás iránti motivációját. „A nagymama mesél, az apa a füles karosszékben olvas, a mama altatódalt dúdol, a rokonok szövögetik a családi krónikát” idilli képe visszaszorult a 20. szd. Kulturális skanzenjébe. A mai fiatalok egyszerűen nem tudják, hogy olvasni jó, hogy hozzátartozik életünkhöz.

Vannak azért bizakodásra okot adó jelenségek. Baricné Kocsis Éva 262 tanuló olvasási szokásait és olvasási szintjét vizsgálta meg 1996-ban, hogy a 14-16 évesek olvasási kultúrájáról többet tudjon meg²⁶. A tanulók 40%-a 14 éves, 60%-a 16 éves volt. A teljes felmérés ismertetése nélkül egy-két jellemző adatot szeretnék itt közölni: a családok mindegyikében meséltek a gyermekeknek kiskorukban. Igaz, a gyermekek 22%-a nem tudott első olvasmányélményéről beszámolni. Ez elég szomorú kezdet, ezek a gyerekek nem varázsolódtak el, és a későbbiekben is gyengébb teljesítményt nyújtottak olvasás terén.

Viszont minden családban volt házikönyvtár: a családok 39%-ban ez 300 kötet alatti nagyságú volt, de 50%-ban 300-5000 kötet közötti és 11%-ban e fölötti méretű. A felmérést a budapesti Veres Pálné és az Eötvös József Gimnáziumban végezte a tanárnő.

Az átlag magyar családok 5%-ában sajnos nincs sem könyv, sem könyvolvasó családtag²⁷. A 7 éven felüli családtagok egy része könyvolvasó a családok 37%-ban és 58%-ban minden családtag. Ezek az arányok a 90-es évek végéig nagyjából megállták a helyüket. Ma mindenképpen rosszabb arányokkal kell számolnunk.

1964-ben 41% volt azoknak az aránya, akik egyetlen könyvet sem olvastak egy éven át, 2005-re ez az arány 60%-ra emelkedett.²⁸ Közel azonos, 16%-16%-ra csökkent a legalább negyedévenként vagy havonta egy könyvetolvasók aránya az 1964-es 37% és 23%-ról.

Bár a nemzetközi olvasási helyzetképet az előző fejezetben ismertettem, az egyes EU tagországok olvasási szokásainak arányairól álljon itt néhány adat. A vizsgálatot 2002-ben, 16 200 európai uniós állampolgár személyes megkérdezésével végezték²⁹.

A táblázatban lévő adatok %-os arányban mutatják, hogy az egyes országok állampolgárai milyen célból olvasnak, és olvasnak-e egyáltalán.

²⁶ Mit olvas a diák? / Baricné Kocsis Éva, p.71-72.

²⁷ Könyv, könyvtár, közönség / Gereben Ferenc, p.27.

²⁸ Olvasás, könyvtár- és számítógéphasználat.../ Nagy Attila, Péterfi Rita, p.32.

²⁹ Statistics in the wake of ... / Michail Skaliotis, p.4.

	Munkájához kell olvasnia	Tanuláshoz (kötelező tananyag)	Tanuláshoz (nem kötelező)	Kedvtelésből	Nem olvas
Belgium	4	8	18	23	58
Dánia	15	19	17	55	33
Németország	15	16	21	40	41
Görögország	5	11	9	36	54
Spanyolország	5	12	7	39	53
Franciaország	9	11	18	40	43
Írország	7	15	11	40	44
Olaszország	5	6	4	43	50
Luxemburg	13	10	8	56	35
Hollandia	10	14	9	53	37
Ausztria	12	14	21	43	38
Portugália	4	8	14	15	67
Finnország	17	17	20	66	24
Svédország	15	23	17	72	19
Egyesült Királyság	18	16	17	63	25

11. táblázat. *Az európai uniós polgárok olvasási kultúrája (Eurostat, 2002)*

Igen magas a dél-európai országokban és Belgiumban azok aránya, akik semmilyen célból sem olvasnak. Ezzel szemben az észak-európai államokban, Luxemburgban és az Egyesült Királyságban mind munkájukban, mind pedig a mindennapi kikapcsolódásban jelentős szerepet kap az olvasás a polgárok életében.

Magyarországon a könyvet nem olvasók jelentős része (60%) falun él, rendszerint inaktív felnőtt vagy mezőgazdasági és egyéb fizikai munkás. A legkevésbé a gyermektelen családokban, a töredékes családokban (nincs szülő-gyermek kapcsolat) és a csonka családokban olvasnak. Az egyszülős családokban annyi pszichikai, anyagi és munkamegosztásbeli teher hárul a megmaradt családtagokra, hogy azok a családi élet harmóniájának megzavarásán keresztül az olvasási aktivitást is igen hátrányosan befolyásolják. Az érzelmi-hangulati egyensúly sokszor párosul az egészség megromlásával is.

Mindezekből is következik, hogy az egy- és kétgyermekes családok olvasási teljesítménye a legjobb. A 3 vagy annál több gyermekkel rendelkező családok olvasási aktivitása közelít a gyermektelenekéhez, rendszerint hátrányos helyzetükből adódóan.

A család struktúrája mellett egy gyermek „kulturális sorsát” az is meghatározza, hogy az ország mely vidékén és mekkora településen születik³⁰. Minél kisebb a helység, annál

³⁰ Az olvasási szokások változásai / Székely András Bertalan, p.32.

kevesebb a remény, hogy a településnek van könyvesboltja, iskolája, könyvtára, postahivatala. Az ország észak-nyugati részén a lakosság magasabb életszínvonalon, fejlettebb infrastruktúrával él, több munkalehetőséggel rendelkezik. A dél-keleti félben az életfeltételek nehezebbek, viszont olvasási szokásai kifinomultabbak, ízlésük válogatott, a bevált értékek erősebb megtartására irányul.

3.1.4 Következtetések

A magyar diákok és felnőttek olvasási eredményei a nemzetközi megmérésekben kedvezőtlenül alakultak és aggodalomra adnak okot. Értékelésükkor azonban meg kell vizsgálni, hogy az eredmények milyen oktatási, tantervi, iskolai körülmények között születtek, és a felmérésben résztvevők milyen szociális, gazdasági körülmények között élnek, mindennapi életüket milyen szellemi és fizikai környezet befolyásolja.

A magasabb iskolázottságú szülőkkel, előnyösebb körülményekkel rendelkező tanulók általában jobban teljesítenek, és nemzetközi összehasonlításban Magyarországon ezek a „hozott” pozitívumok jóval nagyobb előnyöket indukálnak a kedvezőbb életkörülményűeknek, és nagyobb arányban növelik a szociálisan kedvezőtlenebbek hátrányát, mint más európai országokban: „aki szegény, az a legszegényebb”.

A pusztán körülmények javítása mellett az oktatáspolitikai másik nagy kihívása tehát, hogy képes legyen minden tanulónak egyenlő esélyeket biztosítani az otthoni háttértől függetlenül. Ez igen nehéz, és önmagában az iskola a szocio-ökonómiai egyenlőtlenségeket nem is képes ellensúlyozni. Bár az „erős” iskola szellemisége, húzóereje a gyengébb szociális háttérrel érkezőket is képes magasabb szintre emelni, sőt nagyobb hatással van a teljesítményükre, mint egyéni képességeik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a magasabb színvonalú iskolák kötelező arányban befogadnának rosszabb körülményekkel rendelkező gyermekeket, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenjenek. Sajnos továbbra is magyar sajátosság, hogy a gyerekeket az iskolák közötti teljesítménykülönbség alapján is érik előnyök, illetve hátrányok.

Az eltérő gazdasági-szociális tényezők kiegyenlítése vagy kiegyensúlyozottabbá tétele feltétlenül javítana a magyar gyermekek olvasási kultúráján. A gyengébb olvasók megjósolhatóan a társadalmi kirekesztettség ördögi körébe kerülnek, mivel még a számukra biztosított szolgáltatásokat sem képesek kihasználni úgy, mint iskolázottabb társaik.

3.2 A tudásalapú társadalom olvasáskulturpolitikai stratégiája

3.2.1 Az Európai Unió regionális és közösségi fejlesztési programjai az információs társadalom megvalósítása érdekében

Az Európai Unió kultúrpolitikájáról szólva nem lehet a szokásos „már a Római Szerződésben is...” mondattal visszanyúlni a kezdetekhez. Az Európai Közösség megalapítását a gazdasági együttműködésre törekvés, de leginkább a német – francia

ellentétek megfékezése hívta életre. Viszonylag hosszú időszak, mintegy 30 év telt el, mire a politikusok és szakemberek rájöttek: az egységes Európa, mely kultúrájában, nyelvében ezerszínű, a kultúra és az oktatás kohéziós erejének felhasználása nélkül elképzelhetetlen.

Ez a tendencia az 1980-as évek végén jelent meg a Közösség politikájában, és a 2000-es Lisszaboni Szerződésben új középtávú stratégia megfogalmazásában csúcsosodott ki. Eszerint a Közösség 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő régiója kíván lenni, mely növekvő számú és javuló minőségű munkalehetőségeket kínál, erősödik a társadalmi összefogás, a tudásalapú társadalom fiatal, kreatív szakemberek hálózatára alapítja fejlődését. Ennek a társadalomnak a megvalósítására mind az egyes államoknak, mind pedig a közösségi politikának erőfeszítéseket kell tenni.

A kitűzött célok a következők:

- Az oktatási és képzési rendszerek fejlesztése, tartalmi megújítása, minőségük javítása
- Az oktatási és képzési rendszerekhez való hozzáférés megkönnyítése mindenki számára (a tanulás vonzóbbá tételével, egyenlő esélyek biztosításával)
- Az oktatási és képzési rendszerek megnyitása a külvilág felé a vállalkozói szellem fejlesztésével, a mobilitás programok kiterjesztésével, a nyelvtanulás fejlesztésével
- Az egyén egész életén átívelő, megszakítás nélküli, folyamatos tanulása, melynek nélkülözhetetlen alapja a korai gyermekkortól mindenki számára biztosított alapoktatás, majd alapképzés
- Aktív, cselekvő uniós állampolgárok nevelése, melyet a határon átívelő kommunikáció, a tanulás és aktív részvétel ösztönzésének támogatásával a közösségi programoknak kell segítenie
- Az egységes európai oktatási térség megteremtése 2010-ig
- Információs-kommunikációs technológiák oktatási alkalmazásának elősegítése az infrastruktúra fejlesztésével, színvonalas tartalom- és szolgáltatásfejlesztés, digitális műveltség megszerzése, és a közszféra és magánszféra partnerségének biztosítása

Az Európai Parlament a 80-as években hagyta jóvá az Európa Kulturális Fővárosa kezdeményezést, a fiatalok kedvezményes múzeumi látogatása, valamint a fordítás, könyvkiadás és az olvasás támogatását.

1990-től beindult az Európai Kulturális Hónap programsorozat, a színházak támogatása, útnak indították az Európai Műfordítási Díjat, és megkezdődött a szerzői jogok közösségi szintű harmonizációja. Ennek különös jelentősége van mind az olvasásfejlesztés, mind pedig a közösségi könyvtárpolitika szempontjából, mivel ezen jogharmonizációs alapok megteremtésén keresztül vezet az út a közös európai kulturális örökség fenntartásához, és európai szintű megosztásához, a felhasználóbarát információs társadalom létrehozásához.

Az Európai Tanács a könyvtárakról és az elektronikus publikálásról szóló elképzeléseit ekképpen fogalmazta meg.³¹

- A könyvtáraknak aktív szerepe van az Európa-szerte megvalósuló információs társadalmak létrejöttében
- A könyvtár a felhalmozódó tudás és az információs technológia közötti összekötő kapocs
- A könyvtárak gyűjteményeit hálózatokon keresztül kell szolgáltatni
- Az elektronikus dokumentumok térhódítása mellett minden eszközzel szolgálni kell a hagyományos könyvhöz kötődő olvasási kulturát, és ebben a könyvtáraknak meghatározó szerepe van
- Mindenfajta információs tevékenység központja az információt gyűjtő, feldolgozó és szolgáltató könyvtár

Az európai kulturális örökségvédelem meghatározó mérföldkövei a tanácskozások, melyeken időről időre fontos kulturapolitikai kérdések merülnek fel. Az Európai Tanács könyvtáros és információs szakértői az 1996-os varsói tanácskozáson felhívták a figyelmet a társszakmák – a könyvkiadás, könyvtár, terjesztő, szerző – képviselőinek időnként fellépő ellentétes érdekeire és a helyzet orvoslásának szükségességére.

Az 1998-as strasbourgi konferencia központi témája volt az eltérő könyvtártípusok, valamint a kulturális intézmények információs központjainak együttműködése, a hálózati rendszerek kiépítésének fontossága.

Az európai kulturális örökség megőrzését és a széles körű hozzáférhetőséget célzó digitalizációs tevékenység koordinálását az Európai Bizottság *eContent* Igazgatósága alatt működő *Learning and Cultural Heritage* egysége végzi. 2004. május 1-jét követően az Európai Bizottság több olyan felhívást is közzétett, mely az újonnan csatlakozott országok intézményeinek részvételét támogatják az európai fejlesztési-kutatási projekteknél.

A korábbi *eContent* program az európai digitális tartalmak előállítását, elosztását és széles körű használatát segítette elő. Az *eContent* az elektronikus tartalomipar előállítói és tulajdonosait fogta össze mind a magán, mind a közszférában.

Az *eContent* folytatásaként 2005. március 9-én az Európai Parlament és az Európai Tanács elfogadta az *eContent/plus* programot. A 2005-2008. közötti négyéves programot azért szavazták meg, hogy a digitális tartalmakat Európa-szerte hozzáférhetőbbé és kiaknázhatóbbá tegyék a szervezeti-intézményi akadályok leküzdésével és a legkedvezőbb és legkorszerűbb technológiai megoldások alkalmazásával.

Az *eContent/plus* már kevesebb szolgáltatást céloz meg, de az oktatási, kulturális és tudományos tartalmak európai, minőségi szintű elérhetőségét szeretné elérni.

Az Information Society Technologies jelenleg folyó 6. keretprogramjában elsődlegességet élvez a „*Technology Enhanced Learning and Access to Cultural Heritage*” stratégiai célkitűzés, mely a könyvtárak, levéltárak, múzeumok és más kulturális intézmények számára nyújt támogatási lehetőséget pályázatokon keresztül.

³¹ A hazai könyvtárügy az integrálódó európai könyvtárügyben / Skaliczki Judit, p.6.

Az Európai Unió 2012-re tervezi 6 millió kötetes digitális könyvtárát felállítani. A közös digitális könyvtár tartalma az interneten keresztül a tagországok saját virtuális könyvtári tartalmának közrebecsátásával lenne elérhető. A terv megvalósítására 200 millió eurós költségvetést irányzott elő az Európai Bizottság. 2008-ra 2 millió tétel elérhetőségét célozták meg.

A digitális könyvtárak kialakításának igénye a társadalom több oldaláról is jelentkezik. A fiatal generációk egyre nagyobb lendülettel használják az internetet tanulásra és információszerezésre, a művelődni, szórakozni vágyók pedig egyre inkább fordulnak a mai rohanó életformához rugalmasabban alkalmazkodó hangoskönyvekhez. A szakkönyvek hagyományos előállításának növekvő nyomdai költségei és az ezzel szemben álló korlátozott számú, fizetőképes felhasználó miatt egyre magasabb. Az internetről egyszerűen letölthető text-alapú kiadványok felhasználása igen kényelmes, egyszerű és jelentősen olcsóbb.

Az Európai Tanács 2000 júniusában, Feiraban fogadta el az *eEurope 2002* akciótervet, mely szerint törekedni kell, hogy:

- Az európai információs tartalom megjelenjen a világhálózatokon
- Teljes mértékben ki lehessen használni a digitális technológiákból adódó lehetőségeket.

Az egyes országokban folyó digitalizálási tevékenységek európai szintű összehangolására és támogatására hozták létre az olasz kulturális minisztérium kezdeményezésére és irányításával a *MINERVA* (Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation) projektet³².

A Minerva technológiai eredményeit felhasználva, az eTen program által alapított *MICHAEL* (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe) projekt egy nemzetközi online szolgáltatás kifejlesztését célozta meg³³. Ez kereshetővé és böngészhetővé teszi a nemzeti kulturális honlapok – könyvtárak, múzeumok és levéltárak – tartalmát, egyelőre Olaszország, Franciaország és az Egyesült Királyság területén. Ezek az országok a saját digitalizált adatbázisaik tartalmát teszik elérhetővé a partnerországok felhasználóinak az adatot előállító ország saját nyelvén, néhol fordításban is.

2008-tól kezdődően fog bekapcsolódni a digitális adatbázis építésébe – a *MICHAEL Plus* projekt keretében – Csehország, Finnország, Németország, Görögország, Málta, Hollandia, Lengyelország, Portugália, Svédország és Magyarország is. Az új tartalmak hozzáadásával megjelennek az új nyelvek is. A közreműködő országok maguk tudják adataikat bevinni a rendszerbe az *adat létrehozó modulban*, míg a végfelhasználók a *kereső modulban* rendelkezésükre álló, érzékeny interfész felületen tudják a keresést elvégezni.

Az uniós programok jellegzetessége, hogy nem váltják ki az egyes országok nagyobb fejlesztési programjait, sem a szolgáltatásokat, sem pedig az ezt biztosító háttérmunka területén. Az egyes helyi kezdeményezéseket nem támogatják uniós szinten. Ehelyett Európa-szintű keretprogramok születnek, melyekhez kötődnek a tematikus pályázási lehetőségek, pl. *MINERVA*, *CALIMERA*, stb. Az ezekben részt vevő országok sok

³² European Cultural Content Interoperability Framework

³³ A *MICHAEL* és *MICHAEL Plus* programok

intézménye munkálkodik egy-egy fejlesztésen, és az ezek eredményeképpen létrejövő központi produktumok jelentenek segítséget az egyes intézményeknek önálló projektek elindításához, nem elsősorban anyagi segítség, hanem az uniós irányelvek alapján előállított segédletek, összehasonlító elemzések, tréningek, útmutatók formájában.

3.2.2 Oktatáspolitikai és olvasásra nevelés Magyarországon

Az Európai Unió közös oktatási programjának elsődlegesen megvalósítandó célja az oktatási és képzési rendszerek minőségének és eredményességének javítása, és erre Magyarország már a csatlakozás előtt időszakban is kiemelten figyelt.³⁴ Hosszas szakmai viták után az oktatási szakemberek közös véleményre jutottak az oktatás eredményességének mibenlétéről is. A tanulók tudásszintje mint nehezen megfogható szempont mellett, előtérbe került a tanulók szocializációjának sikeressége, munkaerő-piaci esélyeik növekedése és iskolázottságuk révén szereshető jövedelmük nagysága. Szakmai és társadalmi aktivitásuk, együttműködési és hálózatteremtő képességük pedig a társadalmi tőke mérőfoka. A társadalmi eredményességet végső soron nem a tanuló által elért tanulmányi eredmény garantálja, hanem az őt foglalkoztató intézmény igényeinek és színvonalának, valamint a társadalmi-nemzeti elvárásoknak való megfelelés és nem utolsó sorban a szolgáltatásokat igénybe vevő partnerek elégedettsége.

A nemzetközi eredményességi vizsgálatok is ennek irányába mozdulnak el, és a tanulók egyéni teljesítményének méréséről a továbbtanulási és elhelyezkedési mutatók elemzésére helyezik a fő hangsúlyt. Ez igen szerteágazó és sok közreműködő összehangolt munkáját igényli, mert a helyi és a központi oktatásirányítás eredményességét, csakúgy mint e dolgozat fókuszában álló olvasásteljesítményt, erőteljesen befolyásolják az eltérő regionális adottságoktól és a szociokulturális helyzetből adódó egyéni különbségek. Ezekre pedig a közoktatás csak közvetett eszközökkel és igen nagy egyéni erőfeszítésekkel tud befolyást gyakorolni.

A közoktatás minőségének és eredményességének értékelése azonban a tanulók tanulmányi előmenetelének a mérésén alapul. Itt legfőképpen azokat a területeket vizsgálják, melyek az alapvető kulturális kompetenciák körébe tartoznak, tantárgyközi jellegűek, mint az olvasás-szövegértés, számolás vagy a továbbtanulás és a munkaerő-piaci értékmérők szempontjából számba jöhetnek. Ezek az idegen nyelvek, a kommunikációs technológiák és az informatika ismerete.

Magyarországon az utóbbi években sajnálatos módon egyre csökkenő számú oktatási eredményesség-felméréseket szerencsére számos nemzetközi, világméretű vagy európai uniós felmérés helyettesíti, ezért a tanulói teljesítményekről van általános képünk. Ám a fiatalok munkahelyi beilleszkedéséről, a munkaerőpiacon történő „eladhatóságukról” és az oktatási szolgáltatásokat igénybevevők, a boldogulásuk fényében, több év után saját iskolázottságukra visszatekintők elégedettségéről nincsenek vagy elenyészőek az adatok.

³⁴ Jelentés a magyar közoktatásról / Horváth Zsuzsanna, Környei László, p.1-2.

Ezek a nem létező adatok nemcsak oktatási rendszerünkről, hanem az egyes oktatási intézményekről is tájékozódást adnának. Bár vannak az egyes iskolákról összehasonlító értékelések, ezek sokszor szubjektívek, és még szakmán belül is megoszlanak a vélemények arról, hogy nyilvánosságra hozhatók-e. Egy-egy iskola legbiztosabb minőségi mérőfoka továbbra is a továbbtanulási mutató, a felsőfokú, főleg az államilag finanszírozott képzésbe jelentkezők és felvettek száma. Mivel azonban a felvételi arányok és az iskolában tanulók társadalmi összetétele között szoros összefüggés van, a felvételi mutatószámok az iskolák társadalmi jellemzői legalább annyira tükrözik, mint az ott folyó oktatói munka minőségét.

Az iskolák szociokulturális és eredményességi mutatói éppen úgy és olyan módon függenek össze, mint azt az olvasási eredményességi mutatók is jelzik. A 100 ezresnél nagyobb lakosságú városok középiskolás tanulóinak 40%-át vették fel felsőoktatási intézménybe, a 25-50 ezres lélekszámú településen lakó végzős diákok 33%-át, míg az 5000-nél kisebb településen lakókének mindössze 19%-át.

A szociálisan és gazdaságilag elmaradott országrészek diákjainak kompenzálásában az iskolák is eredménytelenebbek, mint Nyugat-Magyarország vagy Budapest vonatkozásában.

Közoktatásunk számos területén zajlanak reformfolyamatok. Ezek közül a legjelentősebb az érettségi vizsga megújítása. Az érettségi írásbeli vizsgák eredményeinek és részeredményeinek évek óta tartó következetes vizsgálata jelzi, hogy a tanulók írásbeli anyanyelvi gyengébb képességei (szövegalkotás, nyelvhelyesség, stílus) csak a szóbeli vizsgákon nyújtott magasabb teljesítményeknek köszönhetően kerekítenek ki egy 3,54-es átlagot. Ez is figyelmeztető jel az olvasási teljesítmények javításának igényére.

A 2002-ben közreadott új érettségi vizsgakövetelmények már a képességfejlesztő tartalmak érvényesítésére törekedtek, és a 2003-ban megjelent vizsgakövetelmények szerint már csökkent a vizsgaanyag terjedelme, és nagyobb hangsúlyt kapott a kompetenciafejlesztés.

Nemcsak Magyarországon, de egész Európában érzékelhető az oktatásközpontú rendszerek felől a tanuló- és tanulásközpontú rendszerek felé történő elmozdulás. A műveltség megszerzése mellett megjelentek a gyakorlatiasabb, a mindennapi eligazodást segítő tudásformák: a munka, a gazdálkodás, az életvitel és a szabadidő területén. Mindez együttjár a témák és tudnivalók tantárgyközi megközelítésével.

A Nemzeti Alaptanterv a követelményeket átfogó műveltségi területekbe rendezve adja meg. Új műveltségi részterületeket nevez meg, mely a integrált tantárgyak oktatását teszi lehetővé. A tantárgyi rendszer fellazítását segíti elő a tantárgyközi területek megnevezése: mint a kommunikáció, testi-lelki egészség, környezeti nevelés hon- és népismeret. Sajnos a mindezeket megalapozó olvasásfejlesztés nem élvez kiemelt figyelmet. Viszont a kötelező tananyag oktatása az órakeret mintegy 50-70%-át használja csak fel. Ez lehetőséget és némi szabadságot ad a pedagógusnak az oktatás tartalmának helyi szintű befolyásolására és a helyi közösségek igényeihez való alakításra. Ideális esetben így az oktatás felső és alsó szintű, egymást kiegészítő szabályozása lehetővé teszi, hogy minden felnövekvő állampolgár hozzájusson a műveltségi és tudásminimumhoz, és a munkaerőpiacon helyt tudjon állni.

Az utóbbi években rendszeressé váló nemzetközi összehasonlító vizsgálatok eredményei bőven ellátják fejlesztési ötletekkel a hazai oktatáspolitikát befolyásoló szakembereket, döntéshozókat. Az Európai Unió közösségi célkitűzései szintén rónak kötelezettségeket a magyar közoktatásra: „...az olvasás, a matematika és a természettudományok területén a gyengén teljesítők arányát minden tagállamban a felére kell csökkenteni.”³⁵

A közoktatás stratégiai céljainak megvalósítását a szakmai döntéseken és a megvalósítás eszközein kívül számos társadalmi folyamat befolyásolja. Az iskola és a társadalom közötti hatás-ellenhatás csökkenése erős és magabiztos oktatási rendszert és kisebb tanulói teljesítményszórást eredményez.³⁶ A társadalmi egyenlőtlenségek az oktatási intézmények teljes skálájában leképeződnek, és minél erőteljesebb a társadalmi rétegződés, ez a jelenség annál erősebb az iskolákban is. Mi több: ez újra- és újratermelődik azáltal, hogy a szülők válogatnak az iskolák között, az iskolák viszont saját munkájukat megkönnyítendő és presztizsüket emelendő, válogatnak a legfelkészültebb tanulók között.

Minél nagyobb az iskolán belüli homogenitás és az iskolák közötti minőségi különbség, annál szelektívebb az iskolarendszer, és ez erősíti a társadalmi szelekciós folyamatokat is. Ez pedig a társadalmi tudáspotenciál kiaknázása ellen hat, nem tudjuk a leszakadó rétegeket a társadalomba visszaintegrálni.

A magyar diákok olvasásteljesítménye közötti különbségek 71%-a magyarázható az iskolák közötti különbségekkel³⁷.

A társadalmi egyenlőtlenségek mellett a hatást fokozzák-fokozhatják a területi, település-szerkezeti különbségek, az oktatási programok típusai, az iskolák eltérő tulajdonviszonyai és az ezek közötti versenyhelyzetek.

Az oktatási hátrányok leküzdése, melyeket az összes nemzetközi felmérés a gyengébb teljesítmények legfőbb okozójának tekint, szintén fontos része a közoktatási stratégiának. Ebben a legfontosabb teendő a korai, iskola előtti nevelés. A mindenki számára elérhető, színvonalas iskola előtti gyermekellátás az egész életen át tartó tanulás megalapozója. A másik, a hátrányos helyzetű tanulók oktatási részvételi aktivitásának növelése az ingyenes étkeztetéssel, a fogyatékkal élők integrálásával, a különböző szociális hátterek kiegyenlítésével stb. Kiemelt jelentőségű még a veszélyeztetett társadalmi rétegek gyermekeinek iskolából való lemorzsolódása elleni intézkedések kidolgozása és az élethosszig tartó tanulás előmozdítása, feltételeinek megteremtése.

Ezek ismeretében csak egyetérthetünk azzal a prioritási sorrenddel, melyet az Oktatási Minisztérium a középtávú közoktatás-fejlesztési stratégiájában felállított:

- Az egész életen át tartó tanulás megalapozása a kulcskompetenciák fejlesztése révén.
- Az oktatási egyenlőtlenségek mérséklése.
- Az oktatás minőségének fejlesztése.
- A pedagógusszakma fejlődésének támogatása.

³⁵ Jelentés a magyar közoktatásról .../ Lannert Judit, Schmidt Andrea, p.2.

³⁶ Jelentés a magyar közoktatásról ... / Cs.Czachesz Erzsébet, Radó Péter, p.1-2.

³⁷ Ld. Uo., p. 3.

- Az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásának fejlesztése.
- Az oktatás tárgyi feltételeinek javítása.
- A közoktatás költséghatékonyságának és irányításának javítása.³⁸

A kerettanterv az olvasásra nevelést a kommunikációs kultúra részeként, a vizuális kommunikációval, a szóbeli és írásbeli szövegértéssel és szövegalkotással együtt, az általános képzés teljes ideje alatt kiemelt fejlesztési feladatának tekinti.

Az olvasástanítás és az olvasásfejlesztés elsődlegesen az anyanyelvi képzés feladata, az olvasási technika és a különböző olvasási módok, olvasástípusok megtanításával, majd a szövegértés és -alkotás, az elemző-értelmező olvasás, az egyes szövegek jelentésének értelmezésével. A felsőbb évfolyamokon a szöveggel végzett gondolati műveletek, ok-okozati összefüggések felismerése, következtetések levonása, a szöveges és nem szöveges információk együttes értelmezése már nemcsak az anyanyelvi képzés feladata; ez már minden tantárgy eredményes elsajátításának feltétele. Az olvasás- és szövegértés-fejlesztés szinte minden tantárgy terveiben megjelenik, a feldolgozási technikák alkalmazását, a gyakoroltatást, a feldolgozási technikák továbbfejlesztését azonban nem minden szaktárgyi pedagógus érzi egyformán szívügyének.

Az anyanyelvi fejlesztéshez és a szaktárgyi olvasásfejlesztéshez nélkülözhetetlen a könyvtári ismeretek, a könyvtárhasználat elsajátítása. Nemcsak a dokumentumismeret, az egyes dokumentumhordozók formai ismerete, szerkezeti sajátosságainak elsajátítása és a bennük való tájékozódás megtanulása miatt. A könyvtárban alakul ki a szellemi munka technikájának, a forrásalapú tanulásnak, a tudás iskolán kívüli, önálló megszerzésének gyakorlata. Az önálló tájékozódás, párosulva kreativitással, sokkal hatékonyabban segít a megtalált információ rögzítésében és továbbhasználatában, mint bármely hagyományos, direkt tanári módszer.

A kritikai érzék fejlesztését, az ítéletalkotási képesség kialakítását és a kommunikációs készség fejlődését segíti az olvasottak interpretálása, közösségben való megbeszélése, az olvasmányok feletti „elidőzés” és kérdések felvetése. A kerettantervekben foglaltak azonban valójában csak keretet adnak a pedagógusok fantáziájának, egyéni motivációinak és az olvasásfejlesztési munka gyakorlati megvalósításának. Az olvasásfejlesztés sikerességét leginkább az oktatás tanárközpontú vagy gyermekközpontú módon történő megvalósítása valamint az ehhez kapcsolódó képzések, értékelési eljárások, tantestületi viszonyok, oktatási eszközök stb. befolyásolják.

Mindazonáltal a munkaerőpiacon keresett képességek kialakítására ma már minden iskolatípus nagyobb gondot fordít: egy mindent átfogó ismerethalmaz megtanítása helyett egy mobilizálható, gondolkodásra serkentő tudásanyagot és tanulási technikát igyekszik a tanulóknak átadni.

A rendszer még nem teljesen hatékony, nagyon sok iskolában még mindig a korábbi értékrend szerinti jutalmazás működik. Elsősorban a végzettséget igazoló papír megszerzése a cél, nem az érvényesülni tudás.

³⁸ Jelentés a magyar közoktatásról... / Cs.Czachesz Erzsébet, Radó Péter, p.6.

3.2.3. Magyar könyvtári szakma stratégiai céljai

Ideális esetben az olvasási kultúra kialakítása a családban kezdődik és a szociokulturális örökség része. Az olvasási és értelmezési technikák elsajátítása az iskolában zajlik, a könyvtárban pedig kialakíthatjuk önálló forrásfelhasználó, problémamegoldó szellemi munkamódszereinket, és szórakozásképpen kikölcsozünk egy-egy regényt. Sajnos a jelenlegi magyar (de még a nemzetközi) valóság is messze áll ettől!

A mai magyar könyvtári rendszer egészében jelen van az olvasás és az olvasás fejlesztésének a szolgálata. „Az olvasási, információkeresési és digitális kompetenciák fejlesztése révén a korszerű könyvtár nélkülözhetetlen szerepet tölt be a formális oktatás, valamint a nem formális és informális tanulás támogatásában.”³⁹ Ez a célkitűzés az egyik legalapvetőbb az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya által megfogalmazott, 2008-2013 között kitűzött könyvtári stratégiai célok között. Az Európai Unió állásfoglalásával teljesen egybehangzóan, a globális tudás, a nyilvánosságra hozott információk és kulturális javak összességét a 21. századi könyvtárhasználók számára teljes mértékben hozzáférhetővé kell tenni.

- A 2002-2007 közötti időszakra kitűzött prioritások: a hozzáférés teljes körűvé tétele, a vidékfejlesztés és a fogyatékkal élők megkülönböztetett kiszolgálása továbbra is kiemelt helyen szerepelnek az előttünk álló öt év tennivalói sorában.
- A felhasználóközpontúság szellemében területi és időbeni korlátok nélkül hozzáférést kell biztosítani az információkhoz és a könyvtári szolgáltatások jelentős részéhez
- A foglalkoztatottság és a munkavállalók esélyeinek növelése közösségi szolgáltatásokkal és a felnőttképzés támogatásával az ország versenyképességét segíti.
- Új módszerekkel és programokkal hozzájárul az olvasáskultúra fejlesztéséhez.

A stratégiai célkitűzések közül egy direkt módon, a másik három közvetetten is megfogalmazza az olvasás fejlesztésének szükségszerűségét és időszerűségét.

Az olvasásfejlesztési célkitűzés konkrét területeket és fejlesztési irányokat nevez meg, és szorgalmazza a társ- és rokon szakmákkal való együttműködés formáit:

- Új gyűjteményfejlesztési stratégia a megyei és a városi könyvtárak számára az olvasáskultúra támogatására
- Szorgalmazza, hogy a közoktatás használja, ill. rendelje meg a könyvtári szolgáltatásokat, rendezvényeket és olvasásnépszerűsítő akciókat
- Az iskolai könyvtárak korszerűsítése, a SULINET-program iskolai könyvtárakban való intenzívebb alkalmazása, gyermekkönyvtári tartalmakkal való kiegészítése
- Az iskolai könyvtárak szerepének kiterjesztése, különösen a könyvtári és kulturális hálózatokból kieső településeken; hagyományos és újszerű információs for-

³⁹ A könyvtárügy stratégiája 2008-2013 / Skaliczki Judit, p.23.

rások biztosítása egy megbízható és élményszerű tanulási környezet kialakítása érdekében

- Az ifjúsági könyvtárosok és könyvtáros tanárok könyvtáros szakmai kompetenciájának kiépítése és növelése
- Korai olvasásfejlesztési programok kidolgozása, a családok olvasási kultúrájának segítése a kisgyermek és a családok olvasóprogramjainak kifejlesztésével
- Olvasáskultúra kialakítása a születéstől: „Születéstől az első könyvemig”
- Partnerkapcsolatok kialakítása a könyves szakma minden érintett hazai és határon túli szervezetével.

A tervek megvalósításának záloga a megfelelő szakmai ismeretekkel és képességekkel rendelkező szakemberek képzése és továbbképzése, az anyagi források megteremtése, a kidolgozott tervek folyamatos nyomon követése és szükség esetén a beavatkozó módosítások elvégzése, és mindenekelőtt a szakmán belüli és más döntéshozó szervezetekkel való folyamatos és nyílt kommunikáció.

A könyvtárpolitikai célok megvalósításához a kormány a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer koncepciójának kidolgozásával, a Közkincs program megvalósításával és a normatív támogatások biztosításával járult hozzá – a vidékfejlesztés részeként – a községi könyvtárak fejlesztéséhez.

A Belügyminisztérium és az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium 2007-ben 1.5 milliárd forint támogatást nyújtott a kistelepülések könyvtári fejlesztésére.

A könyvtárhasználati szokások változását figyelve, az internethasználat elterjedésével általánosnak mondható a könyvtárat helyben használók számának csökkenése, viszont a távhasználat sok helyen 3-4-szeresére emelkedett a 2001-2006 évek statisztikai adatait vizsgálva⁴⁰.

Jelentősen növekedett a regisztrált olvasók és a könyvtárat alkalmilag használók száma. A könyvtárak egyre több internettel rendelkező munkaállomást tartanak fenn olvasóiknak. Növekedett a könyvtárközi kölcsönzést igénybevevők száma is.

Összességében a könyvtárhasználati mutatók nem adnak aggodalomra okot, a szolgáltatások átalakítására és az olvasókkal való új kapcsolatrendszer kiépítésére ösztönzik a könyvtáros társadalmat (ld. 8. táblázat).

Azonban a statisztikai adatokból az is kiolvasható, hogy a községi, kistelepülési könyvtárak jelentős infrastrukturális támogatásra szorulnak, mely az ottani könyvtárhasználóknak is lehetővé tenné a városi és megyeszékhely-szintű könyvtári ellátást.

⁴⁰ A könyvtárügy stratégiája 2008-2013 / Skaliczki Judit, p.23.

2006-os adatok a 2001-es év adatainak %-ában					
	Megyei és városi könyvt-k	Községi könyvt-k	Budapesti könyvt-k	Települési könyvt-k	Egyéb könyvt-k
Regisztrált olvasók száma	108	87	155	108	145
Könyvtárhasználatok száma	105	89	98	100	144
Teljesített könyvtárközi dokumentumok száma	298	224	287	274	210
A felhasználók számára fenntartott számítógépek száma	143	193	153	166	126
A felhasználók számára fenntartott internethozzáférések száma	153	255	195	196	133
Távhasználók száma	270	235	405	276	767
Kölcsönzött dokumentumok száma	97	69	75	86	113
Helyben használt dokumentumok száma	98	99	203	108	89

8. táblázat. Könyvtárhasználati adatok alakulása Magyarországon 2006-ban a 2001-es adatok százalékában

2006-os adatok a 2001-es adatok %-ában				
14 éven aluli	Megyei és városi könyv-k	Községi könyvt-k	Budapesti könyvt-k	Települési könyvt-k
Regisztrált olvasók Száma	103	78	90	91
Könyvtárhasználók száma	101	82	77	91
Kölcsönzött dokumentumok száma	97	66	60	78
Helyben használt dok-k száma	152	96	167	134

9. táblázat 14 éven aluli olvasók könyvtárhasználata 2006-ban a 2001-es adatok százalékában

Egy másik elgondolkodtató jelzés a fiatal könyvtárhasználók számának jelentős csökkenése (ld. 9. táblázat). Csak a helyben használat terén nőtt a statisztikai mutató; ez egyben arra is felhívja a figyelmet, hogy az olvasásfejlesztés szempontjából legérzékenyebb és legfogékonyabb korosztály még mindig bemegy a könyvtárba, de kevesebbet olvas otthon. Talán most még meg lehet állítani, fordítani a negatív olvasási tendenciákat, színvonalas, figyelemfelkeltő, e korosztály számára érdekes, olvasásra ösztönző programokkal.

3.3. Megmozdul a könyvtáros szakma

3.3.1. Országos mozgalmak: „A könyvtárba mentem, gyere utánam!”

Az olvasás társadalmasodása, a reformáció és a felvilágosodás időszaka, valamint a könyvnyomtatás feltalálása óta, az olvasási szokások, képességek mértéke a magyar társadalomban valahogy mindig lemaradást mutatott az európai elvárható funkcionális olvasási szinthez és a társadalmi elvárásokhoz képest.

Ezért szinte minden történelmi és közelmúltbeli kulturális kormányzat tett erőfeszítéseket a helyzet jobbításáért. A 18. szd. végén alakultak meg az *olvasókörök*, az irodalombarátok szervezett öntevékeny mozgalmaként. Az *olvasómozgalmak* az 1950-es és 1960-as években élték virágkorukat. 1961-ben indult útjára a *Könyvbarát mozgalom*, mely a könyvtárak szerepére hívta fel figyelmet. Az 1968-ban indított *Az olvasó népért mozgalom* az olvasás ügyéért tevékenykedett, hasonlóan a 70-es években a fiatalság olvasóvá nevelését célzó *olvasótábori* mozgalom.

A fiatal könyvtári olvasók számának radikális csökkenése, a nemzetközi olvasási képességek felméréseinek eredményei, a funkcionális analfabéták számának emelkedése mind arra hívja fel a figyelmet, hogy az olvasási képességek alapjait szilárdabban kell lefektetni, és nem lehet kizárólag az iskolákra hárítani a probléma megoldását. Az elégtelen vagy nem kielégítő olvasási képességek minden korosztálynál zavart okozhatnak, de végsősoron a felnőtt társadalom életminőségét határozzák meg. Minél később fogunk hozzá a probléma megoldásához, annál kevésbé lesz hatékony a tevékenység, akár a felnőttoktatás, akár a könyvtári szolgáltatások eszközeihez folyamodunk.

Nemcsak a fejlett országok kormányai, de a magyar kultúrpolitika is hamar felismerték, hogy a mindenki számára elérhető, a minél fiatalabb korban biztosított színvonalas gyermekellátás az egész életen át tartó tanulás fontos része, megalapozója. Oktatási rendszerünkbe a gyermekek kötelezően 5-6 éves korukban kerülnek be, az óvodai képzés legutolsó évében. Am már a három évesnél fiatalabb gyermekek is sokkal többet tanulnak inspiráló, fejlesztő környezetben, legyen az minőségi intézményi (bölcsődei, óvodai) ellátás vagy a szeretetteljes, értő családi nevelés. Nagyon sok kisgyerek nem tapasztalja meg az olvasásra ösztönző életformák egyikét sem, és első könyvével az iskolában találkozik, ami az olvasáshoz való pozitív viszonyulás szempontjából már meglehetősen késő. Ékesen bizonyítják ezt az olvasási felmérések, statisztikai adatok.

A családok olvasáshoz fűződő viszonyát, a mindennapos olvasási attitűd kialakítását, az olvasás iránti minél korábbi érdeklődés felkeltését célozta 2007 őszén, az Országos Könyvtári Napok alkalmával indult *Nagy Olvashow* programsorozat⁴¹, amely több ezer eseményt kínált a legfiatalabbtól a legidősebb korosztály képviselőinek.

A Nagy Olvashow *A Könyvtárak összefogása a társadalomért*, több mint tíz éve sikeresen működő projekt része, melyet a Nemzeti Kulturális Alap hozott létre, és 2006-tól az Informatikai és Könyvtári Szövetséget is aktívan bevonta a munkába azáltal, hogy meghívta a Kiemelt Kulturális Események Ideiglenes Szakmai Kollégiumának pályázatára⁴².

Az *Összefogás* alapdokumentuma az *Együtt a társadalomért* megállapodás, mely elsőként a kulturális tárca és a Informatikai és Könyvtári Szövetség között jött létre. A megállapodáshoz már 2006-ban csatlakozott a Külügyminisztérium (Göncz Kinga), az idén pedig a Szociális és Munkaügyi Minisztérium is (Lamperth Mónika), valamint az Egészségügyi Minisztérium (dr. Falus Ferenc tisztifőorvos) is. A megállapodást aláírták még Odor Andrea országos vezető védőnő, Csordás Ágnes, a Magyar Védőnők Egyesületének vezetője, Balogh Zoltán, a Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara elnöke és Pintér Róbert, az Egyszervolt.hu szerkesztője. Amennyiben a projekt folytatása sikeres lesz, évente 400-500 millió forintos támogatásra számíthat a könyvtári szakma.

A Nagy Olvashow programok kialakítását az Országos Programbizottság irányította, melynek elnöke dr. Ramháb Mária, a Katona József Megyei Könyvtár igazgatója. A programbizottság tagjai pedig – a megyei könyvtárak és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egy-egy munkatársa –, a helyi programokat szervezték és a kisebb települések, illetve kerületek könyvtárainak eseményeit koordinálták. A program célja volt: az emberekben élő hagyományos könyvtárképet megváltoztatni, hogy a könyvtárat közösségi helyként tudják magukénak, éljenek a lehetőségekkel, az ott kapható tájékoztatói és szórakozási lehetőségek széles tárházával. Idén első alkalommal a programokat országsszerte egységes arculatú promóciós anyag (plakátok, szórólapok, pólók, könyvjelzők, televíziós és rádiós reklámspot) és a már ismert szlogen: „A könyvtárba mentem, gyere utánam!” kísérte.

A babaprogramok indításában a *Születéstől az első könyvemig* könyvtári stratégiai célkitűzés gyakorlati megvalósulását követhetjük nyomon. Abádszalóktól Zircig mintegy 500 könyvtárban 300 programot rendeztek az egy éven aluli babáknak, kismamáknak, leendő szülőknek és a kisgyermekes családoknak országsszerte, október második hetében a közkönyvtárakban.

A programok jó részét szakemberek bevonásával tartották: gyermekorvosok, védőnők és pszichológusok, zenepedagógusok, gyermeklap-szerkesztők és gyermekvédelmi szakreferensek előadásokkal és beszélgetésekkel segítették a fiatal szülőket a helyes gyermeknevelés elsajátításában.

⁴¹ Az IKSZ közleménye a szövetség honlapján / Fodor Péter, Ramháb Mária

⁴² Könyvtárak összefogása a társadalomért / Ramháb Mária, p.3.

A már megszületett kisbabák megkapták első könyvüket és könyvtári olvasójegyüket, melyekkel már a kismamák is kölcsönözhetnek. Országszerte több ezer kisbaba vált könyvtártaggá.

Csak néhány ötletes programcím az igen széles kínálatból: *Babaolvashow, Ringató, Csivitelő, Babanap, Babusgató, Antanténusz, Kismama, Babaolvashowjegy, Életmesék, Dúdoló, Manódelután, Mesesarok, Aprók háza, Sünizene.*

És néhány magáért beszélő cím: *Hogy szebben beszéljek, A csecsemő mozgásfejlődése, Első utam a könyvtárba, Baba-mama találkozó, Könyves játszóház, Gyermekkoncert, Anya meséjl!, Babával a könyvtárban, Mesevonat-mesevár, Anyuka leszek, Első könyvem ünnepélyes átadása szülőknek és babáknak, Mit olvassunk gyermekünknek?, Itt nemcsak olvasni lehet!, Mit egyen a gyerek?, Bababútor-kiállítás, Népi gyermekjáték-kiállítás, Óvodás leszek, Homeopátiával a gyermek egészségéért, Bababarát terület kialakítása és népszerűsítése, Apu!Anyu! Olvass nekem!, Mamák, papák! Könyvvel könnyebb!, Tipegők a könyvtárban, Mit eszik a gyerek?, Babamasszázs, Korai kötődés, Gyermeket várunk, Pelenka és babaápolási termékbemutató, A golya mindjárt a könyvtárba hozza, Könyvet cumiért, Testvérmegőrző, Vár a könyvtár, Mitől leszek jó anya?, Babaolvasó füzet, Első könyvem.*

Elég egy pillantást vetni a programok címeire, és rögtön látjuk, itt nem egyszerűen az olvasás direkt népszerűsítéséről van szó. Annál sokkal összetettebb és távolabbra mutató programsorozattal szembesülünk. A babákat már „pocaklakó” koruktól kezdve célközönségnek tekintik, és szüleiket próbálják becsalogatni a könyvtárba. Akiben első gyermeke megszületése előtt tudatosul, hogy a könyvtárban hasznos tanácsokat kaphat leendő gyermeke testi-szellemi táplálásáról, öltöztetéséről, ápolásáról, megoszthatja kétségeit-kérdéseit szakemberekkel és anyatársakkal az őt foglalkoztató problémákról, sőt még babaruhát is tud cserélni, az valószínűleg később is szívesebben jön be gyerekeivel együtt a könyvtárba mindenféle más információért és olvasnivalóért.

A Nagy Olvashow a 3-12 éveseknek Kölyök Olvashow programokat, a tizenéveseknek Tiniolvashow-t, az idősebbeknek a Nagyi Olvashow eseményeit kínálta, országszerte több száz, az ezret is meghaladó nagyságrendben.

A programok olyan széles tárházát sorakoztatták fel az Országos Könyvtári Napok, hogy még a műfajokat is nehéz lenne felsorolni. A kisiskolások Janikovszky Éva, Csukás István, Szabó Magda, Böszörményi Gyula és Lázár Ervin műveinek elolvasásával tehettek szert a *Kölyök olvasó* címre.

A tizenéveseket az interneten közzétett vetélkedőkkel, kvízzjátékokkal ösztönözték a különböző adatbázisok használatára és az olvasásra. A manapság igen divatos szlogenek nélkül már egy olvasásnépszerűsítő játék sem képzelhető el: „Senkinek nem jössz be, ha a könyvtárba nem jössz be!” és a számomra igen szívhez szóló: „Az édesanya mint az első hangskönyv”.

Az idősebb korosztály még olvasási szokásaiban a hagyományörző generációhoz tartozik, ám az ő figyelmüket sem árt felhívni a könyvtár otthonosságára, az egyedülletet oldó

kapcsolatteremtési programokra, irodalmi és zenés délutánokra, sőt a nekik szervezett számítógépes és egyéb ismeretterjesztő, életreform-tanfolyamokra.

Igen népszerűek voltak a „Mondd meg, ki vagyok” activity-típusú, és a Játék és muzsika 10 percben mintájára kigondolt „Ki nyer ma a könyvtárban” irodalmi vetélkedőműsorok. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának gyermekkönyvtárosai a fogyatékkal élő gyermekek könyvtári integrációját segítő programokat szerveztek, szakemberek bevonásával.

Voltak, akik a törzsolvasókra is gondoltak: a Szabó Ervin Könyvtár Vadász utcai Könyvtárában a régi olvasóköri tagoknak szerveztek igencsak izgalmas pszichodráma programot.

A könyvtárak, immár hagyományosan, elengedték a pótdíjat a késő olvasóknak, több hónapos ingyenes tagságot adtak az újnnan beiratkozóknak, táncházat szerveztek a kicsiknek, cserépvásárt és képzőművészeti bemutatót mindenkinek. Voltak előadások az OTP internetes banki ügyintézési lehetőségeiről és a mobiltelefon használatáról. Talán a magyar könyvtárhasználóknak mindez még újszerű, egyeseknek idegen lehet. A nyugat- és észak-európai könyvtárak szolgáltatásainak igen nagy részét teszi ki a közhasznú tájékoztatás és a közszolgáltatások használatának megtanítása, a tudnivalók frissítése. Ezen országok közoktatása ugyanis felkészíti a leendő állampolgárokat jogaik gyakorlására. Ha mégis valaki pl. bevándorló létére elakad egy számára idegen ország adminisztrációs útvesztőjében, akkor a könyvtárba bátran bemehet segítségért, vagy intézheti ügyeit anélkül, hogy az önkormányzati irodákat terhelné jelenlétével.

Aki elment ezekre a programokra bizonyára szívébe zárta a könyvtárat, s a babaolvasójegyek átadásával e kulturális köldökzsinóron át, reméljük, kifejlődik egy életre szóló kapcsolat. A magyar könyvtáros kollégák fantáziája kimeríthetelen, és aki ennyi programajánlat láttán sem tér be a könyvtárba, azt nem tudom mivel lehet még becsalogatni! A magyar könyvtáros társadalom sokszor erején felül és méltánytalanul kevés megbecsülésért igyekszik a közigazgatás és közoktatás terén támadt hiányokat pótolni! Szerencsére a programnak komoly sajtóvisszhangja volt, és több tízezer emberhez vitte közelebb az olvasás szeretetét.

Hasonlóan sok nagyszabású, az egész országot megmozgató olvasásnépszerűsítési akció volt 2005-ben a **Nagy Könyv** játék. Példaértékű összefogás volt ez a kulturális vezetés, a média és a könyvtárak között. A közszolgálati televízió végre a közt szolgálta, két csatornán, naponta többször is leadták az egyperces beharangozókat, 60-nál több színész, újságíró, sportoló, tudós és más ismert személyiség beszélt riportokban saját meghatározó olvasmányélményeiről, és korteskedett egy-egy mű mellett. Eközben egy ország kereste a kedvenc könyvét, lelkesen szavaztak könyvtárakban, színházakban, honlapon, éttermekben, iskolákban és kulturális intézményekben.

Az akció nagy siker volt, méltán brit elődjéhez. Nem azért mert megtaláltuk azt a 12 legnépszerűbb könyvet, melyek között még kötelező iskolai olvasmányok is voltak, hanem, mert egy évre az olvasás, a könyv és a könyvtáros került a közéleti figyelem

középpontjába. Sokkal több ember látogatott el a könyvtárakba, vett részt kulturális programokban, és a pedagógusoknak is sokat segített a televíziós támogatottság. Ennek ellenére az általános iskolások és a negyven év felettiiek mutattak nagyobb érdeklődést az események iránt, a középiskolások pedig a legkevésbé.

A Nagy Könyv akciónak az olvasás és a szépirodalom promóciója mellett volt egyéb hozadéka is: a könyvtárak igen sok programot szerveztek, de sokszor sikertelenül. A tanulmányok elemzésekor okulás volt, hogy egy-egy helység rendezvényeit nem árt a szervező intézmények között egyeztetni, összehangolni, netán egymásra építeni. Ez is a társadalmi összefogás egy esete, és legalább a rossz példákban tanulni kell!

A másik fontos üzenetet talán csak évek múltával tudtuk meg: a társadalmi lelkiismeretet és érdeklődést folyamatosan ébren kell tartani, a nagy időbeli hiátusokkal megrendezett „akciók” hatása csak időleges!

3.3.2. Regionális mozgalmak

Az Együtt a társadalomért keretmegállapodását több helyi-regionális megállapodás is követte. A Katona József Megyei Könyvtár a Bács-Kiskun megyei APEH vezetőjével történt megállapodásában vállalta az elektronikus adózás széles körű elterjesztésének népszerűsítését és oktatását a könyvtárban⁴³.

A Magyar Távirati Iroda vállalta, hogy a megyei könyvtárak részére különböző összetételű információs és szolgáltatási csomagokat állít össze.

A kisebb települések európai uniós információs ellátását célozza a megyei könyvtárak és a Külügyminisztérium Európai Tájékoztatási Szolgálatának közötti tárgyalások.

A megyei könyvtárak igen nagy gondot fordítanak arra, hogy a megyében működő kisebb könyvtárakat mindenféle programba bevonják, és a kisebb helyiségek lakosai is megközelítően hasonló szolgáltatásokban részesüljenek, mint a nagyobb városokban élők. Ez rendszerint azt is jelenti, hogy szervezési, irányítási és pénzügyi elszámolási feladatokat vesznek le a kisebb könyvtárak válláról, és promóciós anyagokat is készítenek a számukra. Sokszor kész programokat, forgatókönyveket és programötleteket vándoroltatnak a könyvtárak között. Az egységes megjelenés megsokszorozza a rendezvények hatását, a sajtó is szívesebben tudósít ezekről.

2006-ban külön könyvtáros csoport szervezte a Bács-Kiskun megyei Összefogás programot és külön végezték az országos programok koordinációját! Bács-Kiskun megyében 32 település mintegy 15 ezer lakosa vett részt a rendezvényeken⁴⁴, amelyek szerencsére nemcsak a könyvtárakban zajlottak. Kecskeméten a megyei kórház orvosai és nővérei a könyvtárban mérték a látogatók vérnyomását és vércukráját, Szegeden és környékén a könyvtáros kollégák a körzeti orvosi rendelőkben mutatták be, mit tud a könyvtár segíteni a betegségek megelőzésében és legyőzésében. A dél-alföldi régióban egyértelműen a *Könyvtárak az egészségért* programok voltak a legnépszerűbbek.

⁴³ Könyvtárak összefogása a társadalomért / Ramháb Mária, p.4.

⁴⁴ Könyvtárak összefogása a társadalomért a Dél-alföldi Régióban / Lukács Anikó, p.3-5.

A *Betűbuli* internetes játék a kecskeméti megyei könyvtárból indult, de nyertesek még Nyíregyháza-Sóstóról is érkeztek, és boldogan távoztak a számítógép által kisorsolt pólóval, értékes könyvvel!

Szerencsére a kisdíjaknak még nem kell a vérnyomását megmérni ahhoz, hogy bemennek a könyvtárba, és részt vegyenek egy olvasási vetélkedőn. 2006-ban a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár hirdetett hatfordulós versenyt *Olvasni jó!* címmel⁴⁵. A kérdések elsősorban a megye településtörténetéhez, történelméhez, az „56-os eseményekhez, az épített és természeti örökség védelméhez, a népi kultúrához és az irodalmi hagyományokhoz kötődtek.

A megye 10-14 éves diákjai közül minden ötödik vett részt a versenyben! 63 településről 369 csapat nevezett be, és 100 csapat 94%-osan teljesítette a feladatokat. A virtuális tájékozódási verseny alapos munkát adott a felkészítő pedagógusoknak is. Jelentős szponzorokat állított csatasorba az esemény: a Palatinus kiadót, az Alexandra hálózatot, a Park Kiadót, a Nemzeti Kulturális Alapot és a Megyei Közgyűlést.

A Kisalföld c. napilap a kampány idején rendszeresen közölt riportokat híres emberekkel, könyvtárosokkal, felkészítő tanárokkal olvasmányélményeikről, olvasási szokásaikról. Jelentek meg módszertani cikkek az olvasásfejlesztésről, rangsorok a verseny esedékes állásáról. A vetélkedő hatására sok városi, községi és iskolai könyvtárban megnőtt a forgalom, a diákok a válaszok megkeresése során gyarapították ismereteiket, és erősítették a csapatszellemet. Kívánhatunk ennél többet?

3.3.3. Helyi, intézményi kezdeményezések

A British Council

A British Council világméretű átszervezése miatt, sajnos, már csak múlt időben említhetjük Könyvtárát. Az 1992 ősztől 2007 nyaráig terjedő időszakban azonban, mely idő alatt önálló költségvetéssel és irányítással rendelkezett, igen jelentős szakmai segítséget nyújtott a magyar könyvtárpolitikai vezetésnek. Az angolszász, és ebből is elsősorban a brit könyvtári kultúra legjelentősebb vívmányait igyekezett megismertetni és meghonosítani a magyar könyvtáros szakmában. Brit-magyar szakmai találkozók és szimpóziumok megszervezésével számos brit könyvtáros szakember jöhetett Magyarországra és beszélhetett a brit könyvtári szakma eredményeiről, az odavezető út nehézségeiről, sikereiről és mondhatta el tapasztalatait okulásképpen a magyar kollégáknak.

A magyar könyvtári menedzsment tagjai és a felső vezetés pedig több nagy-britanniai tanulmányúton vehetett részt, és a helyszínen, élőben tanulmányozhatta a brit „best practice” (a legmegfelelőbb módszer) mindennapi gyakorlatát, és annak társadalmi hozadékát.

Ezen megszerzett szakmai tapasztalatok kamatozását láthatjuk a hazai könyvtári minőségmenedzsment kifejlesztésében, a babaprogram és a magas színvonalú mobil könyvtári rendszer megvalósításában ill. továbbfejlesztésében.

⁴⁵ Olvasni jó!.../ Mennyeiné Várszegi Judit, p.19-21.

Olvasásfejlesztési tréning könyvtárosoknak

A legfrissebb magyar-brit könyvtáros szakmai együttműködés éppen az olvasásfejlesztés területén jött létre, természetesen nem véletlenül. A nemzetközi felmérések eredményei világméretben tükrözik az olvasási készségek és az olvasási kultúra hanyatlását. Az angolszász és a skandináv országok olvasáskutatói, pszichológusai és olvasáspedagógusai ugyanúgy érzékelik ezt a problémát mint mi magyarok. Történelmi és geopolitikai okokból (főleg a reformáció és a felvilágosodás hatásával kell itt számolnunk) azonban ezekben az országokban az írástudatlanságot már a 18. szd. végére a 19. szd. elejére felszámolták, az olvasási kultúra jelentősen fejlettebb, mint pl. számos közép- vagy dél-európai országban. Ezért a hanyatlás jelei sem jelentkeznek olyan erőteljesen, mint nálunk, ill. a helyzet orvoslásában jelentősen előttünk járnak.

Nagy-Britannia mint a világ vezető nagyhatalma, hamar felismerte az információ és az olvasás jelentőségét, bizonyítják ezt az Európában elsőként itt megjelent public library-k. Az 1980-as évek végére világosan körvonalazható volt a brit társadalom kulturális térképe: a kiadók, könyvterjesztők panaszkodtak a csökkenő könyveladásokra, a kulturális intézményekben a számítógépek szabadidős tevékenységre való egyre gyakoribb használatára, a közigazgatásban dolgozók a bevándorlók írástudatlansága és nyelvtudásuk alacsony szintje miatt.⁴⁶ A könyvtárak közönsége elöregedett, még azok a fiatalok is, akik kisgyermekként rendszeres olvasók voltak, tizenéves korukra háttal fordítottak a könyvtárnak.

Ezt a társadalmi magatartást először a könyvtárosok elégték meg, és helyi kezdeményezésekkel, önerőből vagy más helyi szervezetekkel együtt próbálták a megváltozott helyzethez alkalmazkodni, a könyvtár intézményét megmenteni, az olvasókat visszacsalogatni a könyvtárba.

Ilyen „alulról jövő” kezdeményezéssel indult a brit *Opening the Book* ma már nemzetközi hírű olvasásfejlesztési vállalkozás.⁴⁷ Rachel Van Riel, a vállalkozás szakmai igazgatója maga is könyvtárosként kezdte pályafutását, és átélte a könyvtár intézményének válságát. Először saját könyvtárában kezdte el alkalmazni a kisebb-nagyobb olvasóbarát ötleteket, majd fokozatosan kiépítette az olvasóközpontú könyvtár elvi és gyakorlati megvalósításának lehetőségeit, és ma már önálló vállalkozásával segíti saját hazája és szinte egész Európa könyvtáros szakmáját.

A vállalkozás az olvasóbarát könyvtár létrehozására helyezi a hangsúlyt. Rachel Van Riel igen széles látókörű, sokat olvasott ember, de legjobban az emberi pszichét és viselkedést ismeri. Nincsenek több millióba kerülő könyvtári projektjei, de nagyon sok apró, pénz nélkül megvalósítható ötlet van a tarsolyában és egy igen fontos tanács: figyeljünk az olvasóra.

Olvasásfejlesztési vállalkozása a következő könyvtári szakterületekre terjed ki:

- Olvasóközpontú olvasószolgálat
- Az olvasók igényeinek megismerése

⁴⁶ Framework for the future Charles Leadbetter, John Holden, p.24.

⁴⁷ Opening the Book honlapján: The reader friendly library services

- Az olvasó megismerése
- Olvasóközpontú állománygazdálkodás
- Olvasóbarát (nemcsak könyvtári) környezet
- Olvasóközpontú promóció
- Olvasókörök
- Könyvtáros kollégák továbbképzése
- Partnerek a könyvpromócióban
- Az olvasóközpontú könyvtárosi munka folyamatos értékelése, nyomon követése
- On-line olvasói tábor
- Olvasásfejlesztési stratégiák

Rachel vállalkozása azért úttörő, mert a kulturális piac fogyasztói oldalát támogatja, és az olvasók érdekében avatkozik be az „irodalmi ipar” írók-kiadók-elosztók termelői láncába, melyek legtöbbször a profit termelését helyezik előtérbe, nem az olvasót. Fő szlogenje: „Helyezzük előtérbe az olvasót!”, és ennek gyakorlati megvalósítása, az olvasóba vetett bizalom helyreállítása nem kevés időt vett-vesz igénybe. Ám a non-profit célú erőfeszítések végső soron a kulturális piac minden résztvevője számára meghozták a gyümölcsöt, ez is bizonyítja vállalkozása sikerességét.

Minden projektje, előadása, írása az olvasóközpontúságot tükrözi, akár a könyvtár belső elrendezéséről, akár szerzeményezési szempontokról, akár könyvismertetéséről van szó.

Rachel Van Riel már több ízben látogatott Magyarországra a British Council meghívására. Először 2006 őszén tartott előadást pedagógusok, könyvtárosok és irodalommal foglalkozó szakemberek 40 fős nemzetközi csoportjának a British Council: Reading the City – Animating Literature programja keretében. A szeminárium témája a tágan értelmezett városi kultúra és az olvasás kapcsolata volt. Rachel előadásában arra összpontosított, hogy miként lehet a „nagyvárosi” irodalmat, az elidegenedés, a kábítószert, a munkanélküliség problémáit feldolgozó irodalmi műveket a fiatalok körében az olvasás népszerűsítésére felhasználni.

Az ő irodalomértelmezése, fiatalokhoz viszonyulása, olvasásszeretete és gyakorlatias megközelítése ösztönzött minket arra, hogy a következő év tavaszán már egy kétnapos tréning megtartására kérjük fel, amit könyvtáros szakemberek számára állított össze.

Így került sor 2007 kora tavaszán a British Council Könyvtára és a Könyvtári Intézet közös szervezésében a kétnapos bentlakásos olvasásfejlesztési tréningre. (Ld. 1. sz. melléklet)

A továbbképzés célja az volt, hogy a közkönyvtárakban dolgozó, olvasókkal közvetlenül foglalkozó könyvtáros kollégákat segítse az olvasókkal való kapcsolattartásban és a könyvtári szolgáltatások olvasói igényekhez alakításában. Az olvasásfejlesztés ebben az esetben tehát az olvasó és a könyv minél teljesebb és tökéletesebb találkozásának megteremtését jelentette.⁴⁸

A tréning tematikailag egymásra épülő előadások és gyakorlati (csoportos, ill. páros) foglalkozások váltakozásában, szigorú időbeosztás szerint zajlott.

⁴⁸ Fókuszban az olvasó / Kovácsné Eördögh Rita, p.24-25.

Az időbeni korlátok miatt az előadó három fő témakört állított előtérbe:

- *Az olvasó megismerése*

Mit, mikor és miért olvasnak az emberek? Miként illeszthető be életükbe az olvasás? Milyen érzéseik vannak, amikor olvasnak? Milyen különbségek vannak az egyes korosztályok és nemek között az olvasmányok megválasztásában és az olvasási szokásokban? Ki milyen műfajt kedvel, és hogyan változik életük során az olvasók ízlése? Ezeket a kérdéseket Rachel, olvasók híján, nekünk tette fel.

Ha közel ötven ember ekkora változatosságot tud felmutatni az olvasási szokásokban, akkor mi mindenről nem tudhatunk mi, könyvtárosok? Ismerjük az olvasóinkat vagy csak beskatulyázzuk őket az emberi viselkedés egy-egy szegletébe?

Rachel ittlétének a fő célja nem az volt, hogy megismerjük a brit gyakorlatot és azt megpróbáljuk magyar viszonyokra és olvasókra ráerőltetni, hanem a saját könyvtárosi tapasztalatainkat miként tudjuk brit bátorítással visszaforgatni egy emberközpontúbb könyvtári világ megteremtése érdekében. Saját munkánkat könnyítjük meg és tesszük gazdaságossá, ha jobban odafigyelünk az olvasóra. Ha elveszük az olvasó önbizalmát, mert csak krimi olvas, legközelebb már a krimiért sem fog bejönni a könyvtárba. Ne akarjuk az olvasót mindenáron nevelni! Ha már megismertük olvasóinkat, igénybe vehetünk apróbb fortélyokat és a reklámpsziológia eszközeit.

A könyvtári állományt a megcélzott olvasói rétegnek megfelelően alakítsuk át érdeklődési terület, kor, téma szerint. A nem divatos, de értékes irodalmat ki-nevezhetjük – egy-egy évforduló kapcsán – a hónap/hét/nap könyvének, a hónap írójának. Nem kell mindenkit egyszerre megszólítani, kevesebbre összpontosítsunk, cserélgetve állományrészeket és aktualításokat. Lehetőséget kell adni arra, hogy az olvasók egymással kommunikálhassanak, még akkor is, ha ezt szóban nem szívesen teszik. Egy-egy üzenetkártya a könyvben elhelyezve az olvasói véleményeknek, a „mosolygós” vagy a „biggyesztő” arcok-ka a könyvjelzőn (melyik áll felfelé) vagy a kocsin visszahozott anyag „tetszett” – „nemetszett” polcra helyezése az indirekt kommunikáció és a könyv-marketing igen hatásos formái. Ha az olvasó jól érezte magát a könyvtárban, ha érzi, hogy őt személyesen szólították meg, másoknak is ajánlani fogja a helyet. Az olvasás alatt keletkezett személyes érzelmeket ugyan nem lehet átadni, de az élményt igen. Az olvasás intim folyamat, és olvasóink megismerésekor ebbe az olvasással kialakított személyes kapcsolatba kell egy kicsit belelátani, beleérezni; rosszabb helyzetben nekünk kell segíteni kialakítani.

- *Könyvpromóció az olvasói szokások és az általános emberi viselkedés tükrében*

Az olvasók ismeretében a könyvpromócióra számos lehetőségünk kínálkozik, ezzel a „láthatatlan” olvasót is láthatóvá tehetjük. Nagyon sok olvasónak ellenérzése van a könyvtárral szemben, mondván, ott csupa unalmas dolog történik.

Sokan bejönnek, mert kíváncsiak, de ki is rohannak, „ezt is láttam” felkiáltással. Ám ezeket az olvasókat is meg lehet fékezni a rohanásban, pl. gyorskiválasztó terekkel, nekik szóló plakátokkal. A „Megőrjítene a gyerekek!” c. plakát brit könyvtárakban látható, és nincsen rajta egy gyerek vagy könyv sem, csak a gyerekek jelenlétére utaló tárgyak rendetlen halmaza; a könyvtárban viszont mindentől el lehet szakadni! A „Lazíts” plakáton a padlón hasaló kisfiúból jószérivel csak a térdből visszahajló pár tornacipő és a könyv látható. A brit könyvtárak nem a soron következő kiadású könyvet, a születésnapját ünneplő íróat teszik ki a plakátokra, hanem az olvasót, az utca emberét, az olvasói magatartást, az olvasás mindennaposságát. A plakátokat pedig nem a könyvtár üvegajtájára, hanem a földre, a polc végére, az asztalra vagy éppen a mellékhelyiség ajtajának belső oldalára teszik kis méretben.

Nagyon sok szlogenrel dolgoznak, a plakátokon sokszor csak egy mondat áll, és a megcélzott korosztály és társadalmi réteg nyelvezetét használják. A szlogen csoportmunka fantasztikusan sikerült a tréning alatt, a magyar könyvtárosok legalább annyira szellemesek, mint brit társaik, s bár nem vagyok nyelvész, megkockáztatom, a magyar nyelv még több lehetőséget tartogat számunkra, mint az angol!

A férfiak az Egyesült Királyságban is kevesebbet olvasnak, mint a nők, ezért a férfiakat külön kampányokkal szólítják meg, pl. a helyi közösség jeles férfi tagjai kerültek egy plakát egyik hasábjára – a pap, a benzinkutas, az eladó a sarki közértből – és az általuk éppen olvasott könyvek a másikkba. Azt nem lehetett tudni, ki melyik könyvet olvassa, az emberek találgattak, később a plakáton szereplő személyekkel személyesen is kapcsolatba léphettek a könyvtár közreműködésével, és elbeszélgethettek írókról és műveikről.

A személyes promócióhoz, a könyvekről beszélgetéshez is kaptunk olyan ötletes segítőkérdéseket, melyeknek nehéz ellenállni, és a beszélgetés könnyedén elindul a nehezen megnyíló emberrel is.

A könyvtárosoknak segíteniük kell a tétovázókat, a tanácstalanokat, akik sokszor nem szívesen szólítják meg a könyvtárost, de nem használják még a katalógust sem. Nekik találták ki a www.whichbook.net internetes oldalt, melyen tartalmi és stílusbeli jegyeket párokba rendezve tud a kereső konkrét művekhez jutni, amit aztán a legközelebbi könyvtárból kikölcsönözhet. Íme a kínálat: boldog-szomorú, vidám-komoly, megnyugtató-nyugtalanító, várakozásnak megfelelő-kiszámíthatatlan, könnyű-megerőltető, szex-szex nélküli, hagyományos-meghökkenítő, derűs-komor, rövid-hosszú. Csak be kell jelölni, ki mire vágyik. Az adatbázis építői ravaszul a modern és kevésbé ismert műveket teszik be, az olvasónak így biztosan alkalma van új, ismeretlen művekkel találkozni. Az adatbázis ötletét már átvették a skandináv országok is, és képzik azokat a könyvtárosokat, akik rendszeresen bővítik azt.

A nálunk is ismert Big Brother televíziós műsor mintájára hozták létre a *Book Brother* honlapot, melyen hétről-hétre kiszavaznak egy könyvet az olvasók, végül a legnépszerűbb győz.

- *A könyvtár belső elrendezése*

A brit könyvtáros szakma láthatatlan olvasóknak nevezi azokat az embereket, akik betérnek a könyvtárba, de nem kölcsönöznek könyvet vagy betérnek, de igen rövid időt töltenek ott. A brit könyvtárlátogatók 57%-a ilyen láthatatlan olvasó. Egy közkönyvtárakban végzett felmérés szerint az átlagos olvasó 9 percet tölt a könyvtárban.

Őket elsősorban közvetett eszközökkel lehet megszólítani. A Rachel által megtervezett, ajánlott könyvtárban nincs sok könyv, de minden az olvasásra utal, és minden a napi rutintól való elszakadást segíti, ill. ennek lehetőségét érzékelteti, az élmény lehetőségét sugallja. A könyvek szembefordulva állnak a polcokon, borítóikat kínálva, nincsenek szögletes terek. Egy-egy beugróban valami érdekes, meghökkentő plakát, kép vagy információ van, ami a legsietősebb léptekeket is lelassítja, a figyelmet odavonzza. Van olyan olvasó, aki csak a könyvtár előtereit használja folyóirat olvasására vagy gyors információ szerzésére. Számukra ki lehet alakítani a gyorskiválasztó tereket, kevés könyvvel, folyamatosan változó kötetekkel. Brit sajátosság, hogy az ismeretterjesztő és a szépirodalmi műveket szeretik elvegyíteni egymással, különösen, ha van tartalmi hasonlatosság a kiadványok között. A mai kor emberét különös, figyelemfelkeltő, meglepő ajánlatokkal lehet elcsábítani, amit fokoznak a közelben elhelyezett plakátok, szlogenek.

Elhangzott még számos marketing- és berendezési ötlet, könyvláncok, olvasóláncok és olvasókörök létrehozása.

Az már a részt vevő magyar kollégákon múlik, hogy a hallottak mennyire hullanak termékeny talajra. Az ő munkájukat megkönnyítendő, és tudva, hogy a magyar szakmai berkekben még nem teljesen általános az olvasóközpontú könyvtár, meghívtuk az előadót egy, a könyvtári menedzsment részére tartandó előadásra is 2007 novemberére.

Ugyanakkor kerül sor a könyvtárostánárok 2 napos olvasásfejlesztési tréningjére is.

A British Council további szakmai terveiben szerepel még egy brit olvasóköröket bemutató és a hazai olvasóköri mozgalmak újraélesztését segítő továbbképzés is az olvasókkal napi kapcsolatban lévő könyvtárosok számára.

Olvasásfejlesztési projekt az Oktatási Minisztérium és a British Council közös szervezésében középiskolás diákok részvételével

A 2005 januárjában angol szakos nyelvtanárok számára az Oktatási Minisztérium honlapján meghirdették az OM és a British Council közös szervezésében induló olvasásfejlesztési projektet, tanulói nyelvi készségeinek és olvasási képességeinek fejlesztésére.

A projekt céljai a következők voltak:

- Az olvasni szerető, jó nyelvtudású középiskolás tanulók érdeklődésének felkeltése a kortárs brit társadalom és kultúra megismerésére, két, kifejezetten e korosztálynak (14-20) szánt mű elolvasása és megbeszélése alapján
- Az olvasás kreatív élményének megtapasztalása iskolákban működő olvasókörokbén: tanórán kívül, speciális tanórákon vagy szakkör formájában
- Középiskolai angoltanárok 30 órás továbbképzése az extenzív olvasás, mint a nyelvtudás fejlesztésének hatékony formája tárgykörében
- Esettanulmány készítése egy későbbi, több országot érintő, európai regionális olvasásfejlesztési projekthez
- Az olvasókörok tagjainak megismertetése az olvasás kreatív és közösségteremtő élményével.

A projekthez olyan angoltanárok jelentkezését várták, akik motiválni akarták tanulóikat a nyelvtudás egész életre szóló használatára az olvasáson és az olvasás során szerzett élményeken keresztül. Feltétele volt még a közös munkának, hogy oktatómunkájuk során elkötelezettjei legyenek a kortárs brit irodalomnak, és a nyelvoktatás szerves részének érezzék a brit kultúra és civilizáció megismertetését is diákjaikkal. Mindezek mellett a szaktanárt delegáló iskolának vállalnia kellett, hogy a projekt lebonyolításához szükséges oktatási feltételeket (tanterem, órakeret, bérköltség) biztosítja. A tanárok a munka megkezdése előtt egy 30 órás felkészítő tréningen – *Extenzív olvasás mint az angol nyelvtudás fejlesztésének eszköze* – vettek részt, melynek költségeit a British Council állta. A tanfolyam a 277/1997. XII.22. kormányrendelet értelmében 30 kreditpontot ér. Onnan visszatérve 10 fős csoportokat kellett szervezniük, kb. azonos nyelvi szinten álló és a közös, több hónapig tartó munkára kész diákokkal.

A felhívásra 25 iskolából 30 középiskolai angoltanár jelentkezett, 483 lelkes diákkal együtt az ország minden részéből. A 30 tanár 3 csoportra oszlott, melyeket 3 angol anyanyelvű angoltanár látott el rendszeresen módszertani tanácsokkal, így a tréningen való részvétel után is ki-ki rendszeresen konzultálhatott saját csoportja vezetőjével, sőt 10 óra kötelező konzultáció a 30 órás tréning része volt, csak ennek igazolásával kaphatták meg az olvasókört vezető tanárok a képzésről szóló okiratot.

A munka megkezdése előtt a tanárok öt kortárs brit regényből, többségi szavazással, választották ki azt a két regényt, mellyel a tanév során dolgozni akartak. Az első találkozáson tisztázták az elméleti és módszertani alapokat és a tantermi gyakorlatot. A következő munkamegbeszélésre már konkrét feladatokkal tértek vissza, melyek a projekt tanári kézikönyvének nyersanyagát alkották. A feladatok működőképességét és hatékonyságát először maguk között, tanártársaikon próbálták ki. A kognitív képességek és készségek fejlesztésével párhuzamosan nagy hangsúlyt fektettek a diákok érzelmi intelligenciájának fejlesztésére is. Fontos volt, hogy a diákoknak az angol nyelvi olvasás örömet okozzon, és az olvasottakon elgondolkodjanak.

A könyvek kiválasztásánál a következő szempontok játszottak szerepet:

- A szöveg könnyen érthető legyen, de a cél nem a szöveg száz százalékos nyelvi megértése
- Az olvasnivaló változatos legyen
- A tanulók életkorának megfelelő legyen a téma és a stílus
- Az olvasás célja örömszerzés és a világ általános megismerése legyen
- A könyv segítse a tanuló személyiségének fejlődését

A tanárok által elkészített Tanári Kézikönyv (Reading Kit) a konzulensek által tartalmilag, nyelvileg és módszertanilag ellenőrzött komplett óratervet, 20 olvasóköri foglalkozás anyagát tartalmazta⁴⁹. A felkészítő segédanyag fele-fele arányban oszlott meg a két kiválasztott regény: Mark Haddon *The curious incident of the dog in the night time* (A kutya különös esete az éjszakában, Európa K., 2004) és Benjamin Zephaniah *Refugee boy* c. művek között. Mindkét regény tíz részre lett felosztva. A tanári kézikönyv részeit a 2. melléklet tartalmazza. Feladatai csupán ajánlások voltak, a tanárok szabad kezet kaptak aszerint, hogy diákjaik számára mit tartanak a legmegfelelőbb módszernek.

A munka szigorú ütemezés szerint folyt. Az olvasókörök kéthetente találkoztak, és az olvasás során felmerült kérdéseiket, a regényben szereplő jelenségeket megbeszélték⁵⁰. A tanároknak minden egyes találkozó után írásos beszámolót kellett készíteni a munka előrehaladásáról és a tapasztalataikról.

Véleményeiket nemcsak egymás között beszélhették meg, hanem a British Council honlapján, regisztráció után, a Fórumon az egyes olvasókörök is kapcsolatba léphettek egymással. Havonta újabb és újabb kvízkérdések kerültek fel a honlapra, ezekre is lehetett válaszolni.

A British Council projektvezetője, Gulyás Gabriella, minden olvasókörbe ellátogatott a tanév során, hogy az ott folyó munka hangulatáról és menetéről tapasztalatokat szerezzen.

Az első kiválasztott könyvet szeptember és december, a másodikat január és április között dolgozták fel a csoportok. A munka félidejében, januárban évközi értékelő találkozót tartottak, hogy a tanárok és konzulensek megbeszéljék az egyes csoportok tapasztalatait az olvasókörök haladásáról, a diákok reakcióiról, az elért eredményekről és kudarcokról, és az internetes fórum használatáról. Ennek érdekében minden tanár rövid prezentációval készült. Az ott értékelték alapján szükség szerint módosították a projekt menetét.

A diákok lelkesedése arra ösztönözte a projektvezetőket, hogy az aktívabb résztvevőknek többletfeladatokat találjanak ki: esszéírás/belső monológ, elbeszélés a „Milyen ember vagy,” témában, könyvillusztráció készítése a kiválasztott műhöz.

⁴⁹ A British Council – OM közös olvasásfejlesztési projektje / Török Éva, p.26-27.

⁵⁰ Az olvasási készségek fejlesztése az extenzív olvasás módszerével

A projekt egyik érdekessége, hogy 2005 októberében Berlinben az irodalomtanításról nemzetközi oktatáspolitikai megbeszélést tartottak, melyen Magyarország képviselőjében a projektben dolgozó angoltanárok és diákok 17 fős csoportja is részt vehetett.

A projekt záróakkordjaként az egyik feldolgozott mű szerzőjét, Benjamin Zephaniah-t, a British Council magyarországi író-olvasó találkozóra invitálta, ahol több száz diák tehetette fel kérdéseit, és élvezhette a személyes találkozás örömét egymással, tanárokkal és az íróval. Az olvasókörök lelkesen készültek a találkozóra, posztereket, képeket, montázsokat, filmet készítettek⁵¹. A zárórendezvényhez kapcsolódott egy magyar könyvkiadó cég kifejezetten az olvasásfejlesztési projekthez készített versenyének díjkiosztó gálája is.

A projekt felbecsülhetetlen értéke az a kísérletező módszer, mellyel a tanárközpontú irodalomoktatás felől az olvasóközpontú megközelítés irányába halad. A tanár csak a segítő szerepet tölti be, aki folyamatosan mérlegeli, hogy saját tanulóinak milyen tanulási stílus a legoptimálisabb: az adott feldolgozási forma mennyire felel meg a tanulók személyiségfejlődésének, igényeinek. A tanulók kéréseit, észrevételeit figyelemmel kíséri, és szükség szerint módosítja, rövidíti vagy kibővíti a regény feldolgozásának folyamatát, ezáltal teret enged a kreativitásnak. A tanár és a csoport tagjai egyenrangú felekként haladnak egy problémamegoldó, alkotó világba az olvasás eszközével. Ha a diák látja, hogy tanára is olvas, tájékozott, és főleg az iránt is érdeklődik, mit olvas a diákja, az a legbiztosabb módja annak, hogy kialakulhat az olvasási attitűd a látott viselkedésminta és a rendszeres eszmecsere során.

Az extenzív (vagy szintetikus) olvasás lényege, hogy örömet okozzon, hasznos legyen, különben nem alakul ki az olvasás iránti igény. Ehhez hasznosnak bizonyult, ha az olvasási tevékenységet a pedagógusok kivitték a tanteremből, és minél több élményteremtő egyéb programot (játékok, kutatómunka, csapatversenyek) kapcsoltak hozzá.

A projekt módszertani hozadéka mellett igen jelentős, hogy a multikulturális világ megismertését a világirodalom szintjén teszi. A tanuló miközben megismeri mások szociális világát, erősíti saját identitását, és ez segíti elhelyezni önmagát egy sokkultúrájú, színes világban. Szert tesz a nyitottság, a tolerancia, a motiváltság, a türelem és rugalmasság, valamint az empátia képességére, mely tulajdonságok mind a kultúrák közötti párbeszéd alapfeltételei.

További szakmai együttműködés a British Council és az Oktatási és Kulturális Minisztérium között

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapján még mindig olvasható a hír, mely a minisztérium és a British Council közti együttműködés létrejöttéről, valójában meghosszabbításáról szól. Ez a 2007. február 17-én Londonban aláírt szándéknyilatkozat azért érdemel nagyobb figyelmet, mert David Green, a British Council vezérigazgatója és Bogyay Katalin nemzetközi szakállamtitkár aláírásával a legmagasabb rendű kulturális államközi egyezmények sorába lépett. Az együttműködés eredményeként a tárca és az

⁵¹ A British Council – OM közös olvasásfejlesztési ... / Török Éva, p.29.

intézet új olvasási projektet indít a British Council Infópontjaiban. A szándéknyilatkozat többek között kitér a kultúra tanításának/kutatásának tudományos támogatására, a műfordítások segítésére és a könyvkiadók közötti kooperációra.

Mint a GatewayUK brit tájékoztató pontokért kilenc éve felelős munkatárs és a „pontokban indított olvasási projekt” vezetője, saját tapasztalataimon keresztül számolhatok be erről a munkáról.

A fent említett tájékoztató pontok a megyei könyvtárakban és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban szolgálják információval és szerény angol nyelvű kölcsönözhető állománnyal az érdeklődőket. A brit pontok életét igyekeztünk tartalmas programokkal is színesíteni partnerkönyvtáraink segítségével.

2004-ben indítottuk azt a programsorozatot, melynek keretében kortárs brit írókat hívtunk meg Magyarországra, és *író-olvasó találkozót* szerveztünk rendszerint egy budapesti és több vidéki könyvtárban. Az író műveit jóval a találkozó előtt eljuttattuk a helyszínekre, és kértük a könyvtáros kollégákat, hogy angolul tudó, az irodalom iránt érdeklődő olvasóknak, tanároknak ajánlják a könyveket, és a találkozókra igyekezzenek minél nagyobb közönséget meghívni.

A programsorozat 3 éve alatt eljutott Magyarországra Alan Hollinghurst, Zoë Strachan, A. L. Kennedy, Lucy English, Ann Donovan, David Mitchell, Jonathan Coe, Matt Horn és a magyar származású Nick Barlay és Tibor Fischer. A brit irodalmi tablón ők meglehetősen előkelő helyet foglalnak el, és hazájukban esetenként több száz ember előtt lépnek fel. Nálunk Magyarországon néhány kivételes alkalomtól eltekintve, 70-80 érdeklődőt tudunk becsábítani a könyvtárakba, ám ha figyelembe vesszük, hogy a felolvasások és az azt követő beszélgetések az íróval angolul zajlottak, ez igen kivételes érdeklődésnek mondható. Kivételes volt a közönség, mert senki sem kényszerből jött, hanem őszinte érdeklődés ösztönözte, és kivételesek voltak az írók is. Közvetlen egyéniségükkel, tudásukkal, általános műveltségükkel, és sokszor még a magyar történelemben tett jártasságukkal is levették a hallgatóságot a lábukról. A felolvasások szinte dramatizált egypercesek voltak, és megjelentek a regény alakjai, megelevenedtek a párbeszédok.

Eredeti célunk szerint az író-olvasó találkozókkal „önjáró” olvasóköröket szeretnénk volna kialakítani, melyekhez a British Council Könyvtára biztosítja majd az olvasnivalót, a partnerkönyvtárak pedig a lelkes olvasókat. Sajnos az élet felülírta elképzeléseinket, az olvasókörök szervezéséhez és az emberek visszaszoktatásához az olvasókörökbe sokkal több időre és türelemre lenne szükség. Sok könyvtáros kolléga nem is tud ilyennel foglalkozni, mert nincsen módszertani jártassága, tapasztalatai. Az olvasókörök vezetéséhez némiképp az olvasáspszichológiában is otthon kell lenni.

A British Council most éppen próbál az olvasásfejlesztési tréningekkel és brit szakemberek meghívásával a könyvtáros kollégáknak segíteni.

3.3.4. Az Európai Unió regionális és közösségi olvasásfejlesztési programjainak megvalósulása Magyarországon

Az Európai Unió könyvtár- és információpolitikai direktíváinak és elképzeléseinek érvényesülniük kell a hazai fejlesztési koncepciókban, a szakmai célrendszerek kidolgozásánál. Másrészt viszont az Európai Unió kultúrpolitikája az egyes tagországok kultúrpolitikáját valósítja meg; az európai kulturális értékek közkinccsé tételén kívül nem törekszik globalizációra. Az egyes tagországok a kulturális, audiovizuális és kutatási-fejlesztési keretprogramokba bekapcsolódva tudják saját kultúrpolitikájukat a közös európai elvek mentén irányítani.

Magyarország az 1994-98. között futó 4. Kutatási és Fejlesztési keretprogramban a könyvtári, információs és kommunikációs fejlesztésekre, mint a csatlakozásra váró országok zöme, még egy-egy tagországgal közösen pályázhatott⁵². A korai jogharmonizációs törekvéseknek köszönhetően 1998-tól kizárólag Magyarország számára nyílt lehetőség a MEDIA II programban való részvételre és a hazai audiovizuális terület támogatására.

Az 1999-2003. között megvalósított 5. keretprogram nemcsak technológiai korszerűsítését tekintette megvalósítandó célnak a kulturális örökség védelme, a multimédia alkalmazása, a digitalizáció és a különböző információs szolgáltatások területén, hanem az információs társadalom megvalósítását és az életminőség javítását is.

A magyarországi digitalizálási kezdeményezések a 2004-ben induló, az újonnan csatlakozó tagállamok számára indított *MINERVAPlus* programba kapcsolódtak be. A magyarországi képviselőt az Országos Széchényi Könyvtár látta el, míg a felügyeleti csoport – az NRG – munkájában a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma vett részt. A bővített projekt nyitóülését Budapesten tartották az Országos Széchényi Könyvtárban. A csatlakozó államok képviselői itt részletes beszámolókat hallhattak az eddigi tevékenységről és a további célkitűzésekről.

A MinervaPlus projekt keretein belül munkacsoportok alakultak, melyek az egyes célfeladatok elvégzésén közösen dolgoznak. Magyarország, Franciaországgal közösen, a digitális tartalmak feltárása, nyilvántartása és a többnyelvűséget vizsgáló munkacsoport vezetője. Magyarország vállalta a többnyelvű keresés problémájának feltárását, és a kulturális honlapok és tezaszaurusok használatának felmérését. A felmérés eredményeként 21 országból kaptunk értékelhető eredményeket⁵³.

Az együttműködésbe Portugália is bekapcsolódott. A három ország együttműködésének első látványos eredménye, hogy 2007. március 23-án megnyílt a három ország közös digitális könyvtára a www.europeana.eu honlapon. A 12 000 hozzáférhető műből 4000 magyar, melyet Nemzeti Könyvtárunk állományából digitalizáltak. A teljes szövegű művek nemzeti nyelveken jelennek meg a közös honlapon, és cím, szerző, nyelv és megjelenési dátum szerint lehet köztük keresni.

⁵² A hazai könyvtárügy az integrálódó európai könyvtárügyben / Skaliczki Judit, p.4.

⁵³ A magyar könyvtárügy részvétele az Európai Bizottság CECUP programjában / Koreny Ágnes, p.467.

A közös európai digitális könyvtár magyar kínálatának minél zökkenőmentesebb és gyorsabb felépítése érdekében, 2007 márciusától megkezdődött a digitális gyűjteményekkel rendelkező hazai kulturális intézmények adatbázisainak ellenőrzése. Azon digitális tartalmak, melyek megfelelnek az európai uniós szabványnak, felkerülhetnek a közös EU-portálra. Uniós pályázati forrásokból 4,25 milliárd forint jut a könyvtári állomány digitalizálására.⁵⁴

A hazai kiadók közül egyre többen alkalmazkodnak a társadalmi elvárásokhoz és az Európai Unió támasztotta szabványkövetelményekhez, és készítenek digitális verziót egy-egy műről, valamint részben vagy egészben letölthetővé teszik. Tervezik MP3-as formátumok megjelentetését is.

2005 decemberére készült el az Országos Könyvtári Digitalizálási Terv 2007-2013 c. munkaanyag⁵⁵. Ez a dokumentum rendelkezik a már spontán módon elkészült digitalizált dokumentumok országos nyilvántartásba vételéről, és a digitalizáció ütemezéséről.

Magyarországot a kulturális és a gazdasági tárca és a Neumann Kht. képviseli a nemzeti projekteknél.

Uniós forrásokból további 16,67 milliárd forint fordítható a könyvtári szakterület fejlesztésére. A források szakszerű felhasználására Hiller István kulturális miniszter társadalmi vitát kezdeményezett a szakterület képviselői és más értelmiségiek körében.

3.4. A társszakmák lehetőségei és összefogásuk az olvasókért

3.4.1. A MKKE és a kulturális kormányzat együttműködése

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete javaslatára a kormány a 2001. és 2002. évi Ünnepi Könyvhét közötti időszakot az *Olvasás Évén*ek nyilvánította. A brit kulturális kormányzat által 1998-ra meghirdetett Olvasás Éve hazai adaptációjának munkatervét a MKKE dolgozta ki, és terjesztette fel a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához. A programsorozat szinte a kultúra minden ágát és a média minden fajtáját érintette, és igen sok intézmény és szervezet összehangolt előkészítő munkáját igényelte.⁵⁶

Az előkészítő munka a szükséges szakmai támogatás hiányában kicsit döcögösen ment, ezért 2000 őszén a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Olvasószolgálati Szekciója kezdeményezésére a könyvtárosok és a társszakmák képviselői összegyűltek Bakonybélben, hogy megbeszéljék a programötleteket, a tennivalókat és a munkamódszereket. A tanácskozáson részt vettek a Nemzeti Kulturális Alap, a könyvkiadók és könyvterjesztők képviselői, a Magyar Rádió Gordiusz Műhelye, a Magyar Olvasástársaság, a könyvtári szakmai folyóiratok képviselői. A fórum 15 pontban megfogalmazta javaslatait a program előkészítésére, elindítására és lebonyolítására, és felhívást intézett a kormányhoz, hogy a program megvalósítására különítsen el megfelelő pénzüsszeget. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 20 millió forinttal segítette a szakmai szervezetek és a különböző civil szervezetek előkészítő munkáját.

⁵⁴ Uniós forrásból több milliárd könyvtárfejlesztésre / MTI, p.1.

⁵⁵ Ld. a Magyar Könyvtári Intézet honlapján

⁵⁶ Az Olvasás Éve Magyarországon / Zentai Péter László, p. 14.

A programok központjában az olvasási folyamat állt, azt népszerűsítette és ünnepelte. Számptalan riport, beszélgetés hangzott el ismet és ismeretlen emberekkel arról, ki miért olvas, mit olvas, mi volt az első olvasmányélménye. Ki hogyan látja mindennapi életében e tevékenység szerepét, mennyire használjuk rendeltetésszerűen és szórakozásra? Milyen élményeket jelent az olvasás, hol és ki által érezzük személyesen megszólítva magunkat? Mennyire segít ismeretlen élethelyzetekben nekünk egy-egy elolvasott könyv „de javu” érzete? A mozgalom legnagyobb vívmánya az volt, hogy ezeket a gondolatokat megoszthatták az emberek egymással színházakban, múzeumokban és könyvtárakban, a közszolgálati rádióban, televízióban. Hiszen sokszor még a rendszeresen olvasók sem szívesen beszélgetnek olvasmányélményeikről, az őszinte vallomások viszont felkelthetik mások érdeklődését vagy bővíthetik könyvolvasói ízlését.

A kormány végül 2001. április 3-án kormányhatározatban rögzítette az Olvasás Éve rendezvénysorozat létjogosultságát és pontos idejét. A támogatási keretet kissé szűkmarkúan szabta meg, de a könyvtárak még így is országsszerte több ezer programot szerveztek szakmai fórumok, levelező játékok, felolvasások, irodalmi estek, szavaló és prózamondó versenyek formájában. A Magyar Rádió és még a kereskedelmi adók is reklámozták a könyveket, sugározták a riportokat a könyvkiadás fontos szereplőivel, írókkal, szerkesztőkkel. A napilapok, folyó-iratok napi rendszerességgel adtak hírt a programokról, közbeszéd tárgyává tették az olvasást.

Az Olvasás Évében a magyar könyvvásárlók 18,3%-kal többet költöttek könyvre, mint az azt megelőző évben. A gyermekkönyvek kiadása 2000-ben és 2001-ben megduplázódott, aminek már nagyon ideje volt a lesoványodott példányszámot és kínálatot tekintve.⁵⁷

Az egyéves kampány zárófórumát a Petőfi Irodalmi Múzeumban tartották, ahol a végkövetkeztetést ekképpen lehet összefoglalni: az olvasáshoz nemcsak jó könyv és anyagi támogatás, de értő pedagógus, segítőkész könyvtáros, jó kereskedő, de mindenekelőtt gondoskodó szülő is kell, aki először a gyermek kezébe adja a könyvet.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése javasolta, hogy a kormány hozza létre a Magyar Olvasási Közalapítvány alapot, mely az olvasás fejlesztését a tárcák között is egyeztetve gondjaiba veszi, és az európai követelményeknek megfelelő általános iskolai olvasástanítás külföldön már bevált módszereit itthon meghonosítja, a tanulók szövegértési és olvasásértelmezési képességeinek fejlődését programjaival elősegíti.

3.4.2. A könyvkiadás és a könyvkereskedelem útjai

A különféle könyvkiadási és könyvkereskedelmi népszerűsítő akciók is elég korán megjelentek. 1927-ben Supka Géza a *Literatura* c. folyóiratában vetette fel először annak a gondolatát, hogy a *Könyvnapon* a könyvkiadók saját sátraikban kedvezményes áron árusítsák kiemelkedően magas színvonalú kiadványaikat, és az írók pedig dedikáljanak⁵⁸.

⁵⁷ Az Olvasás Éve Magyarországon / Zentai Péter László, p. 15.

⁵⁸ Budapest lexikon, p.582-583.

A Könyvnap 1952-től bővült *Könyvhétté*, és vidéken is megrendezték (a háborús évek kivételével minden évben megrendezték), sőt mostanában már Gyermekkönyvnapok is társulnak hozzá. 2001-ben, az Olvasás Évében kelt újra életre, s 2007-ben már a 6. Gyermekkönyvnapokat rendezték meg. Az is nagyrészt az Olvasás Éve akciónak köszönhető, hogy 2001-ben és 2002-ben megduplázódott a gyermekkönyvkiadás értékben és példányszámban is.

A könyvek mellett egyre több mesekazetta és főleg multimédiás CD jelenik meg, köztük igen értékes darab a *Mesefotel*, melyben kortárs írók és költők olvassák fel saját műveiket. Aki ezeket nem akarja megvenni a Petőfi Irodalmi Múzeum honlapján megtalálja a múzeum által létrehozott Digitális Hanképtárat www.pimmedia.hu, ahol meghallgathatók a felvételek, sőt véleményfórumon hozzá is lehet szólni a hallottakhoz. A gyerekek és szüleik örömeire elkészült az az irodalmi adatbázis, mely az 1994. és 2005. között megjelent magyar nyelvű gyermek- és ifjúsági szépirodalom legjavát tartalmazza, valódi értéket képvisel, folyamatosan fejleszteni fogják. A Magyar Olvasástársaság és az Országos Széchenyi Könyvtár összefogásával elkészült adatbázist az *Egyszervolt.hu* portálcsoport stratégiai együttműködésével tovább bővítik és népszerűsítik. Az adatbázisban szerző, cím, műfaj és nemek szerint is lehet keresni, sőt a keresési listákat el is lehet menteni.

A hazai könyvtermést és könyvkiadást nem lehet hibáztatni, hogy olvasási helyzetképünk gyenge. Csak egy-két ország van Európában (pl. Nagy-Britannia), ahol a kulturális ágazatnak e képviselője – ennyire kiszolgáltatva a szabad piaci versenynek –, ilyen életképesen és termékenyen működne. Bár az Európai Unióban már régóta tervezik a könyvszakma gondjainak enyhítését, a könyv előállításával és kiadásával foglalkozó tevékenység még mindig az „ipari-gazdasági” kategóriában van. A hazai piacon sem a kereskedelembe kerülő, sem a könyvtárak által megvásárolható könyveknek nincs kötött ára, sem az ÁFA csökkentésére sincs lehetőség, sem a könyvtárak könyvbeszerzési támogatásának emelésére. Magyarországon kívül Európában mindössze még három ország van, ahol a könyv szabadáras termék: Svédország, Nagy-Britannia és Franciaország.⁵⁹

Sajnos nem a kultúrának kedvező gazdasági időköt élünk. A kis kiadócégek, melyek éppen a minőségi könyvkiadással foglalkoznak, vannak leginkább kitéve a piaci változások káros hatásainak, a bizonytalan könyvvásárlói szokásoknak és az egyre soványodó pénztárcáknak. 1991-ben egy átlagos (legalább egy keresővel rendelkező) család egy főre eső könyvvásárlási értéke 414 Ft volt, 1999-ben ez az összeg 1115 Ft volt, miközben a könyvtárak 6,5-szeresére emelkedtek.⁶⁰

Magyarországon az 1990-es évek elejétől a könyvpiac kínálata egyre bővült, a választék szélesedett. 1990-ben százezer lakosra 80 kiadott könyv jutott évente, 1996-ban már 96, és ezzel az európai középmezőnyben helyezkedtünk el. A könyvek példányszáma viszont 60%-kal csökkent. Egy magyar szerző művét 1990-ben 21 323 példányban adták ki,

⁵⁹ Milyen könyvpolitikát? / Varsányi Gyula, p.12.

⁶⁰ A kulturális piac alakulása ... / Cserta Orsolya, p.580-582.

1999-ben már csak 2926-ban. A külföldi szerzőket is magában foglaló átlagos példányszám 15 200 és 4600.⁶¹

Csökkenett a magyar szépirodalmi szerzők részaránya is: az évtized elején 80,9% volt, míg a 90-es évek végére 72,1%-ra csökkent. A szakkönyvek kiadásában az arány hasonló: 90%-ról 75%-ra esett vissza a szakszerzők jelenléte a magyar könyvpiacra.

Az ifjúsági és gyermekirodalom kiadását a példányszám csökkenése kevésbé érintette, különösen a 6-14 éves korosztálynak szóló irodalom tekintetében. A külföldi irodalom térhódítása a gyermekkönyvkiadás terén is érződik, de a magyar szerzők megtartották kb. 50%-os részesedésüket.

A könyvkiadás egészén érezhető a minőségi hanyatlás is, egyrészt csökkent a klasszikus irodalom kiadási aránya az ismeretterjesztő, hobbi- és lektúrirodalom javára, másrészt pedig észrevehető a szakmai kontroll, a korrektúra, lektorálás, minőségi szöveg-előállítás hanyatlása.

Ennek ellenére a magyar közönség még életben tartja az igényes, magas színvonalú könyvkiadást, a kiadók specializálódnak és igyekeznek megtalálni a maguk közönségét. Anyagi lehetőségeik nem engedik meg, hogy olyan intenzív támogató tevékenységet fejtsenek ki, mint pl. Nagy-Britanniában, ahol az olvasókörök ingyen kapják a köteteket, némi promóciós tevékenység és fülszöveg-előállítás fejében. Igaz, nálunk most az olvasóköri mozgalmak téli álmukat alusszák, remélhetőleg, csak átmenetileg.

3.4.3. Turizmus és még sokan mások

Az idegenforgalom ugyan nem nevezhető szigorúan társszakmának, de igen széles körű promóciós tevékenységét és támogatási hajlandóságát kihasználhatja a kultúra.

A Tokaj Tourinform 2006 októberétől 2007 márciusáig minden hónapban közzétett 2-2 mesét a honlapja (www.tokaj-turizmus.hu) gyermekeknek szóló rovatában, és ezekhez várt kisiskolásoktól illusztrációkat. 2007 szeptemberében, a Népmese Napján hirdettek eredményt, a nyertes értékes könyvjutalmat kapott. A beérkezett pályamunkákból pedig *Mesés Tokaj* címmel kiállítást rendeztek multimédiás megjelenítő eszközök felhasználásával. A bemutató, mely egészen az év végéig látható, már több szakma ígéretes és hatékony együttműködését példázza.

Kazincbarcikán a Nagycsaládosok Egyesülete 2007-ben ünnepelte meg fennállásának 10. évfordulóját. A gazdag program gerincét egy négy éjjelen és nappalra át tartó *meseolvasó maraton* tölthette ki. A szervezők felvették a kapcsolatot a helyi és környező önkormányzatokkal, óvodákkal, iskolákkal, hogy minél több embert tudjanak mozgósítani. A szakemberek figyelmét akarták felhívni az olvasás fontosságára, az érdeklődők pedig jól érezték magukat és élvezték a magyar népmesék szépségét, az együttolevás örömet.

⁶¹ Feszültségek a magyarországi „könyvtermelés” és ... / Monostori Imre, p.10.

3.5. Nemzetközi kitekintés

3.5.1. Egyesült Királyság

A brit kulturális minisztérium a 2005-2013-ig terjedő időszakra a *Framework for the Future*⁶² c. kiadványban fekteti le és vázolja fel a könyvtári stratégiai terveket, és a jövő könyvtárképét.

A három legfontosabb stratégiai célkitűzés:

- Az olvasás és a közoktatáson túli önképzés népszerűsítése és támogatása
- Az elektronikus szolgáltatásokhoz való hozzáférés (beleértve a közügyek elektronikus gyakorlatát is) biztosítása mindenki számára
- A társadalmi egyenlőtlenség elleni harc, a közösség építése és a társadalmi fejlődés támogatása

Az olvasásfejlesztés és a könyvek külön fejezetet, mintegy 10 oldalt, a tervezet egyötödét teszik ki.

Jelenlegi legfontosabb megvalósítandó céljaik e területen:

- Az olvasásfejlesztési tevékenységek és modellek egységes rendszerének kifejlesztése a már meglévő és működő helyi és regionális programokra és a potenciális programokra alapozva. Munkacsoport kialakítása a helyi olvasószolgálatok és a szerzeményezési tevékenységek javításának koordinálására;
- Új on-line szolgáltatások kifejlesztése az olvasás revitalizálására, a könyvtári állományhoz és információhoz való hozzáférés és a könyvtárközi szolgáltatások javítására
- Új önfenntartó model kidolgozása, mely a meglévő on-line katalógusokat összeköti a digitális tartalmakkal és az interneten keresztül elérhető olvasószolgálattal
- A közkönyvtárak szerepének kinyilvánítása a felnőtt továbbképzésben; a továbbképző központok és a kulturális vezetés közös kampányának, a *Knowledge for Life* (Életreszóló tudás) programnak a beindítása
- A könyvtárak és a BBC partneri kapcsolatának erősítése a *Read & Write* (Olvass és Írj!) akcióban
- Megállapodások létrehozása a felsőoktatási könyvtárak és a közkönyvtárak állománya közti átjárhatóság javítása érdekében
- A szociálisan elmaradottabb iskolákkal a könyvtáraknak szorosabb együttműködést kell kialakítani
- Országos „Házifeladat-klubok” hálózatának kialakítása a könyvtárakban fizikailag és virtuálisan
- Az országos *National Reading Campaign* (Nyári olvasás program) kiterjesztése annak érdekében, hogy a gyerekek a nyári szünet alatt se veszítsék el az olvasás iránti érdeklődésüket
- Országos olvasási program kidolgozása a fogyatékkal élő, a hátrányos helyzetű és a veszélyeztetett gyermekek és fiatalok számára

⁶² Framework for the future p.23.

1992-ben, a *Reading the Future* konferencián a társadalom jövőjéért aggódó kulturális szakemberek, könyvtárvezetők, kiadók és könyvterjesztők képviselői az olvasásfejlesztés új támogatási formáiról, oktatási-képzési programokról és a programokat létrehozó és megvalósító testületek megalapításáról döntöttek.⁶³ Ez volt az a mérföldkő, amiktől kezdve a hivatalos kultúrpolitika is olvasásfejlesztési költségvetési csomagot hozott létre.

Az olvasásfejlesztési munkát az IFLA (International Federation of Library Association) Olvasás Szekciója is segíti 1999 óta, amikor az olvasás promócióját hivatalosan is felvette stratégiai tervébe. A Sheffield-i egyetem Könyvtár Tanszékén dolgozták ki azokat az irányelveket, melyek az **IFLA Könyvtári olvasásfejlesztés program** gyakorlati megvalósításához nyújtanak segítséget könyvtárosoknak.⁶⁴ A regionális és helyi olvasásfejlesztési projektek megtervezéséhez adtak nem kötelezően betartandó ajánlásokat, melyeket minden könyvtár a saját helyi lehetőségei szerint tud alkalmazni. A keretterv a projekt célkitűzéseitől kezdve a projekt elszámolhatóságán, a menedzselés kérdésein és az együttműködés lehetőségein át a projekt eredményeinek értékeléséig mindenre kiterjed. Aki belefog ebbe a munkába, annak ezeket kötelező kidolgozni.

A gyakorlati ajánlásokat 8 kérdés köré gyűjtötték össze: ki lesz a célközönségünk; hogyan fogunk hozzá a közösségi együttműködéshez; kik a lehetséges partnereink a megvalósításban; milyen eszközökre van szükségünk, és hogyan válasszuk ki azokat; hogyan képezzük ki a megvalósításhoz a munkaerőt; hogyan népszerűsítjük a programokat; hogyan és kinek kommunikáljuk a sikerességünket; hogyan tartjuk fenn a már sikeresen futó programokat. Az ajánlások mellé gyakorlati példákkal szemléltették a projektek lehetséges sikeres kimenetelét.

A könyvtárak látszólag nagy vargabetűvel: először saját maguk és a könyvtáros társadalom népszerűsítésével fogtak hozzá olvasásfejlesztési programjaikhoz.

Ezek a programok az Egyesült Királyságban egyre kidogozottabbá válnak, és keresik a nem kulturális szervezetekkel való együttműködés lehetőségeinek széles skáláját. Ilyen újszerű együttműködési forma a **The Reading Agency** (a Magyar Olvasástársaságnak megfelelő szerepkörű szervezet) és a veszélyeztetett fiatalkorúakkal foglalkozó helyi szervezetek (Youth Offending Teams) közös multimédiás, művészeti és irodalmi akció-programjai.

Számos regionális projekt született már a meglévő könyvtári és értékesítési hálózatokra alapozva, mint pl. a Branching Out, a Reding Lifelines vagy az Everybody is reading.

A **Time to Read** egy Észak-Nyugat Angliában működő, 9 lelkes könyvtáros és „irodalmi szociális munkás” által létrehozott hálózat, melynek alapítói egy olvasásfejlesztési továbbképzés után határozták el, hogy továbbra is együtt fognak dolgozni, és egymást segítik.⁶⁵ Együttműködésük nemcsak a közös olvasásfejlesztési pénzalapok létrehozására terjed ki, hanem a közös kiadványok és promóciós anyagok előállítására és a régióban közös olvasásfejlesztési továbbképzések megtartására is.

⁶³ Reading the situation ... / Book Marketing Ltd., p.3.

⁶⁴ IFLA: Library-based literacy programs ... / Briony Train, p.3.

⁶⁵ Time for a change: cooperative... / Julie Spences, Jane Mathison, p.395.

A *National Year of Reading* (Az Olvasás Éve) 1997-1998-as sikerén felbuzdulva a National Literacy Trust *National Reading Campaign* néven folytonossá tette az olvasás éve akcióprogramot, évente más-más célközönséget kiemelve, és jelentős összegeket mozgósítva a tájékoztatási és kapcsolatteremtési munkára.

Az 1990-es évektől kezdődően gomba módra szaporodtak az *olvasókörök*, és a könyvkereskedelem legjobb szövetségeseivé váltak. Jenny Hartley, a University of Roehampton tanára, 350 olvasókör bevonásával kérdőíves felmérést végzett 1999-ban, majd 2001-ben kiegészítette vizsgálatát. Kutatásaival arra kívánt választ kapni, hogy mióta léteznek az olvasókörök, mi az, ami a tagok számára a legnagyobb élvezetet és értéket adja, és kik támogatják a tevékenységüket. Ahány olvasókör, annyiféle, de a felmérésből egyértelműen kiderült, hogy a társas és egyéni időtöltés e kombinált formája meglehetősen gyorsan tért hódított, és tartós formában él a mai brit társadalomban. Munkahelyi olvasókörök, könyvtári olvasókörök, irodalmi találkozások a könyvesboltokban, kocsmákban vagy otthon – a helyszínek és résztvevők skálája igen változatos. Nemcsak a palettát színesíti, de igen elgondolkodtató a börtönkönyvtárosok által vezetett olvasókörök munkája.⁶⁶

A Nagy-Britanniát átszövő megyei könyvtári hálózat tagjainak szinte mindegyikében működnek olvasókörök. A legtöbbet olvasó, leghatékonyabban működő olvasókörök jelölthetők magukat az év olvasóköri díjára, a Penguin/Orange Reading Group Award-ra.

Az olvasókörök téma- és műfajválasztásukban meglehetősen önállóak, de egymás ajánlásaira igencsak odafigyelnek, sőt jóval többet adnak, mint a fülszövegekre. Az írók professzionális világtól egészséges távolságban érlelik véleményüket, és ezt a „szűz” véleményt több kiadó szereti lefölni. Kiadás előtt, meghatározott olvasókörökkel véleményeztetik a műveket, és velük vezetetik be azokat a könyvpiacra. Ezek a szabadúszó véleményformálók igen értékes marketingmunkát végeznek a kiadóknak és különösen az első könyves, ismeretlen szerzőknek. A kiadók ennek fejében biztosítják az olvasnivalót a köröknek.

A brit babaprogram, a *Bookstart*, szintén az 1990-es évek elején indult el Birminghamból, magánkezdeményezésként, és ma már országos program. A Bookstart-babák, ezt felmérések is bizonyítják, iskoláskorukra „olvasásérettek” lesznek, és mivel családjaikban természetes időtöltés az olvasás, személyiségük kiegyensúlyozottabb.

A *Chatterbox* gyermekolvasókörök országos hálózata, 4-12 korú gyerekek számára, melyet az Orange telefontársaság szponzorál és a közkönyvtárak adnak helyet a foglalkozásoknak. A vállalat nemcsak magas színvonalú gyermekkönyveket biztosít a projekt számára, hanem a könyvtárosok olvasásfejlesztési költségeit is fedezi, és egy módszertani segédletet is összeállított. Ma a Chatterbox-hálózatnak 70 könyvtár a tagja. Tevékenységét a kulturális kormányzat igen nagyra értékeli, különösen az elmaradottabb területek közösségeinél. A kiadó munkatársai önkéntesként segítik a könyvtárosok munkáját az olvasókörök vezetésében.

⁶⁶ Ends justify the means: the all-mate / Aislinn McCormick, p.26.

A *National Reading Campaign* elsősorban a gyermekek nyári szünetének hasznos eltöltését célozza, de valójában minden korosztálynak ajánl olvasnivalót és ezzel kapcsolatos eseményeket, főként azért, mert a szülők az elsőrendű olvasásnépszerűsítők. A kisgyermekkorú szülői inspiráció nemcsak az olvasási teljesítményre és a tanulási előmenetelre van kihatással, hanem érzelmileg és szociálisan kimutathatóan érettebbek az „olvasó” gyerekek azonos korú társaiknál, jobban tűrik a stresszt, mentálisan egészségesebbek, céltudatosabbak, partnerkapcsolataik kiegyensúlyozottabbak és életükkel elégedettebbek.⁶⁷ A szülők bevonásának főleg a hátrányos helyzetű családok esetében van igen nagy fontossága: az ő tájékozottságuk, felelősségtudatuk növelése a társadalmi fejlődés számára kedvezőtlen jelenségek újratermelődésének a legfőbb gátja, lassítója.

Az Egyesült Királyságban természetes dolog, hogy a könyvek és az olvasás promóciója nem egyedül a könyvtárosok dolga. A munkáltatók is sokszor támogatják az olvasókörök működését a munkahelyeken. West Sussex és Brighton megyék könyvtárai és az American Express összefogásából született a *Novel Route* projekt, melynek keretében, a társaság vezetőségének beleegyezésével meghosszabbított ebédidőben, a brightoni könyvtárosok rendszeresen olvasóköri foglalkozásokat tartanak az American Express környékbeli irodáiban. A könyvtár biztosítja az olvasnivalót, melyet „házhoz is szállítanak” az American Express dolgozóinak. A könyvtárosoknak valóságos kihívás nem könyvtári környezetben ilyen jellegű foglalkozásokat tartani.⁶⁸

Az alapfokú képzésben kiemelt hangsúlyt kap az írás, olvasás és a számolás, melyekre a kormány külön fejlesztési programokat dolgozott ki (The National Literacy Strategy, The National Numeracy Strategy). Ezeket tanártovábbképzéssel és módszertani tanfolyamokkal is támogatja.⁶⁹ Az anyanyelv és irodalomórák elsődleges feladatának a hétköznapi kommunikáció kifejlesztését és a többi tantárgy eredményes megtanulásának segítségét tartják. Az 1970-es években lezajlott oktatási reform következményeként nem tananyagközpontú, a humán műveltségre összpontosító anyanyelvi órákat tartanak, hanem a társadalmi érvényesülést támogató, kommunikációs készséget fejlesztik. Az angol nyelv ismerete kiterjed az önálló, a műfajok széles skáláját magában foglaló írásművek megalkotására is: pl. riport, hirdetés, önéletrajz, életrajz, lexikon szócikk, napló, stb.

Folyamatos irodalomoktatással, az egyes korok, stílusok egymásraépülésével és egymásrahatásával csak az irodalomszakos egyetemi hallgató találkozhat. Egyes műveket a szövegértelmezés kapcsán megismernek a diákok, melyeket a tanár egy ajánlólistáról választ ki, de kötelezően csak két Shakespeare drámát kell ismerniük. Ezeket viszont ízekre szedik, és olyan drámafeladatokat kapnak a mű elolvasása után, melyeket csak akkor tudnak megoldani, ha megértették az egyes szereplők jellemét, motivációját, a köztük lévő érzelmi-társadalmi viszonyokat, és értelmezni tudják a mű üzenetét.

A világirodalom alkotásaival pedig csak idegennyelv-órán ismerkedhetnek meg, mintegy illusztrálandó a nyelvi anyagot.

⁶⁷ National Literacy Trust: Why it is important to involve.../ Christina Clark, p.2.

⁶⁸ Framework for the future, p.28.

⁶⁹ Iskolarendszer és irodalomtanítás Nagy-Britanniában / Jankay Éva, Pála Károly, p.84.

A könyvtárak nem veszik ugyan át a közoktatás szerepét, de 0-tól 99 éves korig szóló programjaikkal és ajánlataikkal mind a közoktatás, a felsőoktatás, mind a felnőttoktatás tanmenetébe/oktatáspolitikájába szervesen integrálódnak.

A 8-13 éveseknek szervezik a „**házi feladat-klubokat**” vagy ha tetszik a tanulószoba-programot. A szakirányú képesítéssel rendelkező könyvtárosok vagy a meghívott tanárok estig „jelen vannak” a könyvtárban, és segítenek a gyerekeknek, rávezetik őket a számukra problémát jelentő feladatok megoldására. Az e célra elkülönített tér és számítógépek állnak a gyerekek rendelkezésére, egy légtérben a könyvtári állománnyal. A tanmenet ismeretében – a szokásos referenzs források mellett – beszerzik azokat a háttérforrásokat, melyekre a diákoknak szükségük lehet. A segítő tanár dönti el, hogy a feladat megoldásához a gyerekek a hagyományos forrásokat, az internet, CD-k vagy a szövegszerkesztő használatát ajánlja-e. Az első „házi feladat-klubok” 2001-ben indultak, és azóta egyre több könyvtár szervezi meg ezt a szolgáltatást, de a kormány szeretné egységes országos rendszerré bővíteni.

A kormány által nemrég létrehozott **Connexions** szolgáltatás – a könyvtárosok által szervezett foglalkozásokkal – 13-19 közötti tizenéveseknek segít viselkedési, társadalmi beilleszkedési problémáik leküzdésében. Ehhez szükség van nemcsak az iskolákkal, de a helyi szociális ellátórendszerekkel való szoros együttműködésre. Sok könyvtárban nyíltak már Connexions tájékoztató pontok, ahol szociológus és családsegítő szakemberek a könyvtári szolgáltatásokat nevelési szempontok szerint ajánlják a rászorulóknak.

A könyvtárak olvasásfejlesztési tevékenységének kulcsfontosságú területe az iskolán kívüli oktatás támogatása, azzal párhuzamosan, de sokszor a közoktatás méreteit is meghaladó mértékben. A könyvtárak sokféle lehetőséget nyújtanak a tartalmas és színvonalas önképzéshez, az élethosszig tartó tanuláshoz és a hobbiszinten folytatott tájékozódáshoz. A 2000-ben indított, a University of Industry (Ipari Egyetem) által kifejlesztett **learn direct** országos távoktatási program 1700 oktatóközpontban érhető el, Skócia kivételével az egész Egyesült Királyság területén, melyek nagy része könyvtárakban van. 750 oktatócsomaggal várja az érdeklődőket a legkülönbözőbb készségek, képességek fejlesztése és az információs technológia terén.

Segít a közoktatásból és a foglalkoztatásból kiszorultaknak a munkaerőpiacon keresett képességek elsajátításában vagy az aktív dolgozók teljesítményének fokozásában. 2006 óta ingyenes és személyre szabott on-line, telefonos vagy e-mail pályaválasztási tanácsadással segíti a hozzáférőket. A tanácsadást az angol mellett farszi, pandzsábi, szomáli, urdu, szuhaéli, lengyel és francia nyelven is lehet kérni, ez jól érzékelteti a bevándorlók népességösszetételét és a szolgáltatás célközönségét.

A **learn direct** által ajánlott tanfolyamokat mindenki saját igényei szerint veheti igénybe, megszabhatja a haladás ütemét, a tanulás idejét, és a kívánt szinten kezdheti mindenki a készséghiányok pótlását vagy akár a diploma eléréséhez szükséges tanulmányokat. Figyelembe veszi azok lehetőségeit, akik nagyvállalat számára vagy kisvállalkozás számára dolgoznak, maguk is vállalkozók vagy közalkalmazottak.

A könyvtárak jobbra rendelkeznek azokkal a szükséges számítógépes szoftverekkel és berendezésekkel, melyek a mozgássérültek, a hallás- vagy látáskárosultak kiszolgálásához szükségesek. Aki korlátozottságánál fogva nem tud a könyvtárba bejutni, igénybe veheti a **Library Direct** szolgáltatását. A szervezet önkénteseivel eljuttatja a könyveket, filmeket és zenei felvételeket a rászorultak otthonába, vagy lehetővé teszi, hogy annak szomszédja, barátja, rokona beiratkozzon a könyvtárba és helyette kölcsönözzön. Az önkéntesek nem könyvtárosok és nem kötelező szeretniük az olvasást, de szeretniük kell az érzést, hogy embereknek segíthetnek. A benzinpénzen kívül más térítést nem kapnak. Információs szolgálatuk telefonon és e-mail útján vehető igénybe.

Az idősek és rokkantak otthonához a **Mobile Library** – a mozgókönyvtár heti rendszerességgel és óraműpontossággal érkezik. A kamionnak nincs külön személyzete, a könyvtáros hölgy vagy úr vezeti a 25 m hosszú könyvtár-kamiont, kiszolgálja az olvasókat, és eligazítja az adatbázisok kezelésében járatlan érdeklődőket. A mobil könyvtár állományát rendszeresen forgatja egy báziskönyvtárból, és felveszi az igényeket. Aki nem szereti használni az on-line katalógust, az akár kerekesszékkal is felmehet és válogathat a mozgókönyvtár belsejében. Ezt a szolgáltatást megyéenként, igény szerint szervezik meg.

A brit könyvtárak keresik a helyi oktatási, szociális ellátó és egészségügyi szervekkel az együttműködési lehetőségeket. Intézményeikben olyan munkaerőt alkalmaznak, akik sokoldalúak, rendszeresen továbbképzik magukat és a tanfolyamokon hallottakat folyamatosan visszaforgatják napi tevékenységükbe. Az Egyesült Királyságban a legtöbb országos program sikeres helyi kezdeményezésekből indult el, hólabdászerű növekedéssel bevonva minél több támogatót, végül megszerezve a kulturális vezetés stratégiai támogatását is, ami egyben tekintélyes részesedést jelent a nemzeti lottó bevételének kulturális célú befektetéseiből.⁷⁰

Emellett a közoktatás is igyekszik emelni az olvasás és szövegértés nemzeti átlagszintjét. A **Reading through Curriculum** az olvasást tantárgyközi és az egész iskoláztatás időtartamára kiterjedő tevékenységként fogja fel, és erre a pedagógusokat is időben fel kell készíteni. Az olvasás sikeressége más szaktantárgyak elsajátításának a sikerességét is garantálja.⁷¹

Az **üzleti világ** részéről az olvasási kultúra támogatását nemcsak reklámcélok indokolják: a cégek egyre gyakorlottabb, egyre több képességgel és biztos tudással rendelkező munkaerőt keresnek.⁷² Nem árt, ha a leendő munkaerő megfelelő szocializációs háttérből jön, aktívan részt vesz a helyi közösség életében, így munkahelyi beilleszkedése is simán megy. Ezért a cégek szívesen járulnak hozzá a magas szintű írásbeliség támogatásához, az alkalmazottak és családtagjainak tréningjeihez, vagy megengedik a dolgozóiknak, hogy önkéntes munkát végezzenek a közösség kulturális színvonalának emelése érdekében. Az „önkéntes irodalmi munkások” nemcsak a közösség olvasási aktivitását emelik, hanem saját önmegbecsülésüket és motiváltságukat is. Elégedettebbek a saját

⁷⁰ Framework for the future: 2006-2008 Action plan, p.6.

⁷¹ Háttal a jövőnek? / Nagy Attila, p.34.

⁷² National Literacy Trust: Business involvement in literacy / NLT, p.1.

munkájukkal, büszkébbek a cégükre, és még az idejükkel is jobban tudnak gazdálkodni, mint más dolgozók.

A munkahelyi könyvtárak, könyvcsererekciók és az olvasókörök lehetőséget teremtenek arra, hogy a dolgozók jobban megismerjék egymást, a vállalat vezetése és a helyi közösségek egyre közelebb kerülnek egymáshoz.

A cégek végül, de nem utolsósorban anyagi forrásokkal is támogatják a könyvpromóciós eseményeket és más olvasásfejlesztést célzó programokat. Az iskoláknak könyvet, számítógépet adományoznak, szakmai találkozókat szerveznek a diákokkal, megismer-
tetik velük tevékenységüket és a tanulás fontosságáról is elbeszélgetnek velük.

A brit könyvtárak a helyi közösségek szívére képezik, nemcsak az információ áramlását biztosítják a helyi önkormányzatok és a lakosság között, hanem a gazdasági aktivitás fontos kulcsintézményei, a biztonságosabb és eredményesebb közösségek formálói, az emberek életminőségének javítói. Keresik azokat a potenciális szociális és társadalmi szerepeket, amikkel a gyerekek, az idősek, a családok és a szociálisan rászorultak társadalmi integrációját erősíthetik a hagyományos és legkorszerűbb könyvtári szolgáltatások útján.

3.5.2 Az észak-európai államok: Finnország, Norvégia, Svédország és Dánia

Finnországban a könyvtári szolgáltatások teljesen ingyenesek mindenki számára, korra, nemre és a könyvtári szolgáltatás fajtájára tekintet nélkül.⁷³ A finn állampolgárok 80%-a beiratkozott olvasója valamelyik könyvtárnak vagy többnek is. Az átlagos finn állampolgár évente 12-szer keresi fel a könyvtárat, és legalább 20 könyvet (CD-t, DVD-t, folyóiratot) kölcsönöz.

Mind a könyvtárak, mind az oktatási intézmények 93%-a rendelkezik internetkapcsolattal. A finn oktatáspolitikai kiemelt területe a tanulók megtanítása a civil társadalomban való aktív részvételre, az önálló vállalkozói létre, és az információs társadalomban való biztos eligazodásra. Ezt biztosítandó jelentős összegeket áldoznak a felnőtt oktatásra és a szociálisan lemaradó családok gyerekei esélyegyenlőségére, különösen az oktatási időn kívüli időtöltést és a családi élet és a munka összhangjának megteremtését figyelembe véve.⁷⁴ A minisztérium Pszichológiai Osztálya(!) és a Turku Egyetem Tanulmányi Kutató Központja összefogásával olyan programot (KiVa Koulu) indítottak el iskolásgyerekek között, mely a gyerekek közötti szociális összetartó erőt fejleszti, és azt a hatást éri el, hogy minden tanuló felelős mindenkinek a jólétéért és kellemes közérzetéért. Ez a program természetesen kiterjed az országba érkező bevándorlók gyermekeire is, és részt vesz benne minden tanuló, tanár és az önkormányzatok. Ennek eredménye, hogy a tanulók általános teljesítménye között nincs jelentős különbség, akár nemzetiségüket, lakóhelyüket, iskolájukat vagy társadalmi helyzetüket vizsgáljuk. A kötelező 9 évig tartó alapkülső képzést a gyerekek 7 éves korukban kezdik, és 99,7%-uk elvégzi az általános iskolát.

⁷³ Libraries in Finland / Undervisningsministeriet (Ministry of Education)

⁷⁴ Evaluation of virtual university networks in Finland / Timo Aarrevaara, p.12-13.

A nemzetközi összehasonlító vizsgálatokban a finnek az utóbbi 10-15 évben mindig az élen járnak, és ez nem kizárólag a jó oktatási tanterveknek, lelkes tanároknak és a kiváló minőségű oktatási segédeszközöknek köszönhető. A finn oktatáspolitikai legnagyobb érdeme, hogy az esélyegyenlőséget mindennél fontosabbnak tartja, és minden olyan projektet, programot és szolgáltatást támogat, ami a kulturális sokszínűséget szolgálja, és mindenki számára azonos hozzáférést biztosít a kulturális forrásokhoz. Az Oktatási Minisztérium különböző osztályai megosztják egymás között a feladatokat, ki-ki felel a kisebbségek esélyegyenlőségéért, a multikulturalitásért, a fizikai vagy szellemi nehézségekkel élők jogaiért vagy a szükséges források és a döntések meghozataláért.

Mind a közszolgáltatásokat, mind pedig az oktatást és kulturális, művészeti eseményeket úgy szervezik meg, hogy azokat a társadalom minden rétege aktívan igénybe tudja venni, és az egyén részvétele a társadalmi kreativitást fokozza. Finnország jelenlegi fő célkitűzése a bevándorló rétegek rugalmas és hatékony integrációja a finn társadalomba saját kulturális identitásuk megtartása mellett.

A minisztérium számos projektet, akcióttervet és stratégiát támogat ezen elvek megvalósítása céljából. Az iskolák információs technológiai ellátottsága kitűnő, így Finnországban a virtuális tudományos, oktatási és kulturális hálózatok kiépítése viszonylag egyszerű, és emellett népszerűek is. A *Netlibris* egy irodalomkedvelő gyerekeknek és középiskolásoknak kidolgozott internetes klub.⁷⁵ 1997-ben eredetileg Matilda néven vezették be a projektet Finnország második legnagyobb városának, Espoonak hat iskolájában abból a célból, hogy a tehetséges, olvasni szerető gyerekek, különösen a lányok számítógéphasználati képességeit erősítsék, és olvasásszeretetüket társaik javára fordítsák.

Kigondoltak és létrehoztak egy információs technológiai projektet, ami távoktatás formájában, személyre szabott konzultációk útján kombinálja a csoportos munkát és az egyéni fejlődést. A jól és sokat olvasó diákokat még több olvasásra készíti, akik egy hálózati közösséggel megoszthatják élményeiket és olvasmányokat ajánlhatnak a többieknek, célokat tűzhetnek ki mint kezdeményezők, maguk is megtervezhetik, milyen olvasáskiegészítő tevékenységeket csinálnának szívesen együtt a többiekkel. A jobbkat még az a kitüntetés is érheti, hogy segítenek a projektben részt vevő tanároknak társaik előmenetelének értékelésében. A részvételi lehetőséget ki kellett érdemelni, az anyanyelvoktatással foglalkozó tanár választotta ki a megfelelő tanulókat. Ez a projekt ebben a formában már nem működik tovább.

2001 óta Netlibris a neve, és már nem csak a tehetséges lányok, hanem 7-20 éves korig minden tanuló részt vehet benne. A Netlibris projektben nem minden iskola vesz részt, de az oktatási minisztérium támogatja a részt vevő iskolákat. A munka három korcsoportban folyik: továbbra is Matilda csoport a 7-11 éveseké, a 12-15 évesek a Sinuhe irodalmi körökben olvasnak, és az Odysseia a 15-20 éves korúaké. A gyerekek igen sokat dolgoznak, el kell olvasni a választott könyveket, olvasónaplót készítenek, egymással rendszeresen megvitatják a tapasztalataikat az internetes fórumokon, és havonta egyszer személyesen is találkoznak a virtuális csoport többi tagjaival. Az első két korcsoport, a Matilda és a Sinuha anyagának egy része a finn anyanyelv és irodalom tananyagát

⁷⁵ Netlibris literature circles, p.1,5-8.

tartalmazza bővített formában, a két felsőbb csoportban való részvétel fakultatív, és anyagaikat a tanárok határozzák meg.

A tanulók az interneten keresztül hetente virtuális irodalmi vitákban vesznek részt, melyeket mindig más tanár moderál. A köztes időben pedig egyénileg és csoportosan is folyik a munka: olvasnak, olvasónaplót készítenek, az olvasmányaikhoz kapcsolódó kutatásokat végeznek. Szabadidejükben nagyon sokat kell olvasniuk, hogy időben elkészüljenek a feladatokkal, és sokszor az elolvasandó könyvből sincs elég példány, várni kell rá, mégis a gyerekek ezeket a tanulóközpontú órákat szeretik a legjobban, mert felszabadultak, elmondhatják véleményüket, fejleszthetik vitakészségüket, mindeközben pedig megtanulják tolerálni mások véleményét vagy meggyőzni egymást. Megtanulnak analitikusan gondolkodni, és egymást tisztelni. Az internet segítségével még az egyébként szégyenlős és befeléforduló gyerekek is bátrabban megnyílnak. Létrejön egy csoport, mely a közös munka során igazi közösséggé formálódik.

A Netlibris igen kemény munkát követel meg a diákoktól, ezért a „haladó” Matilda csoportba felvétel révén lehet bekerülni, és ennek legfőbb követelménye a rendszeres olvasás és annak szeretete. Más tantárgyakból is erősnek kell lenni, mert a pluszmunkákat és az irodalmi körök találkozóit iskolaidőben tartják, ez sok utazással jár és a mulasztott órák anyagait is pótolni kell.

A szülők és a tanárok egyöntetűen a projekt pozitív hatásáról számoltak be: a Netlibris-gyerekek sokkal önállóbban gondolkodnak, olvasási kultúrájuk fejlődik, témaválasztásuk gazdagodik, kommunikációs készségük és nyitottságuk jelentősen jobb hasonló korú társaiknál.

A tanárok rendszerint anyanyelvi és irodalomtanárok, de csak az irodalom szeretete és a diákközpontú tanítási elv az alapkövetelmény az irodalmi körök vezetéséhez. Minden egyéb készséget, a viták moderálását, a tanulók egyéni haladásának követését és irányítását, és a kommunikációs gyakorlatot tréningenken megtanulhatják. A már képzett tanárok lelkesen tanítják be az újakat, és egyre több tanárt és iskolát vonnak be a munkába.

A Netlibris-gyerekek szülei igen büszkék az iskolájukra és annak innovatív jellegére, és nemcsak általános társadalmi elismertséget vívott ki magának ez a kezdeményezés, hanem már működése elején, 1999-ben megkapta a Microsoft Road Ahead Prize Award és az International Reading Association Prize kitüntetések. Ez bizonyítja, hogy a projekt mindkét alapvető célkitűzését, a számítógépes képességek fejlesztését és az irodalomoktatás korszerűsítését, az olvasásfejlesztést is képes elérni. Folytatását a tanárok hite és elkötelezettsége, mindennapi eredményeik, technikai oldalról pedig a számítógépes rendszer fenntartása garantálja.

2000-ben a Netlibris megkezdte nemzetközi hódítását is, elsősorban Skandináviában és Észtországban. A módszer igen könnyen átvehető és a számítógépes technika biztosítása ma már egyre kevesebb országnak jelent problémát a mindennapi oktatásban. Az országok közösen rendeznek tanártovábbképzéseket, és a finn szakemberek szívesen segítenek más országok saját „Netlibris” projektjei kidolgozásában, tanácsadásban. Az internet

segítségével több ország olvasóköre összekapcsolódhat, a közös nyelv leggyakrabban az angol.

Svédország olvasási kultúrájának hagyományai szintén a demokratikus mozgalmakban, a társadalmi egyenjogúságért vívott harcokban gyökereznek⁷⁶. A huszadik század elején a szegényebb társadalmi rétegek a középosztállyal és a burzsoáziával azonos jogokat akartak szerezni maguknak, és ennek kulcsát a tudásban, a kultúrában és a műveltségben látták. Ekkor alakultak sorban a nép könyvtárai, melyek a magas szintű irodalmi műveltség és tudás megszerzésének letéteményesei voltak még a felnőttek számára is. Ezek a könyvtárak 1905-ben kaptak először állami támogatást, és a felnőttoktatás hagyománya is ebben az időszakban alakult ki.

A svédek hagyományosan jó és igényes olvasók, de ezeket a pozitív hagyományokat is veszélyeztette a 20. szd. szabadkereskedelme. A svéd könyvtárak hősiiesen állták a versenyt az országba begyűrűző amerikai lektúr- és ponyvairodalommal szemben, de az első könyvtárhasználati felmérések a „60-as években kimutatták, hogy az olvasók 75%-a már a populáris irodalmat kedveli és kölcsönzi. A nemzeti közmegegyezés egyre erősödött a „70-es évek végére: a svéd nemzeti főkönyvtáros tartott a társadalom kulturális elszegényedésétől, a svéd kiadók tiltakoztak a könyvek szabad versenybe bocsátása ellen, a szerkesztők attól féltek, hogy az egyes kiadók mammutvállalatokká növekedése a kisebb kiadók halálát okozza. A könyvtárosok egyre gyakrabban idézték a norvég példát: lám, ott a könyvtárak ingyen kapják meg a frissen kiadott példányokat a kiadóktól, természetbeni állami támogatásként. A szépirodalmi szerzők és újságírók tudatos ízlésrombolással vádolták a könyvtárakat. A kiadók tiltakozásuk egyik eszközeként létrehozták a minőségi könyvek irodalmi klubjait.

1975-ben a svéd kormány végre döntést hozott, hogy a minőségi olvasnivalót a könyvtárak csökkentett és szabott áron kaphatják meg. 25 év elteltével, 2001-ben pedig határozatot hozott az ingyenes könyvellátásról. 1997-ben Svédországban is megszületett a könyvtári törvény, mely szerint minden önkormányzat köteles közkönyvtárat fenntartani, és a könyvtárak elsődleges feladata az olvasás promóciója és fejlesztése.

A svéd National Council for Cultural Affairs (a svéd Nemzeti Kulturális Tanács) 5 évente elvégzetteti a 9–79 éves korosztály körében a kulturális szokások és olvasási képességek felmérését; a svédek büszkék olvasási hagyományaikra, és szeretnék megőrizni azokat. A legutóbbi vizsgálatok szerint a svédek 80%-a könyvolvasó, és a felmérés évében a vizsgált korosztály 70%-a megfordult valamelyik könyvtárban. Az általános nemzetközi trendek, bár tompítottan, de itt is jelentkeznek, a nők többet olvasnak, mint a férfiak és a nagyvárosokban többen látogatják a könyvtárakat, a magasabban kvalifikáltak szintén többet olvasnak. Az alapfokú képzést befejező fiatalok 20%-ának nem megfelelő az olvasási vagy írásbeli kommunikációs képessége.⁷⁷

A minőségi irodalom olvasására még mindig igen sokat adnak; a svéd Kulturális Tanács a könyvtáraknak ingyenesen szétosztandó könyvek szigorú megválogatásával irányítja is az olvasói ízlést. Vannak az olvasásnak szakmától független apostolai is. A Jönköping-i

⁷⁶ IFLA: Reading research in Sweden / Catharina Stenberg, p.2,4

⁷⁷ Ld. uo., p.1.

Kereskedelmi Főiskola egyik MBA (Master of Business Administration) professzora elégedetlen volt tanítványai olvasási képességeivel, és a képzés időtartamára előírt 120 szépirodalmi olvasmányt a leendő bankárok, alkuszok és kereskedők részére.⁷⁸

Az olvasás „nemzeti ügy”, a demokrácia védelmét szolgálja. Az *Olvasó Mozgalom*, bár nem központi kezdeményezés, igen sok intézmény: könyvtárak, a svéd Királyi Könyvtár, a kiadók, könyvkereskedők és a felnőttoktatással foglalkozó cégek is támogatják.

Norvégiában hasonlóan magas színvonalú az olvasási kultúra és az annak megóvására tett erőfeszítések. A PISA- és PIRLS-felmérések itt is kimutatták a jellemző olvasási trendeket, melyek közül számukra a fiatal fiúk olvasási magatartása, illetve nem-olvasása volt a legijesztőbb⁷⁹.

Norvégiában szintén minden önkormányzattal rendelkező helységnek van könyvtára, az iskolák könyvtárai is megfelelően ellátottak és a diákok rendszeresen használják is azokat, olvasási képességeik a nagy átlagot tekintve megfelelőek. A családi indíttatás is jó – összevetve a többi európai ország olvasási teljesítményével. Mégis, a fiúk tizenéves korukra követik a férfias szokásokat: autós és számítógépes magazinokat, napilapokat és képregényeket olvasnak, az érzelmeiket és a művészet iránti szeretetüket nem szívesen mutatják ki. Vannak persze „olvasó” fiúk is, de ők láthatatlan szubkultúrát alkotnak. Olvasmányaikat szeretik maguk kiválasztani, se tanár, se könyvtáros ne próbálja meg befolyásolni őket, és főleg ne keltsen szenzációt, ha olvasnak. Itt az olvasás intimitása, és a tizenéves korosztály érzékenysége kerül előtérbe. A norvég könyvtárosok véleménye szerint ezeket figyelembe kell venniük a könyvtárosoknak, amikor a veszélyeztetett társadalmi csoportok olvasáshoz szoktatására, visszavezetésére projekteket terveznek. Tapintatosan, a dolog lényegét nem hangsúlyozva, sokszor az olvasást álcázva kell programokat tervezni. Igen fontos a könyvtári állomány tudatos építése és elrendezése az egyes olvasói rétegek olvasmányválasztásának figyelembevételével. Aki azt szeretné, hogy békén hagyják, azt békén kell hagyni, de minden más módon segíteni kell a számára megfelelő olvasnivaló megtalálásában. Ha a kiskamaszok nem szívesen mennek be a könyvtárba, akkor legyen a tantermekben is könyv, amiből választhatnak, lehetőleg minél változatosabb és gyakran cserélődő állománnyal.

És főleg ne érezzék, hogy ők most egy projekt célcsoportja!

Dániában az utóbbi évek legsikeresebb olvasásfejlesztési akciója a *Storymobile – Mesemobil*.⁸⁰ Dániában a gyermekgondozási központok 1–9 éves korig fogadják a gyerekeket, magukban foglalják a magyar bölcsődei, óvodai és iskolai napközi szolgáltatásokat. Mivel Dániában is mindkét szülő dolgozik, ezeket a központokat szinte minden család igénybe veszi. Hasonlóan a magyar óvodákhoz, itt is szerveznek foglalkozásokat a gyerekeknek, ám a csendes, meghitt mesedélutánok, bábozások lassan kiszorulnak a napi rutin köréből a központok egyre fokozódó zsúfoltsága és zajossága miatt.

2003-2004-ben a dán kormány olvasásfejlesztési kampányba kezdett és a pályázati pénzeket elsősorban a gyermek olvasási programokra szánta. Vaerlose dán város

⁷⁸ IFLA: Reading research in Sweden / Catharina Stenberg, p. 5.

⁷⁹ IFLA: Reading and non-reading among male juvenile Norwegians / Morten Haugen, p. 1.

⁸⁰ IFLA: The Storymobile : a trailer designed for reading stories aloud and storytelling / Lena Murmann Jensen, p. 2, 5.

közkönyvtárának könyvtárosai és önkormányzati dolgozói azért pályáztak, hogy közös erőfeszítéssel létrehozzanak egy csendes, kikapcsolódásra, mesemondásra alkalmas teret a gyerekeknek. Az elnyerhető összegből (12 000 euró) nem álmodozhattak új épületről, gazdagon berendezett gyerekkönyvtárról, viszont egy kerekeken guruló jármű – mely az alkalomnak megfelelően van berendezve, oda gurul, ahol szükség van rá, és 8-10 gyerek és egy óvodai pedagógus befogadására alkalmas, – az éppen a célnak megfelelő lenne. Így született meg a Storymobile ötlete.

A projektbizottság 3 óvodai pedagógusból, egy gyermekpszichológusból és két könyvtárosból állt. Az áruk és működtetési költségek figyelembevételével vásároltak egy konténeret, melyben 12 ember elfér, egy jó kényelmes karosszéket a mesemondónak, a gyerekeknek matracokat, mesealakokat megszemélyesítő bábokat és babákat és természetesen könyveket. A városi önkormányzat Közmunka Bizottsága biztosította a munkásokat, akik bevezették az áramot, beszerelték a fűtést, kifestették és egy belső tervező irányításával kicsinosították a belső teret. Mi több a Storymobile pontos időbeosztás szerinti mozgását is vállalták. A projektvezető könyvtáros végigjárta azt a 15 gyermekgondozó központot, melyek a projekt kísérleti részében részt kívántak venni, és felmérték a helyi igényeket, a speciális témákat és az óvodapedagógusok ajánlásait vagy időpontokra vonatkozó kéréseit. A bejárandó útvonal és az időbeosztás alapján hálótérket készítettek, hogy a Mesemobil legalább kéthetente minden gyermekcsoporthoz eljusson. Ez nem volt kis feladat, hiszen naponta 6-7 csoportot tud meglátogatni a mobil, és a meghitt, nyugodt mesekörök 6-8 gyerekből állnak.

A projekt beindítása előtt az óvodapedagógusokat több alkalomból álló tréningen oktatják ki a hangos meseolvasás fortélyaira és a Mesemobil legjobb kihasználási lehetőségeire. Önkéntesek is segítik a Mesemobil-szolgáltatást – ők rendszerint nyugdíjas pedagógusok –, akár a mesemondásban, akár a gyerekek körüli egyéb teendők ellátásában.

A Storymobile-t 2004 márciusában ünnepélyes megnyitó ünnepségen vehették a kicsik a birtokukba, és az ünnepség végén a traktor nagy ünneplés közepette húzta végig Vaerlose főutcáján. Azóta több száz kilométert tett meg a városban, és működése első évében 15 gondozóközpontot látogatott rendszeresen. 2005-ben már 15 helyre járt visszatérően, és már olyan intézmények is igénybe vették, ahol egyébként lett volna megfelelő hely és idő a mesefoglalkozások megtartására, de a gyerekek egyszerűen kikövetelték maguknak ezt az élményt.

A gyerekek maguk is irányítják a „mesemondó szolgálatot”: ők pontosan emlékeznek arra, hogy előző alkalommal ki, melyik mesét mondta el, és mit ígért a következő mesedélutánra. 2007 januárjától Vaerlose és a közeli Farum városka közigazgatási egyesítése után a szolgáltatás kijár a farumi gyerekeknek is.

3.5.3. Németország

Németországban az egyes szövetségi tartományok teljes pedagógiai önállósággal rendelkeznek az anyanyelvi oktatás terén, mely az olvasás, a szövegértés- és alkotás, produktív

gondolkodás és a tanulók értékrendjének kialakítására hivatott, nincs jelentős eltérés az egyes tartományok között⁸¹.

A gyerekek az olvasást, a szövegértési alapkészséget és a nyelvtant a 9. osztályig elsajátítják. Innen a némettanítás keretében a fő hangsúly az irodalmon van. A tanár kezét viszonylag kevés kötelező anyag oktatása köti meg, a tantervekhez kapcsolódó ajánló jegyzékből csak annyi művet kell választania, amennyinek feldolgozását az óraszám felében győzi a tanulóival. Évente két kötelező olvasmány van, de amit kézbe vesznek, azt olyan alapossággal elemzik, hogy a tanuló bármikor, bármilyen művet képes legyen valódi, értő olvasóként szellemi birtokába venni. Nincsenek kötelezően elsajátítandó irodalmi korszakok és alkotók, de ismerik Goethet és Schillert. A végzősöknél viszont kötelező megismerkedni kortárs szerzők műveivel, műfaji megköttetés nélkül. Alapszinten irodalomtörténetből a német irodalom legfontosabb szakaszait kell a diákoknak megismerniük, emellett az alapvető műfajokat, költői, írói eszközöket korstílusok jegyeit is.

Aki német fakultációt választ, annak a német irodalom fejlődéstörténetét és a művek keletkezésének történelmi összefüggéseit, tartalom és forma adott korszakra jellemző egységét is tudnia kell. Itt már követelmény a szakirodalom és szakkönyvek használata, az önálló, alkotó elemzés.

A tanárokat alapos tanári segédkönyvek igazítják el; a követelményrendszert az határozza meg, hogy mi a cél, és ennek megfelelően készíti fel a tanulót.

A diákok felkészülését nagyon jó tankönyvek segítik; az érettségi vizsga előtt több dolgozatot is meg kell írniuk, melyet nemcsak saját tanáraik bírálhatnak el.

A tanulók gimnáziumi éveik alatt szakkönyvek és non-fiction szövegek elemzésével is foglalkoznak, ezek feldolgozásánál az érvelési technikákat, a kijelentés-cáfolat összefüggéseit és az olvasottak kritikai értékelését, bírálatát is elsajátítják.

Nem tanulnak nagyon sok német szerzőről, és nagyon sok gyengébb irodalmat olvasnak el, de Németországban értő olvasókat nevelnek, akik adott témáról, olvasott műről vagy nem irodalmi szövegről is véleményt tudnak alkotni és a tartalmát el tudják helyezni a világról alkotott ismereteikben.

3.5.4. A tengerentúlról: Japán és az Egyesült Államok

Japánban is azt a szemléletet képviselik a szakemberek, hogy minél korábban és minél szervezettebb körülmények között tesznek lépéseket az olvasási készségek fejlesztésére, az annál hatásosabb.

Számunkra, akik a latin írásbeliségben nőttünk fel, talán meglepő, hogy a japán írásjeleket, melyek hangzóalapúak, nem nehéz elsajátítani és megtanulni olvasni. Aki ismeri a 46 betűt, az tud olvasni, Japánban szinte a lakosság egésze írástudó.⁸² Mégis, olvasási problémák Japánban is vannak. A mindenki előtt ismert, száguldó tempójú technikai fejlődés kitermelte számítógépes játékok, a televízió és számos más elektromos és technikai játék elvonja a japán gyerekek figyelmét az olvasástól. Az alsótagozatos gyerekek

⁸¹ Irodalomtanítás Németországban / Rab Irén, p.93-94.

⁸² The growing trend of Reading Movements in Japan: ... / Adachi Sachiko, p.2.

15%-a, a felsőtagozatosok 55,3%-a és a középiskolások 69,8%-a nem olvas egyáltalán könyvet. Ezek ijesztő adatok, de olvasási felmérések azt is megállapították, hogy a japán gyerekek szinte teljesen ráhagyatkoznak tankönyveik állításaira, nem bocsátkoznak a szerzőkkel vitába, önálló kritikai érzékük és vitakészségük, érvrendszerük nincs. Ennek okát sok japán szociológus azzal magyarázza, hogy a 20. szd. elején a nyugati tudományok és filozófia felé nyitás nagyon gyors és kritika nélküli volt és a teljes elfogadáson alapult. A szépirodalmi művek elemzésekor a gyerekek sokszor hagyatkoznak beleérző képességükre, mely a japán társadalomban a szociokulturális örökség része, és a századokon át tartó kulturális és gazdasági izoláció eredménye. A gyerekek sokszor követik saját érzelmeiket, ahelyett, hogy a logikai folyamatokat követnék és elgondolkodnának az olvasottakon. A tanárok nem nagyon bátorítják a tanulókat más források felderítésére, megelégszenek a kötelezően előírt tananyag visszakérdezésével, s bár a diákok teljesen tisztában vannak az iskolai könyvtárak létezésével, a kölcsönzési renddel, nem használják azokat.

Az 1990-es évekre a japán kulturális kormányzat előtt is nyilvánvalóvá váltak ezek a problémák, és azzal is tisztában voltak, hogy elsősorban a társadalmi mentalitást kell változtatni. A szülők gyermekeik iskolába lépésekor felhagynak a meseolvasással, mert nem akarják a tanárt megbántani azzal, hogy beleszólnak oktatói tevékenységébe. A kormány emelte az iskolai könyvtárosok létszámát, de olvasásfejlesztési tevékenységük kiterjesztését gátolja a tanárok teljes bizalma a tankönyvekben.

Talán ez a japán gondolkodásmód készítette a kormányzatot az alábbi módszerek bevezetésére:

- Minden gyerek, minden nap magával hozza az iskolába az általa választott könyvet, és a tanórak megkezdése előtt 10 percet olvas magában. Ez a tízperces csend kicsit lehiggasztja a gyerekeket, és kedvező atmoszférát teremt az oktatáshoz. Az ehhez szükséges időt a tanároknak meg kell teremteniük és az óra-rendbe be kell illeszteniük.
A rendelet alapötletét egy magán-középiszkola tanára adta, aki saját diákjait próbálta az olvasás segítségével felvidítani, és a gyengébb tanulóknak is élményt adni az iskolában. Tapasztalatait egy könyvben publikálta 1993-ban; sok tanár követte, és ma már országosan elfogadott módszer arra, hogy az olvasás tevékenységét megszoktassák a gyerekekkel.⁸³
- Annak érdekében, hogy a gyerekek kritikai érzékét és vitakészségét fejlesszék, a japánok egy spanyol irodalmi animációs módszert kezdtek el alkalmazni, mely 75 tevékenységet, játékot foglal magába. Japán tanárok, könyvtárosok és szülők továbbfejlesztették az ötletet, és a módszert alkalmazó tanárok és könyvtárosok egyre többet és többet *akarnak* olvasni. A rávezető tevékenységek megtanítják őket arra, hogy az olvasottakból mit kell értelmezni, és a saját társaikkal meg is tudják a saját értelmezéseiket vitatni. Ezt a módszert a hosszan élő japán tradíciók miatt nehezebb elfogadtatni a tanárokkal, de aki elkezdi, csodákat tud tenni a diákokkal.

⁸³ The growing trend of Reading Movements in Japan : ... / Adachi Sachiko, p.4.

- A hangos olvasás nem szakadhat meg a gyermek iskolai tanulmányainak megkezdésével: szülőket invitálnak az iskolába, hogy hangosan olvassanak a gyerekeknek a tanítási időn kívül. Ezt legtöbb helyen a szülői munkaközösség megszervezi, a szülők felváltva járnak be az iskolába, és 20 percen át hangosan olvasnak a szülők által közösen kiválasztott könyvből. Sok helyen a tanár is besegít a könyv kiválasztásába. A felolvasás idejére az „ügyeletes szülő” felel az osztályért. Ez a módszer nemcsak az olvasás iránti érdeklődés felkeltésének tesz jót, hanem segít abban, hogy tanár és szülő közelebb kerüljenek egymáshoz, és diákok olyan témákkal is megismerkedjenek, amikkel saját családi környezetükben vagy az iskolában nem találkoztak volna, valamint segít az egymás iránti tolerancia kialakításában is.

Az iskolai olvasás és irodalomtanítás ezeket az új módszereket már felhasználja az új tanmenetek kialakításánál és épít is rájuk. A 2002-2003-as tanévtől kezdve az etikai-érzelmi nevelésre törekvő irodalomoktatás helyett kreatív, képességfejlesztő irodalomoktatást vezettek be. A kulturális kormányzat szeretné a japán olvasási készségeket és az új olvasásértelmezési módszereket ötvözni, hogy a japán felnövekvő generáció minél nyitottabb, egymást értőbb és műveltebb legyen⁸⁴.

Az **Amerikai Egyesült Államokban** is a 80-as évek vége felé kezdték észlelni az olvasási tevékenység hanyatlását, elsősorban felnőttek körében. A könyvolvasó felnőttek, akik regényeket, verseket, színdarabokat és novellákat olvasnak, az Államokban a lakosság kevesebb, mint felét teszik ki. A szakirodalmat is figyelembe véve a felnőtt lakosság 57%-a olvas valamilyen könyvet. Olvasáskutatók a csökkenő tendenciát olyan erősnek érzik, hogy azt jósolják, az irodalom olvasása fél évszázadon belül el fog tűnni.⁸⁵ Pedig az olvasás és az életen át tartó tanulás és továbbképzés társadalmi és gazdasági jelentőségére amerikai szociológusok, állami és magán kulturális szervezetek is igyekeznek felhívni a figyelmet.

Szakemberek egy része úgy látja, hogy a felnőtt lakosság fele rendelkezik olyan szintű olvasási képességekkel, ami magasan kvalifikált munka ellátásához megkívánt. A munkához szükséges képességek pedig csak az olvasáson keresztül fejleszthetők.

Az olvasásfejlesztés szükségességét más irányból megközelítők pedig az állampolgárok elkötelezettségének, társadalmi beilleszkedésének kulcsát látják a magasabb szintű olvasási kultúrában.

Az állami kulturális vezetés három fő célkitűzéssel indul harcba az olvasási kultúra hanyatlása ellen:

- Az olvasási kultúra infrastruktúrájának fejlesztése hálózatok és partnerkapcsolatok kialakításán keresztül, kapcsolatok erősítése az állami könyvtári rendszerrel és irodalmi szervezetekkel, kulturális ügynökségekkel és kiadókkal, a kormányzati és helyi önkormányzati költségvetés felhasználásával

⁸⁴ Mit ér az ember, ha magyartanár? / Domokos Zsuzsa, p.80.

⁸⁵ State efforts to promote reading and literary activities ... / National Governors Association, p. 2.

- A meglévő olvasási/kulturális tőke kihasználása a helyi hírességek, népszerű írók, sportolók, művészek közreműködésével. A kormányzók rangjukat, személyes befolyásukat kölcsönözzék az olvasás népszerűsítéséhez, könyvek bemutatásához
- Közösségek bevonása az olvasásfejlesztési tevékenységekbe, nemcsak a könyvtárakon keresztül, hanem a munkahelyek, kulturális központok és a humanitárius központok bevonásával.

A National Endowment for the Art (Nemzeti Művészeti Alapítvány) szerint nem új infrastruktúrát kell kialakítani, hanem a meglévő szervezeteket, idegenforgalmi irodákat, művészeti egyesületeket, humanitárius központokat, az iskolán kívüli gyermek- és felnőttoktatást kell erősíteni. A szervezetek közötti koordinációt tovább kell fejleszteni, a pénzügyi forrásokat az olvasásfejlesztési tevékenységekre összpontosítva kell elosztani.

Minden egyes államnak van *Könyves Központja*, mely a Library of Congress szakmai irányítása mentén dolgozik és irodalmi programok, könyvbemutatók, könyvfesztiválok és olvasókörök szervezése a feladata. Sok központ ezek közül könyvtárként is üzemel vagy a helyi önkormányzati könyvtárral kellene szorosabbra fűznie a kapcsolatát.

A munkaügyi fejlesztő központok, melyek a dolgozó közösségek továbbképzéséért felelősek a munkahelyeken promócionálhatnak az olvasást és az élethosszig tartó tanulást.

Mind a könyvtárak, mind pedig a helyi önkormányzatok szerveznek családi programokat, ezekben erősíteni kell az olvasásfejlesztést szolgáló eseményeket. Az önkormányzatok oktatási és emberjogi osztályai rendelkeznek speciális költségvetési forrásokkal, amit a No Child Left Behind Act (saját fordítás: *Gyermek nem maradhat magára* törvény) vagy a Temporary Assistance for Needy Families Grant (saját fordítás: *Átmeneti segítség a rászoruló családoknak* alap) törvényi garanciái biztosítanak. Ezen források egy része felszabadítható az olvasásfejlesztési tevékenységekre, sőt ez a törvényszabta tevékenységekbe egyenesen belevág. A kórházak és egészségügyi központok szintén népszerűsíthetnék az olvasást, ez hasznossága mellett erősítheti a páciens és a doktor kapcsolatát, csökkenti a beteg feszültségét és nyugtatóan hat az idősebbekre is.

A művészeknek, íróknak megpályázható ösztöndíjakat úgy tervezik kiírni, hogy a művészek a támogatás elnyerése fejében szervezzenek közösségi programokat, ők maguk is vegyenek részt a közösség fejlesztő tevékenységében. A művészeti ügynökségek kiadókat és szerkesztőket biztosítanak cserébe, segítségüket ajánlják fel a művészeknek egy jól működő hálózat kiépítésében, valamint lehetőségeket nyújtanak konferenciákon való részvételre. Szeretnék a művészeket és a helyi közösséget egymáshoz közelebb hozni, és művészeti tevékenységüket az egész közösség javára fordítani. Az irodalmi tehetségek kiválasztásába, jelölésébe és díjazásába be kell vonni a helyi lakosságot. Az ünnepek kapjanak nagyobb publicitást, és vegyenek részt az amatőrök részére rendezett irodalmi versenyek lebonyolításában, a pályázatok elbírálásában. Az irodalom váljon láthatóbbá.

A kormánytervezet javasolja a könyvtárak és helyi munkaügyi szervezetek, művészeti tanácsok és humanitárius szervezetek szorosabb együttműködését. A lakosság egészségének legyen lehetősége az egyetemi információs forrásokhoz, nyomtatott anyagokhoz hozzá-

férni. A munkaügyi központok segítsenek a könyvtáraknak az irodalmi események megszervezésében, az írók meghívásában, a promóciós anyagok előállításában, a meghívott előadókkal kössenek szerződést, stb. A híres írók közül többen ingyen is eljönének egy-egy író-olvasó találkozóra, ennek a lehetőségét is ki kell használni.

Egyes kormányzóknak vannak kinevezett „udvari költői”, írói; ők kapjanak országos lehetőséget irodalmi körutakra, felolvasó turnékra a művészeti tanácsok közös támogatásával.

A polgárokat be kell vonni saját helytörténetük megismerésébe, vegyenek részt kollektív felolvasási programokon. Az írókat sokszor foglalkoztatja saját környezetük egy-egy kiemelt problémája, ezt megírják könyveikben, de még jobb lenne ezt közösen megvitatni akár egy könyv megjelenése kapcsán is.

A lokálpatrióta írók megérdemelnek rádiós műsorsorozatokat, hangos bibliográfiákat, „irodalmi térképeket”. Amerika még mindig a nagy lehetőségek hazája, de a nagy távolságok miatt ma már az interneté is. Számos irodalmi portál kínál a drámaírástól kezdve a többnyelvű könyveken át az irodalmi animációig számtalan programot.

A programajánlások közül kiemelkedő jelentőségű a családi olvasási programok támogatása. A gyermekek fejlődésére egyértelmű a pozitív hatása, és a szülők is kimutathatóan hosszabb ideig vesznek részt benne, mint a felnőttek számára szervezett bármilyen más irodalmi programban. Megváltoztatja az oktatással kapcsolatos nézeteiket, írásbeli képességeiket, részvételi aktivitásukat gyermekeik iskolai életében, sőt még elhelyezkedési lehetőségeikre is kihatással van. Külön hangsúlyt kap az apák bevonása az irodalmi tevékenységbe, mert ez különösen pozitívan hat a gyermekek későbbi iskolai teljesítményére.

Sok államban nemcsak szórakoztató együttléteket szerveznek a családok számára, hanem az olvasás jelentőségét hangsúlyozó tréningeket is tartanak a szülőknek. Megtanítják őket, hogy milyen könyveket, mikor adjanak a gyerekek kezébe, és mit olvassanak együtt.

A célkitűzések eléréséhez ajánlott javaslatok többsége már megvalósult és bevált egy-egy államban, tartományban vagy még ennél is kisebb területen. A kormány az ajánlásaival inkább jó példát akar mutatni, és ötleteket kíván adni a helyi források gazdaságosabb és célszerűbb felhasználására. Egy erőteljesebb társadalmi összefogásra hívja fel a különféle szervezeteket, kulturális intézményeket, egyetemeket, munkáltatókat a kiegyensúlyozottabb, versenyképesebb közösségek létrehozása érdekében.

4. Következtetések – az eddig elért eredmények értékelése

A hazai és a külföldi példák egyaránt mutatják, hogy az olvasási készségek és az értő olvasás jelentőségét minden állam felismeri, attól függetlenül, hogy a gazdasági fejlettség milyen fokán áll. A problémakör megközelítése és orvoslása már erőteljesen függ a kulturális gyökerektől:

- az állami kulturális vezetés is felismeri-e az olvasásfejlesztés jelentőségét és erkölcsileg és anyagilag az ügy mellé áll,
- hajlandó-e a kultúrpolitika az alulról jövő szakmai kezdeményezéseket elismerni és támogatni,
- felismerik-e a PR-ranggal rendelkező politikusok, társadalmi hírességek, művészek, hogy ezt a hatalmat nemcsak földi javak reklámozására lehet használni,
- kialakult-e az állami mecenatúra mellett egy értő és pártfogó tehetős vállalkozói réteg, aki elkötelezettségénél fogva is támogatja ezt a tevékenységet,
- milyen a társadalmi közgondolkodás; érti-e vajon a társadalom, hogy könyvtárak miért fognak össze érte,
- gazdasági vagy kulturális szempontból közelítik-e meg a problémát (a gazdasági megközelítés erősebb motiváció a probléma orvoslására).

Hazai terepen e kérdésekre meglehetősen vegyes válaszokat kapunk. Kulturális kormányzatunk tisztában van a problémával, előrelépést viszont csak több szakma összefogásával, valamint a kormány erkölcsi és anyagi támogatásával lehet elérni. Apró lépésekben haladva, felkészülten, a problémát a közoktatás, a közművelődés, az egészségügy, a könyvkiadás által együttesen „bekerítve”, egységesen kell fellépni a nem-olvasás ellen, a kulturált társadalom érdekében.

Minden kezdeményezés, akár a kulturális vezetéstől indul ki, akár helyi ötletből indul, mikrokörnyezetben és személyes kapcsolatok révén fejt ki hatását. Szülő-gyermek, tanár-tanuló, könyvtáros-olvasó, védőnő-szülő, a sor végtelen számú láncszeme megannyi szociális csapdát rejt magában, melyen a legkitűnőbb projekt is megbukhat. Ezért minden kulturális programot, reformot, kampányt szociális oldalról kell elkezdni felépíteni, s bár a kulturális intézmények költségvetésüket meghaladva igyekeznek e téren tevékenykedni, ebben nem szabad őket magukra hagyni. Ennek érdekében a társadalmi közgondolkodásnak kellene elsősorban megváltoznia.

A könyves szakmának stabil megrendelésre – vásárlóra lenne szüksége, aki megköveteli a minőséget, a szakma pedig színvonallal válaszol a kihívásokra.⁸⁶ Minisztériumok közös megrendelésére készülhetnének gyermek- és ifjúsági ismeretterjesztő vagy klasszikusainkat olcsó kiadásban megjelentető sorozatok. Mindezekből kapjanak kedvezményesen a közművelődési könyvtárak legalább egy-egy példányt.

⁸⁶ Az olvasásról / Orbán György, p.69.

A pedagógusképzésnek fel kellene hívnia a figyelmet arra, hogy a világ megváltozása új oktatási módszereket is kíván. Pedagógusok nemcsak oktatási intézményekben állnak felelős posztokon, hanem a médiában, kulturális intézményekben, minisztériumokban, és a társadalmi szemléletváltás minden írástudó állampolgár felelőssége.

Közoktatásunk folyamatos reformfolyamatban él. Talán ha a tantermekben „kicsit kevesebbet markolnánk, de többet fognánk” a tanulnivalóból, az életre felkészítő tudásból, jót tenne az egész társadalomnak. Talán, ha az iskola több tanuláshoz kötődő élményt adna, nem lenne ennyi stresszelt, magatartászavarokkal küszködő gyerek, és még az olvasás is jobban menne.

A könyvtárhasználati órákat élményszerűvé kellene tenni. Nem a használat unalmas technikai részleteivel kellene kezdeni a könyvtári ismerkedést, hanem azt a rendkívüli ismeretek gazdag tárházaként bemutatni, olyan feladatokkal ellátni a fiatalokat – minden tantárgyból, amiket csak a könyvtárban lehet megoldani. Itt a könyvtáros tanárok és a szaktanárok összefogására lenne szükség. A könyvtárosok nem vállalhatják a szakórák megtartását pl. kémiából, azt viszont igen, hogy a gyerekeket rávezetik, melyik kézikönyv vagy szakkönyv milyen információt tartalmaz, esetleg hangzó vagy multimédiás dokumentum lehetne segítség egy-egy feladat megoldásához.

Sajnos sok könyvtáros tanártól hallom, hogy maguk a szaktanárok sem látogatják az iskolai könyvtárat! Ez baj, mert így nincs, aki beküldje, bevezesse a diákot a könyvtárba. A szaktanárok nem fogadják el a könyvtárosok felajánlott segítségét, sokszor kegyesen megtűrik a könyvtárosok által szervezett programokat, könyvtári találkákat, és a kötelező könyvtárhasználati órákra leküldik a gyerekeket a könyvtárba. Nem tudják milyen lehetőségeket szalasztanak el.

A könyvtáros tanároknak a tantestület „megnevelésével” kell kezdeni, ha rá akarnak lépni a gyerekek olvasásfejlesztéséhez vezető útra.

Az is nagy előrehaladás lenne, ha a szülők jobban beleszólhatnának az iskolai nevelésbe, és nemcsak a tantermek kifestéséhez venné igénybe őket a tanintézmény. Az iskola kereshetné a szülőkkel az együttműködést, és a problémák megoldásához az ő ötleteiket is meghallgatná, felhasználhatná. A szülő is több felelősséget érezne gyermeke fejlődése iránt, és nem hagyna minden feladatot az iskolára. Nem lenne ekkora szakadék iskola és otthon között, jobban lehetne érezni, ki milyen segítségre szorul, és erősödne a kisgyermekkorban kialakítható állampolgári felelősség.

Az olvasási motiváció kialakításáért kell, és lehet is tenni, amint azt az 1997 szeptemberében indult *Olvasásfejlesztés – kritikus gondolkodás* c. program is mutatja⁸⁷. A kísérletet a Soros Alapítvány támogatásával és a Könyvtári Intézet vezetésével az ország nyolc iskolájában végezték, mind a 12 évfolyam bevonásával.

A könyvtáros szakmai lapok és a projekt vezetője több publikációban is bemutatták a program sikerességét, mégis szeretném kiemelni ennek az országos munkának egy helyi

⁸⁷ Fátum vagy próbatétel / Nagy Attila. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, p.15.

vetületét a hatvani Damjanich János Ipari Szakképzési Intézetben elért eredmények kapcsán⁸⁸.

A program kezdetén a kísérleti osztályból egyetlen gyerek volt beiratkozott könyvtári tag, de már pár hónappal a kísérlet megkezdése után lelkesen mentek a könyvtárba kutatni, még az a fiú is, akinek önbizalmát kellett növelni ahhoz, hogy átlépje a könyvtár küszöbét. Nemcsak a könyvtárral alakítottak ki bizalmas viszonyt, hanem önálló véleményformáló képességük is kialakult, sőt egymás előtt is meg mertek nyilatkozni. Szóban és írásban is választékosabban tudták magukat kifejezni, és otthonosabban mozogtak a felnőttek világában, megváltozott a viszonyuk a szaktantárgyakhoz és általában a tanuláshoz.

„Úgy vettem észre, hogy a kísérlet, azaz a sok olvasás jót tett velem. Így jobban ki tudom fejezni magam, és már nem kell félnem egy hivatalos ügy elintézése miatt, mert könnyebben megy a fogalmazás is. Biztos vagyok benne, ha befejezem az iskolát, ugyanúgy be fogok járni a könyvtárba és leveszem a polcról a matematikusokról szóló könyveket, hogy elolvassam azokat a történeteket is, amelyekre most nem jutott idő, mert nagyon szeretek olvasni” – ezek egy hatvani szakközépiskolás lány szavai.⁸⁹ Ha valamiért érdemes tanári pályára menni, akkor az ilyen szakmai elégtételért biztosan!

Vajon mikor fog a nemzeti alaptantervünkben szerepelni a kísérletben használt tantárgyközi olvasási módszer? Mikor fog helyreállni az alapfokú és középfokú oktatásban az olvasás létjogosultsága, újra elfogadtatása és megszerettetése?

Más tantárgyak és módszerek is léteznek, amik az olvasás elfogadtatását és megszerettetését segíthetik, mint például a színjátszás, a szerepjáték, mely nemcsak az olvasási és viselkedési zavarokkal küszködő gyerekek, hanem az egészségesek szociális szerepeinek megtanulásához, társadalmi beilleszkedéséhez is nélkülözhetetlen. Bár drámapedagógia több évszázada létezik – és nemcsak a tengerentúlon –, Magyarországra az 1970-es évek elején érkeztek az első anyagok, technikák, módszerek, melyek segítségével körvonalazódni kezdett a magyar dramatikus nevelés. A drámajáték együttjátszást, együttműködést feltételez, a felkészüléshez pedig olvasást, szövegértelmezést igényel. A mű feldogozása, előadása növeli a kifejezőkészséget, a megjelenés magabiztosságát és bátorságát a különböző élethelyzetekben.

Az 1995-ös Nemzeti Alaptantervben a Tánc és Dráma már mint a művészeti tantárgyakon belül alkalmazható módszer jelenik meg⁹⁰. Nincs külön meghatározott tantárgyi neve és óraszám: drámajátékként, színjátszósakkörként működtethető, tehát a lehetőség az igényes tantestületek és a tehetséges pedagógusok számára adott, de nem kötelező. A többség tanít és nevel, ahogyan tud, egy részük boldogan és felszabadultan él a lehetőségekkel, más pedagógusoktól viszont távol áll, és szorong ha drámapedagógiai feladatokat kell alkalmaznia. A drámapedagógia gyakorlata és elmélete mind a mai napig kialakulóban van – többféle irányzattal. A képzetlenebb pedagógusok számára egyszerűbb, ha amatőr színjátszásként, gyermekszínjátszásként kezelik, semmint, hogy tantárgy-

⁸⁸ „Több lettem, és gyermekem is több lesz” / Nagy Attila, p.3.

⁸⁹ Ld.uo. p.3.

⁹⁰ A drámapedagógia hazai honosodása és jelene / Gabnai Katalin, p.115-116.

közi módszerként alkamaznák egy generálisabb cél érdekében, mintegy a közösségben zajló valóságfeltáró tevékenységként. Folyik már drámatanárképzés a felsőoktatási intézményekben, igen szerény tárgyi és anyagi feltételekkel, főleg magyar- és nyelvszakos tanárok számára, sokszor lelkesedésből, ellenszolgáltatás nélkül képző egyetemi oktatókkal.

Addig, amíg tanárgenerációk sokaságától távol áll a drámapedagógia, nem várhatjuk el, hogy az általános és középiskolákban minden tantárgyat drámatechnikával színesítsenek, hogy bevonják a szülőket a foglalkozásokba, ezzel is segítve a gyerekek társadalmi beilleszkedését. Ugyanakkor, éppen a helyzet folytonos alakulása folytán, a közoktatás drámapedagógiai tapasztalatai és eredményei fokozatosan beépülnek a felsőoktatásba, de igen lassan, és csak a diszciplinára nyitott felsőoktatási tanárok pártfogásával, a színház és oktatás szakmaközi lobbizása eredményeként.

A könyvtárak több teret adhatnának a civil dráma-program kezdeményezéseknek, gyermek játszóházaknak. Ezekhez nem kell milliókat érő technikai felszerelés, a nyersanyag pedig ott sorakozik a polcokon. A nyári szünetet kihasználva a felsőoktatásban a drámapedagógiai pályára készülő pedagógusjelöltek a gyerekeknek tarthatnának nyári programokat. Sok gyerek nyári elfoglaltsága megoldódhatna, a diákoknak pedig kiváló pedagógiai szakmai gyakorlat lenne. Ha mindeközben a könyvtárosok is ellesnek szakmai fortélyokat, az már extra haszon! A Magyar Drámapedagógia Társaság szintén tudna szakmai segítséget nyújtani nemcsak a diákfesztiválok szervezéséhez, hanem könyvtári keretek között létrehozandó programok megvalósításához. Itt megint hangsúlyoznám a szülőkkel együtt szervezendő programok fontosságát, és azt már csak félve merem leírni, mennyire fontos lenne, ha minden program a fogyatékkal élők és egészségesek számára közösen lenne megrendezve. Itt kezdődne a társadalmi egyenrangúság és esélyegyenlőség, természetes folyamatában alakulna ki egymás elfogadása.

Mi könyvtárosok apró lépésekben sokat tudunk segíteni a helyzeten. A nem olvasó embereket be kell csalogatni a könyvtárba, és ehhez nagyon sok olyan programot kell szervezni, melyeket pl. a *Könyvtárak összefogása a társadalomért* c. akcióprogram keretében szerveztek. Erősíteni kell a könyvtárak és egyéb intézmények együttműködését, a könyvtáraknak mindennapjaink szerves részévé kell válniuk. Ma már minden figyelmfelkeltésnek igen nagy szerepe van, minél meghökkentőbb, annál jobban felfigyelnek az emberek rá. Ennek érdekében a könyvtáraknak el kell sajátítaniuk bizonyos kereskedelmi technikákat. A legfontosabb, hogy nem a terméket, könyvet, írot, CD-t, eseményt kell eladni, hanem azt a jóleső érzést kell felkelteni, ami az embereket a termék kiválasztására és megvásárlására ösztönzi. „Ha kolbászt akarsz eladni ne a kolbászt reklámozd, hanem a sístergést” – vallják a brit marketing szakemberek és ez az elv a kultúra területén éppen úgy működik, mint az élet többi területén. A csábítást kell erősíteni, a vágyat, ami a szellemi értékek és élmények megszerzésre ösztönöz, és a hatalmat, amit ezek kölcsönöznek az embernek.

Saját szakmai önbizalmunkat kell megerősíteni, és szakmai elismertségünket kell emelni ahhoz, hogy elhiggyék nekünk, a könyvtár fizikai és szellemi élvezetet, értéket és tudást éppúgy kínál, mint a mindennapi életben való boldoguláshoz szükséges apró-cseprő információkat.

Be kell azt is engedni a könyvtárba, aki nem olvasni érkezik, és el kell oda is vinni az információt, ahol nem is várnák, ahogy pl. az Szegeden történt: a könyvtárosok megjelentek az orvosi rendelőkben.

Akit elsősorban be kell csalogatni a könyvtárba, az a szülő, akinek gyermekét a pedagógus beviszi, de ő maga erre nem ér rá. A gyermeke teljesítményétől mindig elámulni hajlamos szülőt viszont sok mindennel le lehet venni a lábáról: az olvasmányokhoz vagy egyéb élményekhez fűződő gyermekrajz-kiállítások, pályázati eredményhirdetések, a gyermekéről készült fotók vagy a szülőkkel közösen rendezett versenyek, esetleg a szülők segítségül hívása még a legelfoglaltabb szülőt is „betérítheti” a könyvtárba. Ki ne szeretne gyermekében gyönyörködni, amint az éppen előad valamit? Ha a gyermek a szülővel közösen játszik vagy ad elő egy produkciót, abból a pedagógus is többet megtudhat családi titkokról, emberi kapcsolatokról, mint a „Mit csináltam a nyáron” kötelező szeptember elsejei házidolgozatokból. A megyei könyvtárakkal való tízéves együttműködésünk alatt többször találkoztam a könyvtárosok és pedagógusok közti számomra ismeretlen eredetű ellentétek keserű bizonyítékaival. Van még mit javítanunk a szakmák közti kapcsolatokon, de van ehhez számtalan eszköz és könyvtár adta lehetőség is a kezünkben.

Az irodalmi vetélkedők, pályázatok elbírálásakor érdemes hivatalos bírálókat, szakembereket is meghívni, akik elmondhatják a véleményüket a gyermekek műveiről, sőt még ők is kaphatnak szerkesztői, alkotói ötleteket, hogy még közelebb kerüljenek a közönségükhöz.

Erősíteni kell a könyvtárak és más nem szakmai intézmények közötti összefogást, és nem kampányszerűen, hanem évről-évre felépítve, fejlesztve és bővítve a kapcsolatokat. Ehhez először személyes kontaktusokat kell kialakítani, stabillá tenni, és ezeket lehet intézményesíteni. Az állampolgár véleményét kell kérni mindenben, éreztetni kell vele, hogy fontos, amit gondol, és rá kell vezetni, hogy erre igénye is legyen. Lehet lakossági fórumot rendezni a könyvtárban, esetleg a könyvtáros is el tud menni ilyen eseményekre. Az ott felmerülő igényeken elgondolkodva tud keresni partnereket, és kitalálhatja, hogy ő, illetve intézménye mivel tud a gondokon enyhíteni. Mert gondok vannak bőven, és mindennek van kapcsolódási pontja az olvasáshoz. Ez nagyon idő- és energiaigényes folyamat, de mivel a könyvtárosok az olvasástanítás és -értelmezés jobb-rosszabb eredményével találkoznak csak, és a tanulási folyamatot közvetlenül nem befolyásolhatják, ezért csak közvetett, hosszabb időt igénylő beavatkozással tudnak hatni az olvasási kultúrára.

Erősíteni kell a szakmai szervezetekkel is a kapcsolatokat. Az együttműködés sok szép példáját – amit az Olvasás Éve programsorozat kialakításakor is láthattunk –, meg kell tartani, és ennek hagyományt kell teremteni. Az egységes, határozott fellépés hatására a kultúrpolitika és az oktatáspolitikai is hamarabb tanúsít segítőkész állásfoglalást.

A magyar kulturális jövőt nehezen tudom elképzelni a Magyar Olvasástársaság (HUNRA) még aktívabb közreműködése nélkül, hiszen nincs Magyarországon még egy szervezet, mely az olvasással foglalkozó szakemberek ilyen széles szakmai közösségét

tartaná össze. A szervezet tagjai nemcsak könyvtárosok, pedagógusok, olvasáskutatók, pszichológusok, orvosok és írók, hanem nyelvészek, szociológusok, gyógypedagógusok és egyszerű szülők is. A tudásnak és szakmai tapasztalatnak ezt a tárházát a hivatalos kulturális vezetés sokkal alaposabban kihasználhatná a szakmaközi tevékenységek koordinálására és az olvasás és az írásbeliség színvonalának emelésére. A gyermekek részére a Könyvtári Intézettel közösen összeállított meseadatbázist többszörösére ki lehetne bővíteni más korosztályok számára is alkalmas irodalmi adatbázis forrássá, és a választást, és az olvasók és keresők számára nem látható kiválasztódást megkönnyítendő a könyveket részletes tárgyszókészlettel kellene ellátni. A keresőfelületet össze lehetne kötni a könyvtári lelőhellyel, esetleg kereskedelmi tájékoztatókkal is. Széles körben népszerűsíteni, feladatokkal, versenyekkel felhívni rá a figyelmet, ez szép magvalósítandó feladat lehetne, több országban már sikeresen működik, van ahol több nyelven is.

A kisközösségek szakmai módszertani támogatása, konferenciák szervezése mellett egyre kevesebb pályázatot tud meghirdetni a Társaság, és egyre kevesebb kutatást tud végezni. A kis országok Nemzetközi Olvasástársasággal való kapcsolatát, és a nemzetközi közönség munkájában való részvételének súlyát és költségvetését érdemes lenne megreformálni, az Európai Unió közösségi reprezentációs gyakorlatához hasonlóan, hiszen nagyon sok olvasással kapcsolatos probléma, módszertani kérdés független egy adott ország lakosságának számától, sokkal inkább összefüggésbe hozható kulturális tradíciókkal, történelmi tényekkel, nemzeti identitással. Talán nemzeti szintű tevékenységünknek is sikerülne nagyobb nyomatékot adni, ha a kisebb nemzetek olvasás társaságai összefogva lobbiznának saját megerősítésükért.

A magyar könyvtárosok szakmai kezdeményezéseivel nincs baj, rengeteg ötletet, energiát fektetnek be saját tevékenységeikbe, sőt még környezetükkel való kapcsolattartásra is egyre jobban figyelnek. Inkább az egymással összefogás, a helyi ötletek szélesebb körű megismertetése és magasabb szintű felkarolása, regionális és országos szintű kiterjesztése, és ennek a munkának a koordinációja hiányzik. A szakirodalom persze segít a megismertetésben, de egy-egy országos fórumot, pl. a vándorgyűléseket fel lehetne használni interaktív, pergő események bemutatására, szülőket, olvasókat meghívni és a könyvtáros kollégáknak a hosszadalmas, epikus előadásmód helyett élőben bemutatni, mi mindenre képes a könyvtáros szakma, ha érzi, hogy szükség van a segítségére.

Az olvasni tudás képességének megszerzése és annak értő, kreatív alkalmazása a társadalom szellemi és erkölcsi értékének a záloga, olvasás nélkül nem szereshető meg az a tudás, melyre modern, vállalkozó kedvű, társadalmunkat építeni akarjuk. A könyvtárosoknak ebben segítő jobbot kell nyújtani minden szakembernek, és minden állampolgárnak!

Irodalomjegyzék

A British Council – Oktatási Minisztérium közös olvasásfejlesztési projektje: szakdolgozat / Török Éva. Budapest, 2007. 54 p.

Budapest lexikon: L-Z / főszerkesztő Berza László. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1993.

A drámapedagógia hazai honosodása és jelene / Gabnai Katalin. In: Iskolakultúra, 2005. 15.évf. 4.sz. p.110-118.

Az eContentPlus program

<http://www.cordis.europa.eu/econtent> 2007.április 26.

Ends justify the means: the all-mate Highdown Prison reading group saw an antiestablishment angle in complicity / Aislinn McCormick. In: The Bookseller, June 3, 2005.p.26.

European Cultural Content Interoperability Framework: MINERVA

<http://minervaeurope.org/structure/wg/eccif.htm> 2007.április 26.

Evaluation of virtual university networks of Finland / Timo Aarrevaara, Sirkka Saranki-Rantakokko, Jari Stenvall, Antti Syväjärvi. Ministry of Education, 2007.

http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/Suomen_virtuaaliyliopistoverkostojen 2007. november 1.

Fátum vagy próbatétel / Nagy Attila. In. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1998. 3.sz. p.3-15.

A felnőtt népesség olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai: egy reprezentatív vizsgálat eredményei / Gereben Ferenc. Országos Széchenyi Könyvtár : KMK, Budapest, 1989.

Felnőtt írásbeliség-vizsgálat: egy nemzetközi felmérés tapasztalatai: tanulmány / Vári Péter, Andor Csaba, Bánfi Ilona et al. In: Iskolakultúra, 2001. 11.évf. 5.sz. p.3-20.

Feszültségek a magyarországi „könyvtermelés” és „könyvfogyasztás” (?) körül / Monostori Imre. In: Könyvtári levelezőlap, 2004. 10.sz. p.9-11.

Fókuszban az olvasó!: olvasásfejlesztési tréning a British Council és a Könyvtári Intézet szervezésében / Kovácsné Eördögh Rita. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2007. 16.évf. 5.sz. p.24-27.

Framework for the future: action plan 2006-08 / Museums, Libraries and Archives Council. London : 2005. 20 p.

Framework for the future: libraries, learning and information in the next decade / Charles Leadbeater, John Holden. Department for Culture, Media and Sport, London : 2003. 59 p.

The growing trend of reading movements in Japan: animacion a la lectura. Ten minutes reading in the morning. Reading aloud by parents: paper presented at International Reading Association 46th Annual Convention / Sachiko Adachi. New Orleans, May 1, 2001. 11 p.

Gyorsjelentés a PISA-vizsgálatról / Vári Péter, Auxné Bánfi Ilona, Felvégi Emese, Rózsa Csaba, Szalay Balázs. In: Új pedagógiai szemle, 2002. 52.évf. 1.sz. p.38-65.

A hazai könyvtárügy az integrálódó európai könyvtárügyben / Skaliczki Judit. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros. 1999. 8.évf. 4.sz. p.4-8.

Háttal a jövőnek?: (Tennivalók az olvasás éve után) / Nagy Attila. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2002. 11.évf. 12.sz. p. 29-36.

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség közleménye a Nagy Olvashow országos programsorozat céljáról, célközönségéről és programjairól / Fodor Péter, Ramháb Mária. <http://www.vein.hu/library/iksz> 2007. szeptember 25.
<http://osszefogas.kjmk.hu/index.asp> 2007. szeptember 25.

International Federation of Library Associations and Institutions kiadványai
<http://www.ifla.org>

Library-based literacy programs: the Reading Section's major activities. In: World Library and Information Congress: 70th IFLA General Conference and Council, Buenos Aires : 2004.
<http://www.ifla.org/IV/ifla70/prog04.htm>

Reading and non-reading among male juvenile Norwegians / Morten Haugen. In: World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council, Oslo : 2005. 4 p.
<http://www.ifla.org/IV/ifla71/Programme.htm>

Reading research in Sweden: a short survey / Catharina Stenberg. In: World Library and Information Congress: 67th IFLA General Conference and Council, Boston : 2001.
<http://www.ifla.org/VII/s33/papers.htm>

The storymobile: a trailer designed for reading stories aloud and storytelling. In: World Library and Information Congress: 72nd IFLA General Conference and Council / Lena Murmann Jensen, Seoul : 2006.
<http://www.ifla.org/IV/ifla72/index.htm>

Irodalomtanítás Németországban / Rab Irén. In: Iskolakultúra, 2001.11.évf. 5.sz. p.93-96.

Iskolarendszer és irodalomtanítás Nagy-Britanniában / Jankay Éva, Pála Károly. In: Iskolakultúra, 2001. 11.évf. 5.sz. p.82-92.

- Jelentés a magyar közoktatásról 2003: A közoktatás minősége és eredményessége / Horváth Zsuzsanna, Környei László. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 2003. <http://mek.oszk.hu/01300/01399/html/minoseg.html> 2007. július 25.
- Jelentés a magyar közoktatásról 2003: Az oktatás társadalmi és gazdasági környezete / Lannert Judit, Schmidt Andrea. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 2003. <http://mek.oszk.hu/01300/01399/html/tarsadalmi.html> 2007. július 25.
- Jelentés a magyar közoktatásról 2003: Oktatási egyenlőtlenségek és speciális igények / Cs, Czachesz Erzsébet, Radó Péter. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 2003. <http://mek.oszk.hu/01300/01399/html/egyenlotlensegek.html> 2007. július 25.
- Képernyő, tanulási környezet, olvasás: Seymour Papert tanuláseméleti nézeteiről – az olvasás kapcsán / Bessenyei István. In: Új pedagógiai szemle, 1998. 48.évf.10.sz.p.81-85.
- Ki tud olvasni?: nemzetközi összehasonlító olvasásvizsgálatok és magyar eredményeik / Cs.Czachesz Erzsébet. In: Iskolakultúra, 2001. 11.évf. 5.sz. p.21-30.
- Könyv, könyvtár, közönség / Gereben Ferenc. Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest, 1998. 228.p.
- A könyvtárak összefogása a társadalomért / Ramháb Mária. In: Könyvtári levelezőlap, 2006.12.sz. p.3-4.
- A könyvtárak összefogása a társadalomért a Dél-Alföldi Régióban / Lukács Anikó. In: Könyvtári levelezőlap, 2007.1.sz. p.3-5.
- A könyvtárügy stratégiája 2008-2013 / Skaliczki Judit. MOKM, 2007.szeptember, 26 p. <http://www.oszk.kszk.hu> 2007. október 23.
- A kulturális piac (ki)alakulása Magyarországon / Cserta Orsolya. In: Statisztikai szemle, 80. évf. 2002. 5-6-sz. p.577-597.
- Libraries in Finland / Undervisningsministeriet = Ministry of Education. <http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/?lang=en> 2007. november 1.
- A magyar könyvtárügy részvétele az Európai Bizottság CECUP programjában / Koreny Ágnes. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 1999. 46.évf. 11-12.sz. p.465-467.
- A MICHAEL és MICHAEL Plus digitalizálási programok <http://www.michael-culture.org> 2007. április 26.
- Milyen könyvpolitikát? / Varsányi Gyula. In: Népszabadság, 2003.ápr.3.p.12.
- Mit ér az ember, ha magyartanár?: egy konferencia tanulságai / Domokos Zsuzsa. In: Iskolakultúra, 11.évf., 2001. 5.sz. p.78-81.

Mit olvas a diák? / Baricné Kocsis Éva. In: Iskolakutúra, 8.évf.,1998.6-7.sz. p.71-78.

Modernizáció: globalizáció, amerikanizáció?: változási tendenciák a hazai olvasási és könyvtárhasználati szokásokban / Nagy Attila. In: Könyvtári figyelő, 43.évf., 1997.3.sz. p. 476-484.

A National Literacy Trust kiadványai

<http://www.literacytrust.org.uk> 2007. szeptember 8.

Business involvement in literacy: an overview / National Literacy Trust, 2004.

Reading for pleasure: a research overview / Christina Clark, Kate Rumbold. 2006.

Reading the situation: book reading, buying and borrowing habits in Britain / Book Marketing Ltd. The reading partnership, London : 2000.

Social inclusion and reading : an exploration / Christina Clark, Rodie Akerman. 2006.

Why it is important to involve parents in their children's literacy development : a brief research summary / Christina Clark. 2007.

Nemzetközi olvasásvizsgálat – PIRLS 2001 / ford. és összeáll. Mihály Ildikó. OKI, 2003. In: Új pedagógiai szemle, 2003.53.évf. 7-8.sz. p. 201-211.

Netlibris literature circles: narrative case report

<http://www.netlibris.net/english/intnet/gallery.htm> 2007. november 2.

Az Olvasás Éve Magyarországon / Zentai Péter László. In: Könyv és nevelés, 2002. 4.évf., 2.sz. p. 14-15.

Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat : gyorsjelentés a TÁRKI és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról / Nagy Attila, Péterfi Rita. In: Könyvtári figyelő, 2006. 52.évf. vol.16., 1.sz. p.31-44.

Az olvasási készségek fejlesztése az extenzív olvasás módszerével: a British Council országos módszertani kísérletében résztvevő középiskolai angoltanárok szóbeli közlései alapján. 2007. aug.-szept.

Az olvasási szokások változásai: Nagy Attila olvasáskutatóval beszélget Székely András Bertalan. In: Honismeret, 27.évf. 1999. 2.sz. p.86-90.

Olvasáskultúráról – szociológiai nézőpontból / Gereben Ferenc. In: Iskolakultúra, 2001. 11. évf. 5.sz. p.52-55.

Az olvasásról / Orbán György. In: Iskolakultúra. 1998. 8.évf. 6-7.sz. p.68-70.

Olvasni jó!: Kampány a gyerekek olvasási kultúrájának javítására / Mennyeiné Várszegi Judit. In: Könyvtári levelezőlap, 2007. 5.sz. p.19-21.

Opening the Book: The reader friendly library services – a vállalkozás szakmapolitikai koncepciója elérhető:

<http://www.openingthebook.com> 2007. augusztus 10.

Országos Könyvtári Digitalizálási Terv

<http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?list.45> 2007. április 25.

PIRLS-IEA reading literacy framework: comparative analysis of the 1991 IEA reading study and the progress in international reading literacy study. Working paper No.2003.5. / Barbara Kanipus. US Department of Education. Institute of Education Sciences : Washington DC, 2003. (National Center for Education Statistics. Working paper series) <http://nces.ed.gov/surveys/pirls> 2007. július 26.

Stagnálás, romlás vagy olvasásfejlesztés? / Nagy Attila. In: Iskolakultúra, 2001. 11.évf., 5.sz. p. 47-51.

State efforts to promote reading and literacy activities in communities / National Governors Association Center for Best Practices. Washington DC., 23 February 2006.

<http://www.nga.org/center> 2007. július 26.

„Statistics in the wake of challenges posed by cultural diversity in a globalization context”: key figures on cultural participation in the European Union / Michael Skaliotis. Eurostat : Luxembourg, 2002. 35 p.

Távoli rokonok – közeli barátok : magyarok és finnek az olvasásszociológia tükrében: magyar- finn közös kutatás / Lőrincz Judit, Pertti Vakkari. Országos Széchenyi Könyvtár : KMK, Budapest, 1991. 110 p.

Time for a change: co-operative reader development working in North-West of England / Julie Spencer, Jane Mathieson. In: New library world, 2003. Vol.104, 10.sz. 391-403.p.

„Több lettem, s gyermekem is több lesz”: esettanulmány egy olvasásfejlesztési programról / Nagy Attila. In: Könyv és nevelés, 1999.1.évf., 2.sz. p.3.

Uniós forrásból többmilliárd[sic!] forint könyvtárfejlesztésre / MTI, 2007.július 5.

<http://www.okm.hu/main.php?folderID=1437&articleID=229503&ctag> 2007. szeptember 17.

Útelágazásban?: (töprengés az olvasás jövőjéről) / Nagy Attila. In: Könyv és nevelés, 2001. 3.évf., 4.sz.

Veszélyek és esélyek olvasási kultúránk alakulásában / Nagy Attila. In: Pannon tükör. 2000. 5.évf. 5-6. sz., p.27-30.

FELHÍVÁS

2007. március 1.-3. között a British Council és a Könyvtári Intézet 3 napos Olvasásfejlesztési Tréninget szervez.

A továbbképzés a következő **témaköröket** öleli fel:

- Az olvasás jelentősége
- Az olvasásfejlesztés Nagy-Britanniában
- Az olvasásfejlesztéshez szükséges legfontosabb képességek
- Mi kell az olvasó és az olvasás egymásra találásához?
- Hogyan lehet az olvasót becsábítani a könyvtárba?
- Közeledés az olvasóhoz (ha már egyszer benn van könyvtárban)
- A könyvtári szolgáltatások vonzóvá tétele fiatalok számára
- Hogyan tágítsuk a fiatalok olvasási horizontját
- Fiatalos, vonzó és kényelmes környezet kialakítása az olvasók számára
- Civil kezdeményezések és hivatalos szervek összefogása az olvasásfejlesztés érdekében
- Olvasásfejlesztés könyvtáron kívül

Az olvasásfejlesztési tréning **plenáris előadásokat, csoportmunkát és egyéni gyakorlatokat** is fog tartalmazni.

A tréninget **Rachel Van Riel, az Opening the Book** Nagy-Britanniában évek óta sikeresen működő, országos olvasásfejlesztési projekt igazgatója fogja irányítani. A tréning plenáris ülését szinkrontolmács segítségével hallgathatják meg a résztvevők, a csoportos foglalkozásokat olyan magyar szakemberek és tanárok vezetik, akik már korábban részt vettek a British Council által tartott olvasásfejlesztési tréningeken.

A képzés **időtartama:** március 1.-jén du. 12.00h-tól március 3-án du. 13.00h-ig tart.

Célcsoport: a képzésre jelentkezhetnek azok a könyvtárosok, akik megyei, városi vagy szakkönyvtárakban olvasószolgálati teendőket látnak el, olvasásfejlesztésben valamilyen szinten érdekeltek, olvasáspedagógiával foglalkoznak, olvasókörök létrehozását tervezik, más civil szervezettel kapcsolatot tartanak fenn a magyar társadalom olvasásfejlesztésének céljából stb.

A jelentkezés feltétele: középfokú vagy felsőfokú könyvtárosi szakképzettség, jó kommunikációs készség, olvasókkal való közvetlen kapcsolattartás. Angolnyelvtudás előny, de nem kötelező.

A jelentkezéseket a munkahelyi vezetőnek, intézményigazgatónak kell jóváhagynia.

A képzésre **45 fő** jelentkezését várjuk (részvételi díj nincs).

Ellátás: a képzés ideje alatt a résztvevők számára szállást és étkezést ingyenesen biztosítunk.

Jelentkezés: a mellékelt jelentkezési lapon, melyet Dr. Hangodi Ágnes nevére, a Könyvtári Intézet címére (1827 Budapest Budavári Palota F ép.) kell beküldeni **2007. február 10-ig.**

A jelentkezés elfogadását írásban visszaigazoljuk, egyúttal részletes programot küldünk.

További információ:

Kovácsné Eördögh Rita
rita.eordogh@britishcouncil.hu

Dr. Hangodi Ágnes
hangodi@oszk.hu

2. sz. melléklet

A középiskolásoknak szóló angolnyelvi olvasásfejlesztési projekt tanári kézikönyvének fejezetei:

- A projekt résztvevőinek névsora
- Bevezető
- The curious incident – 10 db óraterv
- Refugee boy – 10 db óraterv
- Tanári haladási napló (jegyzetek, észrevételek, javaslatok)
- Segédanyagok (módszertani cikkek, tanulmányok, extra feladatsorok)

Óratervek (egységes séma):

- Az adott regényrészlet cselekményének összefoglalása
- 'Ráhangelő' feladatok
- A tevékenység 3 fő területe: cselekmény, szereplők, eszmei üzenet/mondanivaló; jelölés egységes ikonokkal a munka módját jelölendő
- „Levezető” gyakorlatok
- A foglalkozás előtt elvégzendő feladatok (kutatás, anyaggyűjtés)